insan • düşünce • kültür

insicam 65

Güvenlik ve Merhamet Arasında Sokaktaki Hayvanlar

Ahmet Poçanoğlu:
Sokak Hayvanları Üzerine Bir Medeniyet Tecrübesi

Musa Mert:
Sokak Hayvanı Kimdir?

Muhammed Fesih Kaya:
Müslüman Bilinç ve Hayvan Hakları

Mustafa Cemil Efe:
Raşit Hocamın Ardından

Bir İhanetin 10. Yılı:
15 TEMMUZ DARBE KALKIŞMASI

Cemal Balıbey:
Bir Dönem, Bir Ömür ve Bir Hatıra

SAYI 65• Temmuz • 2026

Öznur Görür Kısar / Bir Çift Kundura • Abdülkadir Demircan / Kaybedilen Çocukluk ve Yufkasız Bakışlar • Sevdegül Çekiç / Merhamet ve Sorumluluğun Bir Durağı: Sokak Hayvanları • Hüseyin Nasrullah İnan / Başıboş Şehirler • Yusuf Selman / Nüfus Kimin için 'Beka', Kimin için 'Fena' Meselesi? • Mucahid Yıldız / Başıboş mu Sokak Hayvanı mı? • İbrahim Halid Aldemir / Eşref-i Mahlûkat vs. Homo Sapiens • Kemal Kahraman / 15 Temmuz: Nevri Dönmüş Sade İnsanların Tarihe Düştüğü Not • Elif Atabaş / Filistin Sözlüğü • Hüseyin Akın / FETÖ'nün Karakter Kodları • Yusuf Yazar / 70'lerden Bugüne • Mustafa Gülali / Bilgi, Karakter ve Medeniyet Arasında Sıkışan Eğitim Sistemi • Zübeyir Şekerci / Gazi Hüsrev'in Avlusunda Kaybolmak

GAZZE'YE
SICAK YEMEK

Açlıkla mücadele eden Gazze halkı
için **sıcak yemek** çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

İNSAN VAKFI
İNSAN EĞİTİMİ KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI

insanvakfi.org.tr
ONLINE BAĞIŞ

0212 534 41 61
ÇAĞRI MERKEZİ

YEMEK BEDELİ
1 KİŞİ BEDELİ 250₺

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık İnan

SON OKUMA
Reyhan Özsoy
Betül Bayındır
Medine Erol

KAPAK GÖRSELİ
Şifa Yaratılmış Küçüker

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA
Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Bâkî olanın adıyla.

Yeryüzünde meydana gelen kötülüklerin temelinde, insanın insanlığından; yaratılmışlığından, yükümlülüğünden gafil olması yatmaktadır. Bütün fitne fücur, bütün fesat ve bozgunculuk onun sınırlarını aşması, sorumluluklarını terk etmesi sebebiyledir. Hak Teâlâ Hazretlerinin şu sözü her daim, hepimizin gözünün önünde ve gönlünde olmalıdır: "Bizim sizi boş yere yarattığımızı ve sizin bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?" (Müminûn 115).

İnsan kendisini yaratan Allah'a karşı sorumludur, içinde yaşadığı topluma karşı sorumludur, beraber hayat sürdüğü insanlara karşı sorumludur. Teneffüs ettiği havaya, içtiği suya, etinden sütünden beslendiği, derisinden yararlandığı hayvanlara, varlığını idame ettirdiği tabiata karşı sorumludur. Ona bu sorumluluğu hem din hem ahlak hem de hukuk yüklemektedir. Sorumsuzluk beraberinde anarşiyi, kargaşayı, düzensizliği, başıbozukluğu getirir. Bu da hayatı yaşanmaz kılar. Sorumluluk insanın iç dünyasını huzura kavuşturur, dış dünyasını yaşanır hale getirir. Modern insanın, modern zamanların insanının en temel özelliklerinden biri fıtratı bozmasıdır; bu bozulma insanla sınırlı olmayıp bütün mahlûkatı kapsamaktadır.

Önce bazı hayvanların hayatlarını, *hayvanat bahçesi* adı altında kısıtlayan ve onları bir *teşhir nesne*sine dönüştüren batı insanı, sonra güvenlik, beslenme vb. hiçbir gerekçe olmaksızın evlerde hayvan bulundurmayı *hayvanseverlik* olarak dünyaya kabul ettirdi. Ekonomik olarak durumu biraz iyi olan ülkelerde evlerde hayvan besleme trend oldu, insanlar arasında farklılık ve üstünlük unsuru haline geldi. Tabii bunları söylerken oluşturulan mama ve yem sektörlerini, hayvan bakım ürünlerini aklımızda tutuyoruz.

Hayvanlar, hayatımızın mühim bir parçası. Onlarsız yapamayız. Ama unutmamamız gereken bir şey var: Onları ortamlarından koparmamak. Hayvanlar, Allah'ın yarattığı tabii ortam içerisinde hayatlarını sürdürme imkân ve gücüne sahiptirler. Biz onları rahat bırakırsak, onlar rahat bir şekilde yaşayabilirler.

"Hayvanlar, hayatımızın mühim bir parçası" dedik. Son zamanlarda hayatımızın mühim bir parçası olan bazı hayvanlar, insanların canlarını tehdit ediyor, emniyetlerini zora sokuyor, sağlıkları için tehlike arz ediyor. Bu sebepten dergimiz *İnsicam*'ın Temmuz sayısının dosya konusunu, sokaklarda başıboş gezen, sahipsiz hayvanlara ayırdık. Yeni olmayan bu sorun, eğer ciddi önlemler alınmazsa yakın gelecekte üstesinden gelinemez bir hal alacaktır.

Bu ay, ülkemizin önünün açılmasına, milletimizin şahsiyetine geri dönmesine, devletin içine bir ur olarak yerleşen unsurların dışarı atılmasına imkân sağlayan 15 Temmuz Darbe Kalkışması'nın 10. yılı. Ülke, millet ve devlet olarak ne büyük bir badireyi atlattığımızı her geçen gün daha iyi anlıyoruz.

Bu sayımızda 18 Nisan 2026 tarihinde bâkî âleme göç eden gönül ve ruh mimarlarımızdan Raşid Hocaefendiyi (Nusret Keskin), kıymetli hattat Mustafa Cemil Efe'nin yazısıyla yâd ediyoruz. Mekânı cennet, makamı âlî olsun!

Siz dergimizi okurken siyonazilerin Gazze'de işledikleri cinayet, yaptıkları soykırım, uyguladıkları vahşet 1000. gününü aşmış olacak. Orada, coğrafyamızın o köşesinde yıllardır devam eden Batı destekli kötülüğün her türü, önce barış planı tiyatrosuyla, şimdi de Amerika kıtasında (ABD, Kanada ve Meksika) devam etmekte olan 2026 FİFA Dünya Kupası organizasyonuyla perdelenmektedir. Filistin'de, Kudüs'te, Batı Şeria'da, Gazze'de bütün dünyanın gözü önünde cereyan edenleri hiçbir şey unutturamaz.

Siz değerli okuyucularımızı *Bâkî* olana emanet ediyoruz.

Ağustos sayımızda görüşmek niyazıyla.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

5 *Çizgi* Hasan AYCIN

6 *Bir Çift Kundura*
Öznur GÖRÜR KISAR

8 *Kaybedilen Çocukluk ve Yufkasız Bakışlar*
Abdülkadir DEMİRCAN

10 *Bir Dönem, Bir Ömür ve Bir Hatıra*
Cemal BALIBEY

12 *Sokak Hayvanları Üzerine Bir Medeniyet Tecrübesi*
Ahmet POÇANOĞLU

16 *Merhamet ve Sorumluluğun Bir Durağı: Sokak Hayvanları*
Sevdegül ÇEKİÇ

20 *Sokak Hayvanı Kimdir?*
Musa MERT

24 *Müslüman Bilinç ve Hayvan Hakları*
Muhammed Fesih KAYA

26 *Başıboş Şehirler*
Hüseyin Nasrullah İNAN

28 *Nüfus Kimin için 'Beka', Kimin için 'Fena' Meselesi?*
Yusuf SELMAN

30 *Başıboş mu Sokak Hayvanı mı?*
Mucahid YILDIZ

32 *Eşref-i Mahlûkat vs. Homo Sapiens*
İbrahim Halid ALDEMİR

36 *Sâhibsiz Köpekler**
Tâhirü'l-Mevlevî

40 *15 Temmuz: Nevri Dönmüş Sade İnsanların Tarihe Düştüğü Not*
Kemal KAHRAMAN

42 *FETÖ'nün Karakter Kodları*
Hüseyin AKIN

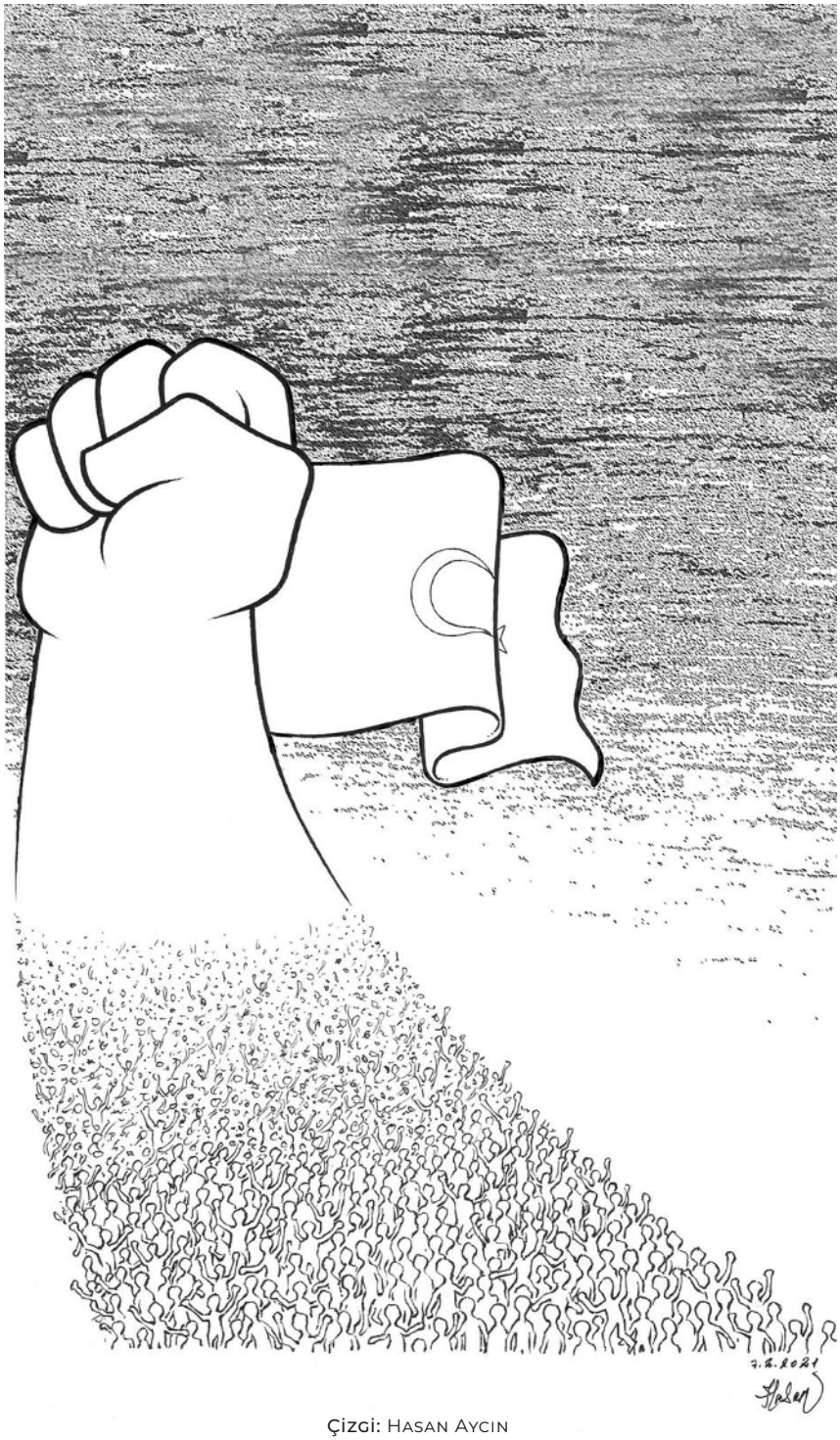
44 *Raşit Hocamın Ardından*
Mustafa Cemil EFE

46 *Filistin Sözlüğü*
Elif ATABAŞ

50 *70'lerden Bugüne Sosyal, Kültürel ve Siyasî Gelişmeler Ortamından Kesitler (4) 90'lar: Anadolu Yıldızının Parlayışı*
Yusuf YAZAR

56 *Bilgi, Karakter ve Medeniyet Arasında Sıkışan Eğitim Sistemi*
Mustafa GÜLALİ

62 *Gazi Hüsrev'in Avlusunda Kaybolmak*
Zübeyir ŞEKERCİ

Çizgi: Hasan Aycın

Bir Çift Kundura

Öznur GÖRÜR KISAR

Sabah telaşının herkesi sardığı sıcak bir haziran sonu, semtin kaldırımı en dar caddelerinden birinde aceleyle yürürken, bitişik nizam apartmanların bulunduğu, park edilen araçların hengâmesi arasında, neredeyse görülmeyecek şekilde orada öylece duran bir çift hanımefendi ayakkabısı gördüm. Bir an adımlarım yavaşladı, itiraf etmek gerekirse afalladım. Ayakkabı modelinden hanımefendinin yaşını tahmin etmeye çalıştığımda; kırk, kırk beş, belki de elli yaşlarında olduğuna dair bir kanaatim oluştu, fakat ayakkabı modeli üzerinden bir hanımefendinin yaşını tahmin etmenin ne kadar isabetli bir karar olacağını kestiremedim doğrusu.

Bu dünyadan göçünü toplayıp gidenlerin kapı önlerine ayakkabılarının konması geleneğinin, toplumumuzda sıkça kullanılan bir Anadolu geleneği olduğu hepimizin malumudur. İfade ettiği anlamın yas tutan aile için bir kabul sürecinde olduklarının ilanı, özellikle ayakkabı uçlarının dışarıya bakacak şekilde konulmasının gelenekteki sebebinin ise, ölümün evden uzak olsun düşüncesi ile yapıldığı halk arasında bildiğimiz ve genel kabullerin arasında olan bir inanış. Bu geleneğin İslam'da yerinin olup olmaması ise bu yazının konusu değil elbette.

O bir çift ayakkabı ile hayatın en hareketli, telaşlı, belki de yapılacak işlerin en yoğun olduğu, sorumlulukların ağırlığı altında ezildiğimiz bu modern çağda ummadığın bir anda karşılaşıyor olmak, ölümün o kekremsi, acı halini hatırlayıp, kendimizde birçok şeyi sorguluyor halde buluyorken, aslında bırakıp gitmenin ona kavuşmak gibi harika bir son barındırdığını, fakat çağrılmanın, her an, her dem gerçekleşebilecek olma ihtimalini unutmamamız gerektiğini düşünüyorum adımlarım yavaşlarken.

Söz konusu hanımefendinin belki de önümüzdeki günlerde yapmayı planladığı ve gerçekleştirmek için heyecanlandığı, gün saydığı yolculukları, sevdikleriyle geçireceği mutlu zamanları, evinde yapmayı planladığı ev sahiplikleri, en sevdiği ile yapmayı hayal ettiği onca şey varken, belki de hayatının en sağlıklı döneminde, yaşama sevincini en coşkun hali ile hissederken ve yaşarken belki de bir anda kendisini ölümün kucağında bulmuştu.

Kendisinin, aslında çocuksu ve yaramaz bir kul olduğunun farkındaydı belki, aralarındaki nazlı hukuka dayanarak, içten bir yakarışla yaratıcısına kendince yakınlaşma çabasında, gecenin bir yarısında kapısında yalvarıp, yakarıp, affedilmesini umarak gözyaşı döküyordu her dem kim bilir.

Belki de yıllarca çekilen hastalığın ızdıraplı halini bitiren çağrıydı peşine düşüp, dünya yolculuğunu nihayetlendirdiği bu son yolculuk.

O bir çift ayakkabı ile karşılaştığım sabahta olduğu gibi her zamanki gibi belki böyle telaşlı bir sabaha uyanmış, yapılacaklar gözünde büyümüş, yorgun bedeninde bulunan son enerjiyi toplayıp, kendi motivasyonunu sağlayıp; belki bir eş, belki bir evlat, belki bir anne sorumluluğunu yine sevgiyle yapmak için kendinde o gücü bulup, günü kurtarmaya çalışıp, hayatın içindeki vazifelerini yerine getirirken yakalanıvermişti ecele.

Belki yazın bu zamanlarında, kuşların kendilerini kaybetmişçesine cıvıldamalarını çok seviyor, sabahın sakinliğinde yürümek ona çok iyi geliyor, çocukların içten sevgisini, kedilerin şımarık sevgi arsızı hallerini, kahvaltıda en çok taze ekmek, peynir ve domates üçlüsünü, hafta sonları ise simitten vazgeçemeyenlerdendi kim bilir?

Sevgiyle yolu belki de ilk kez denk düşmüş, sevdanın gücüyle sanki dünyanın yükü omzunda olduğu halde her biri ona manasız geliyor, sevmenin gücüne sığınıyor, onunla nefesleniyordu, bilinmez.

Belki de gönlü öylesine yorgundu ki, kollarında yeniden sarıp sarmalayacağı, günlerce yolunu bekleyeceği çok sevdikleri yanında yöresinde yoktu artık. Her gün beklemenin buruk, bin bir türlü heyecan, umut, hayal kırıklığı içeren o halini mevsimlerdir yaşayamamış olabilir miydi?

Yine de bahar geldiğinde açan çiçekler belki de onu hayata bağlıyor, ilk eriğin tadı için pazar alışverişinde her fani gibi heyecanlanıyordu. Karpuz peynirle bir öğünü tamamlayıp şükreder, nimetlerinin şükrünü eda etmede acizliğini Mevla'sına arz ediyordu belki.

Yarım kalma ihtimali olan onca iş, tevbe, plan, daha iyi insan olabilme ümitleri kalakaldı öylece, vakit olmadı.

"Her nasip vaktine esirdir" sözü gereği belki bardağında çayı yarım, dilinde duası bitmeden henüz, tabağında lokması yarımken daha, tamamlanamamış şükürleri kaldı bilinmez. Belki de cennet ahalisinin heyecan ve aşkla karşıladığı şanslı insanlardandı kim bilir?

Rahmet olsun..

O bir çift ayakkabı ile hayatın en hareketli, telaşlı, belki de yapılacak işlerin en yoğun olduğu, sorumlulukların ağırlığı altında ezildiğimiz bu modern çağda ummadığın bir anda karşılaşıyor olmak, ölümün o kekremsi, acı halini hatırlayıp, kendimizde birçok şeyi sorguluyor halde buluyorken, aslında bırakıp gitmenin ona kavuşmak gibi harika bir son barındırdığını, fakat çağrılmanın, her an, her dem gerçekleşebilecek olma ihtimalini unutmamamız gerektiğini düşünüyorum adımlarım yavaşlarken.

Kaybedilen Çocukluk ve Yufkasız Bakışlar

Abdülkadir DEMİRCAN

İnsan, dünyanın sadece kendi odasından, annesinin kokusundan ve sokağın sonundaki o bilindik ağaçtan ibaretken çok güvendedir. Çocukken zaman, göğsümüzden uçan beyaz kuşlar gibi hafif ve telaşsız ilerler. Henüz faturaların soğuk yüzüyle tanışmamış, geleceğin o tekinsiz kaygısıyla uykuları bölünmemiş bir ruh için yağmurun camlara vurması sadece bir oyun arkadaşlığıdır. O erken yaşlarda her şey öylesine berrak, öylesine hilesizdir ki; kötülüğün ancak masallarda kendine yer bulabileceğine inanırız. Dünyanın bütün uğultusu ve amansız kargaşası, o korunaklı çocukluk kalesinin surlarına çarpıp geri döner.

Peki, bir insan ne zaman fark eder büyümenin o geri dönüşsüz ağırlığını?

Sanırım her kuşağın kendi kırılma anı var. Bizimkisi, analog dünyanın o son sıcak tınılarından kopup ekranların ve betonların soğukluğuna fırlatıldığımız o gri eşikte başladı. Sokaklar yavaş yavaş çekildi hayatımızdan; yerini bitmek bilmeyen sınavlara, mesai saatlerine ve bizi kendi içimize kapatan devasa şehir mekanizmalarına bıraktı. Üstelik bu uyanış, kalbinde manevi bir dert taşıyan, dünyaya inanmış bir kalple bakmaya çalışan bir genç için çok daha sancılıydı. Şehir sadece gövdemizi değil, ruhumuzun saf kalma istencini de kuşatmak istiyordu. Bir yanda modern kentin dayattığı seküler ritimler, kariyer hırsları ve insanı tek tipleştiren o devasa çark; diğer yanda ise bizi biz yapan o mukaddes değerler, teslim olmayı reddeden o inançlı damar... Sonra içimizde, bu yeni dünyaya ait olmayan tuhaf huzursuzluklar belirmeye başladı. Biraz ekrana sıkışmış, biraz çağın yabancısı, biraz da o fıtri temizliği korumak için direnen birer garibe dönüştük.

İşte tam o geçişin ortasında, bir sabah kendi hayatımızın avlusuna çıktık ve orada duran o tekinsiz, kara nesneyle göz göze geldik.

O kara şey, çocukluğumuzun bittiğini ilan eden ilk büyük darbeydi. Kimimiz için ülkenin durulmayan çalkantıları, kimimiz için bir gecede

babamızın omuzlarına çöken ağır geçim dertleri, kimimiz içinse bizi erkenden büyümek zorunda bırakan o kitlesel kargaşaydı. Ama en çok da, ilk gençlik yıllarında her şeye rağmen "mümince bir vakarla" var olabilmenin getirdiği bir dizi ağır sorumlulukla yüzleşmekti. Dünyanın çirkefliği ve adaletsizliği karşısında uysal birer seyirci mi olacaktık, yoksa içimizdeki inanmışlığın verdiği asaletle dik mi duracaktık? O bombanın patlamasıyla birlikte, içimizdeki saf, sorgusuz güven duygusu da havaya uçtu. Kulaklarımız artık yağmurun dingin sesini duymaz oldu; çünkü içeriden ve dışarıdan sürekli bir gürültü basıyordu ruhumuzu. Kendimizi korumak için çekildiğimiz o gizemli dehlizler, sakin sığınaklar bile bizi şehrin kokuşmuşluğundan, erken yaşta üstümüze sinen yorgunluklardan korumaya yetmedi.

Bugün geriye dönüp baktığımda, kendi kuşağımın yüzünde o patlamanın izlerini görüyorum. Hepimiz biraz "bırakılmaktan, eksilmekten yapılma" insanlarız artık. Masalarımızda sadece günü geçmiş gazeteler yada eski notlar yok; gerçekleşmemiş hayallerin, ertelenmiş gençliklerin ve çağın tahrifatına karşı korumaya çalıştığımız kalplerimizin yaraları var.

Ancak masumiyetin bitişi, bir boyun eğme hikâyesi olmak zorunda değil. Evet, avlumuza o kara şey bırakıldı; evet, çocukluğumuzun beyaz kuşları bizi terk etti. Ama insan acılarıyla, sorumluluklarıyla ve imtihanıyla tanıştığı an gerçekten yaşamaya başlar. Yufka değil artık bakışımız bu düzene. Bu dünyanın amansız, gürültülü keşmekeşliği karşısında ne uysal bir köle olacağız ne de fildişi kulemize çekileceğiz. İçimizde biriktirdiğimiz çakıl taşları, bizi bu şehrin çarkları arasında eriyip gitmekten koruyan birer kalkana dönüşüyor. Şimdi sorma sırası bizde: Bu hoyrat dünyanın karşısına kendi inancımız ve hakiki isyanımızla çıkmayacaksak o kaybettiğimiz çocukluğun ve korumaya ant içtiğimiz o fıtratın hesabını kimden soracağız?

Kulaklarımız artık yağmurun dingin sesini duymaz oldu; çünkü içeriden ve dışarıdan sürekli bir gürültü basıyordu ruhumuzu.

Bir Dönem, Bir Ömür ve Bir Hatıra

Cemal BALIBEY

Kırıkkale İmam Hatip Lisesi çatısı altında geçen dört güzel yılın ardından artık ayrılık vakti gelmişti. Dönüp her baktığımızda, arkadaşlarımızla yaşadığımız o acı tatlı günleri gözlerimizde yeniden canlandıracak bir hatıraya ihtiyacımız vardı. Şimdiki gibi dijital köprülerin bulunmadığı, iletişimin mektuplarla ve adres defterleriyle sınırlı olduğu o yıllarda zaman, en büyük rakibimizdi. Kapsamlı bir okul yıllığı hazırlamaya vaktimiz elvermediğinden, anılarımızı tek bir resim kâğıdına sığdırmaya; her bir arkadaşımızın simasını ve ismini aynı sayfada buluşturmaya karar verdik.

O günlerde, ucuz bir dolmakalemin ucunu tıpkı bir hat kamışı gibi eğikçe keserek kendi dünyamda çizgilerle hemhâl oluyordum. Bu iptidai kalem ve çini mürekkebiyle, mezuniyet öncesinde bazı arkadaşlarıma ve kıymetli hocamız Mustafa Barut'a "Er-rızku alallah" (Rızık Allah'a aittir) levhaları yazmış, bunları naçizane birer hediye olarak takdim etmiştim.

Fikir filizlenince hemen kolları sıvadım. Yatılı kaldığımız pansiyonun alt katındaki sessiz bir sınıfta, gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürecek tatlı bir mesaiye başladım.

Tasarımın merkezine, göğsümüzde gururla taşıdığımız İmam Hatip rozetini yerleştirmeyi düşündüm. Zira bu rozet; ahlaki hamurumuzu, milli ruhumuzu ve ilmi birikimimizi harmanlayarak bu müstesna camianın birer ferdi olduğumuzu gösteren en anlamlı nişaneydi. Rozetteki kitap, ufkumuzu aydınlatan ilahi vahyi; kubbe ve minare ise tevhid inancının ve asırlık mirasımızın sarsılmaz sütunlarını temsil ediyordu. Kubbeden çevreye yayılan ışıklar, müspet ilimlerin ve aydınlık bir geleceğin muştusu, hilal ve yıldız ise İslam medeniyetinin gök kubbedeki parıltısıydı.

Beyaz kâğıdın tam ortasına çizdiğim rozetin hilal ve yıldız motiflerinin içine, Besmele-i Şerif'i ve Kelime-i Tevhid'i nakış nakış işledim. Tablonun sağ ve sol üst köşelerini iki mukaddes ayetle tezyin ederken, tam ortalarına da bir Hadis-i Şerif yerleştirdim.

İlk ayet, Kalem Suresi'nin dördüncü ayetiydi. Yüce Mevlâ'nın Sevgili Peygamberimiz'e (s.a.v.) hitabı sayfada yankılanıyordu: "Şüphesiz sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." İkinci ayet ise Nûr Suresi'nin otuz beşinci ayetinden alınmıştı. İlahi nurun, ilmin ve hidayetin ihtişamını dile getiren o muhteşem ifade yer alıyordu: "Nur üstüne nur..." Hadis-i Şerif olarak da gençlik yıllarımda ezberlediğim kırk hadis arasında kalbime en çok dokunanını seçmiştim: "Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir."

Ben kompozisyonu kâğıt üzerinde şekillendirirken, hafızam beni yanıltmıyorsa Ahmet Coşkun da sınıf arkadaşlarımızın vesikalık fotoğraflarını topluyordu. O fotoğrafları raptetmek, en az yazıları yazmak kadar titizlik ve sabır gerektiriyordu. Dönemin kısıtlı imkânları içinde her birini milimetrik ölçülerle kesmek ve beyaz kâğıdı lekelemeden yerli yerine yerleştirmek ayrı bir maharet istiyordu.

Nihayet yazılar ve fotoğraflar bir araya geldiğinde, çalışmaya hem ciddiyet kazandırmak hem de bir çerçeve vazifesi görmek üzere arkasına siyah bir fon kâğıdı gerdim. Ortaya çıkan bu eserin çoğaltılarak her birimize birer hatıra olarak kalabilmesi için fotoğrafçıya ulaştırılması gerekiyordu. Yine hayal meyal hatırladığım kadarıyla bu görevi de Ahmet Coşkun ile Gül Ahmet Tarım üstlenmişti.

Gün geldi, yıllar geçti; ömür defterimizin sayfaları sarardı. Fakat geriye dönüp baktığımızda, bizi birbirimize bağlayan, zamanı bir anlığına durduran ve gençlik yıllarımızı hep canlı tutan müşterek bir hatıra bıraktığımızı gördük. Belki bir kâğıt parçasından ibaretti; fakat içinde bir dönemin dostluğu, emeği, heyecanı ve en kalbi duası saklıydı.

Bugün o çalışmaya her baktığımda, yalnızca yüzlerimizi değil; aynı sıralarda kurduğumuz hayalleri, birlikte kıldığımız namazları, geceleri süren ders müzakerelerini ve genç yüreklerimizin taşıdığı idealizmi görüyorum. Kimi arkadaşlarımız farklı şehirlerde, farklı mesleklerde hayatlarını sürdürdüler, kimileriyle yollarımız yeniden kesişti, kimileriyle ise yıllar içinde irtibatımız zayıfladı. Fakat o tek sayfaya sığdırılan müşterek geçmiş, bizi birbirimize bağlayan görünmez bir bağ olarak varlığını hep korudu.

Aradan geçen onca zamana rağmen, o beyaz kâğıdın üzerine dökülen mürekkebin ve emeklerin değeri gözümde hiç eksilmedi. Çünkü insan ömründe bazı anlar vardır ki, taşıdıkları mânâ, samimiyet ve kardeşlik duygusuyla ebedi bir değer kazanır. Kırıkkale İmam Hatip Lisesi'nin mütevazı bir sınıfında başlayan o küçük çalışma da bizim için işte böyle bir miras oldu. Belki o günlerde farkında değildik ama aslında bir yıllık değil, ömrümüze emanet edilmiş kıymetli bir şahitlik hazırlamışız. Yıllar geçtikçe kıymeti daha iyi anlaşılan bu yadigâr; gençlik günlerimizin sesi, dostluklarımızın nişanesi ve geçmişten bugüne uzanan samimi bir selam olarak yaşamaya devam ediyor.

Sokak Hayvanları Üzerine Bir Medeniyet Tecrübesi

Ahmet POÇANOĞLU
Emekli Konya İl Müftüsü

İslam medeniyetinde hayvanlar, Allah'ın yarattığı, kendilerine özgü hakları bulunan canlılardır. Kur'ân-ı Kerîm, hayvanları yalnızca insanın hizmetine sunulmuş varlıklar olarak değil, aynı zamanda Allah'ın kudretini ve hikmetini gösteren canlı ayetler olarak beyan eder. Bu sebeple İslam düşüncesinde hayvanlara yönelik yaklaşım, merhamet, adalet ve sorumluluk esasları üzerine kurulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur:

"Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasınlar. Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onların hepsi Rablerinin huzurunda toplanacaktır." (En'âm Suresi;38)

Müfessirler, ayette geçen "ümmetler" ifadesinin hayvanların da kendilerine mahsus bir düzen, hayat ve topluluk yapısına sahip olduklarını gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda Ebrehe'nin ordusunu yenilmiş ekin yaprağı gibi yapan ebabiller de, Hazreti Süleyman'ın kuşlardan meydana gelen ordusu da, karınca vadisindeki karıncanın "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" diye seslenmesi de hayvanlar arasındaki iletişim ve toplumsal organizasyona dikkat çeken son derece çarpıcı örneklerdir.

İnsanın yaratılış üstünlüğü ona hayvanlara zulmetme hakkı vermez; aksine insana bir emanet ve sorumluluk yükler. İslam'a göre insan, yeryüzünün mutlak sahibi değil; Allah'ın emanetini taşıyan halifesidir.

Nahl Sûresi'nin 5-8. ayetleri ile Mü'minûn Sûresi'nin 21. ayeti, insanların hayvanlardan meşru ölçüler içerisinde yararlanmasının Allah'ın bir nimeti olduğunu bildirirken, aynı zamanda onların Allah'ın kudretinin delilleri olduğunu da hatırlatır. Bu sebeple hayvanlar yalnızca ekonomik bir kaynak değil, ilahî rahmet ve hikmetin tecellileridir. Varlıklarının pek çok faydası yokluklarının ise telafi edilemez zararları vardır ve karada ve denizde fesat ortaya çıkar. Nitekim müminler, kâinattaki bu muazzam nizamı ve hiçbir canlının sebepsiz var edilmediğini görerek şöyle dua ederler: 'Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Seni noksanlıklardan uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru.'"

En'âm Sûresi'nin 38. ayetinde yer alan "Sonra onların hepsi Rablerinin huzurunda toplanacaktır." ifadesi, müfessirler tarafından hayvanların da ilâhî adaletin tecellisi için mahşerde toplanacakları şeklinde yorumlanmıştır.

Bu husus, Hazret-i Peygamber'in (SAV) şu hadis-i şerifiyle de açıklık kazanmaktadır:

لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ

"Kıyamet günü haklar mutlaka sahiplerine verilecektir. Hatta boynuzlu koyunun, boynuzsuz koyuna vurmasının karşılığı bile alınacaktır." (Müslim, Birr, 60; Hadis No: 2582)

İslam hukukunda hayvanlar yalnızca bir mal veya eşya olarak görülmez. Onlar can taşıyan, acı hisseden ve korunması gereken varlıklardır. Klasik fıkıh eserlerinde bu konu özellikle "Nafakatü'l-Hayevân" başlığı altında ele alınmıştır.

Yaşama ve Bakım Hakkı

Hayvan sahibinin, hayvanının yem, su ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması hukuki bir yükümlülüktür. Hayvanını ihmal eden kimseye kadı tarafından müdahale edilir; gerekli durumlarda hayvanın satılması veya bakımının sağlanması emredilir.

Sahipsiz ve terk edilmiş hayvanların korunması ise kamu otoritesinin sorumluluğu kapsamında değerlendirilmiştir.

Bedensel Bütünlüğün Korunması

İslam hukuku hayvanlara eziyet edilmesini kesin olarak yasaklamıştır. Taşıyamayacakları yüklerin yüklenmesi, dövülmeleri yüzlerine vurulması, kulak ve kuyruklarının keyfî şekilde kesilmesi, Eğlence amacıyla dövüştürülmeleri, yasak fiiller arasında sayılmıştır. Yine süt emen yavruların hakkının korunması amacıyla, annelerinin sütlerinin tamamen sağılması uygun görülmemiştir.

Dinlenme Hakkı

Hayvanların çalışma süreleri ve dinlenmeleri de hukukî düzenlemelere konu olmuştur.

Hazret-i Peygamber (SAV) insanların hayvanları uzun süre üzerinde oturulan birer "kürsü" gibi kullanmalarını yasaklamış, çalışan hayvanların dinlendirilmesini ve ihtiyaçlarının karşılanmasını emretmiştir.

Kesim ve Avlanma Hukuku

İslam hukukunda kesim ve avlanmada temel ilke "ihsan"dır. Hayvanın gözü önünde bıçağın bilenmesi, kesim yerine sürüklenmesi veya gereksiz acı çektirilmesi hoş karşılanmamıştır. Avlanmanın meşru amacı ihtiyaçtır; sırf eğlence ve zevk için hayvan öldürmek ise Müslüman ahlakıyla bağdaşmaz.

Evde Kedi Beslemek

Medine toplumunda kediler günlük hayatın doğal bir parçasıydı. Hazret-i Peygamber (SAV), kedilerin bandığı suyun temiz

olduğunu belirtmiş ve onları insanların arasında serbestçe dolaşan canlılar olarak tanımlamıştır.

Hazret-i Peygamber'in (SAV) kediler hakkında meşhur hadis şöyledir:

إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ، إِنَّهَا مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ وَالطَّوَّافَاتِ

"O (kedi) necis değildir. O, sizin etrafınızda dolaşanlardan (sizinle iç içe yaşayanlardan) biridir." (Ebu Davud; Sünen, Hadis No: 75)

Rasulullah (SAV)'nin Ashabından: Abdurrahman b. Sahr'a (ra), kedilere olan ilgisi sebebiyle "Ebu Hureyre" (Kedicik Babası) lakabının verilmesi de bu yaklaşımın dikkat çekici örneklerinden biridir.

Evde Kuş ve Balık Beslemek

Evde kafeste kuş veya akvaryumda balık beslemek belirli şartlarla caiz (uygun) kabul edilmiştir. Hayvanın doğal ortamından koparıldığında strese girmemesi, kafesinin/akvaryumunun temiz olması, yeminin ve suyunun zamanında verilmesi şarttır. Hz. Peygamber'in, evinde "Nugayr" adlı küçük bir kuşu besleyen çocuk yaştaki sahabe Ebu Umeyr'i kuşunun ölümü üzerine ziyaret etmesi ve kuşuyla ilgilenmesi, evde kuş beslenmesinin meşruiyetine en büyük delil olarak kabul edilir.

Evde Beslenmesi Yasak Olan Hayvanlar

Ev ortamında beslenmesi haram veya tahrîmen (harama yakın) mekruh olan hayvanlar şunlardır:

Zehirli ve Tehlikeli Canlılar: Yılan, akrep, tarantula gibi insana doğrudan zarar verme riski taşıyan zehirli hayvanların evde beslenmesi caiz değildir.

Yırtıcı Hayvanlar: Aslan, kaplan, kurt, timsah gibi evcilleştirilmesi fıtraten mümkün olmayan ve yırtıcı sınıfına giren hayvanların evde tutulması hem insanın canı için tehlike arz ettiği hem de hayvana eziyet olduğu için yasaktır. Domuz: İslam dininde necis-i ayn (kendisi tamamen pis) kabul edildiği için hiçbir şekilde evde veya bahçede beslenemez.

Evde Köpek Beslemek

İslam fıkhında ev içinde köpek beslenmesi, hijyen ve ibadet alanlarının temizliği için sınırlandırılmıştır. Köpeğin salyası ve tüyleri necis (pis) kabul edildiği için, köpeğin yaşam alanının evin içi olması mekruh ya da haram sayılmıştır. Zaten ev köpek için doğal yaşam alanı da değildir. Hadislerde, içinde köpek bulunan eve rahmet meleklerinin girmeyeceği belirtilir.

Bahçe ve İhtiyaç Durumu: Evin içinde olmamak kaydıyla; bahçede, çiftlikte veya müstakil alanlarda güvenlik, bekçilik, avcılık veya sürü koruma amacıyla köpek beslenmesinde hiçbir dini sakınca yoktur.

Köpekler; Can ve Kamu Güvenliği

İslam'ın ilk dönemlerinde köpekler Medine'de serbestçe dolaşabiliyor, hatta Mescid-i Nebevî çevresinde görülebiliyordu ancak halk sağlığını tehdit eden durumlarda kamu otoritesinin tedbir alma yetkisi bulunmaktaydı. Özellikle

İslam'ın ilk dönemlerinde köpekler Medine'de serbestçe dolaşabiliyor, hatta Mescid-i Nebevî çevresinde görülebiliyordu ancak halk sağlığını tehdit eden durumlarda kamu otoritesinin tedbir alma yetkisi bulunmaktaydı. Özellikle saldırgan veya hastalık taşıyan hayvanlarla ilgili uygulamalar bu çerçevede değerlendirilmiştir.

saldırgan veya hastalık taşıyan hayvanlarla ilgili uygulamalar bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte Hazret-i Peygamber (SAV), köpeklerin de Allah'ın yarattığı bir ümmet olduğunu ifade ederek onların bütünüyle yok edilmesini doğru bulmamıştır. Bu yaklaşım, kamu güvenliği ile canlıların yaşam hakkı arasında kurulan dengeyi göstermektedir.

Kuşlar ve Yabani Hayvanlar

Hazret-i Peygamber (SAV) Medine'yi harem bölgesi ilan etmiş, bu sınırlar içerisinde yaşayan yabani hayvanların avlanmasını ve yuvalarının bozulmasını yasaklamıştır. Kuş yavrularının annelerinden ayrılması, yuvaların tahrip edilmesi ve hayvanların sebepsiz yere rahatsız edilmesi ahlaki ve hukukî büyük bir kusur kabul edilmiştir.

Su ve Beslenme İmkânları

Medine'nin sıcak iklim şartlarında hayvanların su ihtiyacının karşılanmasına özel önem verilmiştir. Kuyuların ve su kaynaklarının hayvanların da yararlanabileceği şekilde düzenlenmesi teşvik edilmiş, sahipsiz hayvanların beslenmesi bir hayır ve sadaka vesilesi olarak görülmüştür. Günahkâr bir kadın, çölde susuzluktan dili sarkan ve neredeyse ölmek üzere olan bir köpek görünce, hemen ayakkabısını çıkarıp, suyla doldurdu ve köpeğe su verdi. Bu sebeple Allah onu bağışladı. Nitekim Hazret-i Peygamber (SAV): "Her canlı (yaş ciğer) sahibi varlığa yapılan iyilikte bir sevap vardır." buyurarak, hayvanlara gösterilen merhamet ve şefkatin Allah katında mükâfatlandırılan bir davranış olduğunu bildirmiştir

Vakıflar ve Kamu Denetimi

İslam medeniyetinde hayvan hakları yalnız teorik düzeyde kalmamış, kurumsal yapılara da dönüşmüştür. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde;

Yaralı kuşların tedavisi, yaşlı yük hayvanlarının bakımı, sokak hayvanlarının beslenmesi, amacıyla vakıflar kurulmuştur.

Çarşı ve pazarları denetleyen muhtesiplere (ticaret ve kamu ahlakı denetleyen zabıtalar) de hayvanlara eziyet eden kişilere müdahale etme yetki ve görevi verilmiştir.

Bir gün pazarda aşırı yük yüklenmiş bir deve gören Hz. Ömer, devenin sahibini buldurmuş ve yükün bir kısmını kendi eliyle indirmiştir. Ardından sahibine sert bir şekilde: "Allah'tan korkmuyor musun? Bu hayvana taşıyamayacağı yükü yüklüyorsun!" diyerek ihtar etmiştir, develere belli bir kilonun üzerinde yük vurulmasını ve hayvanların dinlendirilmeden yürütülmesini yasaklamıştır. Hz. Ömer, zayıf düşmüş veya sahipsiz kalmış hayvanlar için özel alanlar tahsis etmiştir. Medine yakınlarındaki Rebeze mevkiini devlet koruluğu (hımâ) ilan etmiş, burayı özellikle fakirlerin, kimsesizlerin ve zayıf/hasta binek hayvanlarının ücretsiz otlaması ve barınması için ayırmıştır. Medine yakınlarındaki bu koruluk tecrübesi, sonraki yüzyıllarda İslam coğrafyasında (Selçuklu ve Osmanlı) görülen "hasta ve göçmen hayvanlar için mera/otlak vakıfları" modelinin doğrudan hukuki ve tarihi temelini oluşturur.

Sonuç olarak; İslam'ın hayvanlara bakışı, merhamet adalet ve sorumluluk ilkelerinin birleştiği dengeli bir anlayışa dayanır. Bununla birlikte İslam hukukunda kamu düzeni ve insan güvenliği de korunması gereken temel değerler arasındadır. Bu sebeple İslam, bir yandan hayvanlara eziyeti ve keyfî öldürmeyi yasaklarken, diğer yandan halk sağlığını ve güvenliğini tehdit eden durumlarda kamu otoritesine gerekli tedbirleri alma yetkisi vermektedir. Şüphesiz ilahî dengede her varlığın kendine has bir yeri vardır ve hiçbir hayvan insan yerine ikame edilemez. Esas olan, merhamet ile adaleti, hayvan hakları ile kamu yararını birlikte koruyan bir dengeyi tesis etmektir. Zira dengesizlik karmaşaya fesada can ve mal güvenliğinin ortadan kalkmasına sebep olur. İşte bundan dolayı "zarar giderilir" **(**الضرر يزال**)** ve "kamu yararı gözetilir" **(**المصلحة العامة**)** ilkeleri de bu dengeyi kurmaya yöneliktir.

Dengeli olan insan şunu iyi bilir ki; 'Allah Alemlerin Rabbidir, Merhametlilerin en merhametlisidir ve canlıların (mahlukatın) rızkını vermeyi, hiçbir zorunluluk altında olmadan, tamamen kendi lütfu, keremi ve merhameti sebebiyle kendi üzerine vacip kılmıştır.

Merhamet ve Sorumluluğun Bir Durağı: Sokak Hayvanları

Sevdegül ÇEKİÇ
Diyanet İşleri Başkanlığı Uzman Vaiz

Bir toplumun medeniyet seviyesi neyle ifade edilir? Konfor vadeden binalar, geniş yollar ya da teknolojik imkânlar bu seviyeyi ölçmek için yeterli midir?

Meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamı İbn Haldun'a göre, medeniyetlerin çöküş süreci, refahın ve lüksün artışıyla açıklanır. Ona göre, bir medeniyet kurulurken yaşanan zorluklar ve mücadeleler fertler arasındaki dayanışmayı güçlendirir. Ancak zamanla elde edilen refah insanları tembelleştirir, lükse ve rahatlığa düşkün hale getirir. Bu da mücadele ruhunun ve üretkenliğin zayıflamasına yol açar.

Medeniyet bir sorumluluktur. Medeniyet aynı zamanda güçsüzlere, sahipsizlere ve kendini ifade edemeyen canlılara karşı gösterilen şefkatle de ölçülür. Sokaklarda yaşayan hayvanlar, insanlığın merhamet sınavının sessiz tanıklarıdır. Konuşamazlar, haklarını talep edemezler, açlıklarını, korkularını ve ihtiyaçlarını yalnızca bakışlarıyla anlatmaya çalışırlar.

İnsan yeryüzünde emanet bilinciyle yaşayan bir varlıktır. Hayat kitabımız Kur'an-ı Kerim'de insanın yeryüzünde halife olarak yaratıldığı bildirilir. Halifelik kavramıyla kastedilen yalnızca insanlarla olan iletişimimizdeki sorumluluklarımız değil; tabiata, çevreye ve hayvanlara karşı olan sorumluluk alanımızı ifade eder. Günümüzün güncel meselelerinden olan sokak hayvanları konusu hem bir güvenlik hem de vicdan, ahlak ve kulluk meselesidir.

Allah katında merhametin küçüğü büyüğü yoktur.

Kur'an-ı Kerim hayvanlar Allah'ın ayetlerinden biridir:

"Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasınlar." (En'âm, 6/38) Bu ayete göre hayvanlar da kendilerine özgü bir düzen ve değer içerisinde yaratılmıştır. İnsanlar Allah'ın kulu, hayvanlar da Allah'ın yarattığı canlılardır. Dolayısıyla Allah'ın yarattıklarına karşı göstereceğimiz tutum, Yaratan'a karşı tavrımızın bir yansımasıdır aynı zamanda.

Her hususta rehberimiz Sevgili Peygamberimiz (s.a.s) hayvan hakları konusunda da insanlık tarihine yön vermiştir. Bir hadis-i şerifte susuz kalan bir köpeğe su veren kişinin Allah tarafından bağışlandığı (Buhârî, Müsâkât 9; Müslim, Selâm 153) haber verilir. Başka bir rivayette ise bir kediyi aç bırakarak ölümüne sebep olan kadının cezaya uğrayacağı (Buhârî, Bed'ü'l-Halk 17; Müslim, Birr 151) bildirilmiştir.

Bir yolculuk esnasında, yavruları alınan bir kuşun telaşlandığını görünce yavruların derhal yerine bırakılmasını istemiştir (Ebû Dâvûd, Cihâd, 112, Edeb 163-164). Bir devenin açlıktan ve aşırı yükten dolayı inlediğini fark edince sahibini uyarmış ve "Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkunuz." (Ebû Dâvûd, Cihâd, 44) buyurmuştur.

Öyleyse merhametin küçüğü büyüğü yoktur Allah katında. Bazen bir yudum su cennete vesile olabilirken, ihmal edilen bir canlı da ağır bir sorumluluğa dönüşebilir.

İnsan yeryüzünde emanet bilinciyle yaşayan bir varlıktır. Hayat kitabımız Kur'an-ı Kerim'de insanın yeryüzünde halife olarak yaratıldığı bildirilir. Halifelik kavramıyla kastedilen yalnızca insanlarla olan iletişimimizdeki sorumluluklarımız değil; tabiata, çevreye ve hayvanlara karşı olan sorumluluk alanımızı ifade eder. Günümüzün güncel meselelerinden olan sokak hayvanları konusu hem bir güvenlik hem de vicdan, ahlak ve kulluk meselesidir.

Sokak hayvanları konusunda kalıcı çözümler üretmek ve toplumun bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. Merhametle aklı, vicdanla tedbiri bir araya getirebilmek çözüm yolları noktasında bizlere yol gösterecektir.

Merhamet ve sorumluluk arasında bir denge vardır.

Merhamet, sorunları görmezden gelmeyi gerektirmez. Zira merhamet, güvenliği terk etmek anlamına da gelmez. Aksine güvenlik tedbirlerini almak, Allah'ın yarattığı tüm canlılara gösterilen merhametin anlamlı bir yansımasıdır. Dinimizin temel ilkesi de hem insanların hem hayvanların hakkını korumaktır. Nitekim bir canlının diğer bir canlıya zarar vermesi ihtimali bulunan durumlarda gerekli tedbirlerin alınması meşrudur. Şefkat ve merhamet kavramlarına sığınılarak toplumun güvenliği asla yok sayılamaz. Ancak alınacak tedbirler zulüm, işkence veya toplu yok etme anlayışına dönüşemez. Çünkü İslam'da amaç, sorunu çözmektir; öfkeyi tatmin etmek değildir. Merhamet ve sorumluluk arasında bir denge vardır.

O halde, sokak hayvanları konusunda kalıcı çözümler üretmek ve toplumun bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. Merhametle aklı, vicdanla tedbiri bir araya getirebilmek çözüm yolları noktasında bizlere yol gösterecektir.

"Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü."

Medeniyetimizin hafızası, hayvanlara gösterilen derin şefkat örnekleriyle doludur. Osmanlı döneminde kuş evleri inşa edilmiş, vakıflar aracılığıyla yaralı hayvanların tedavisi sağlanmış, kış günlerinde aç kalan kuşlar için yem bırakılmıştır.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde, bazı vakıfların sahipsiz hayvanlara hizmet etmek amacıyla kurulduğu anlatılır. Geçmişimizdeki bu örnekler, sadece hayvan sevgisinden değil; Yüce Allah'ın yarattığı her canlıya duyulan saygıdan kaynaklanır. Yunus Emre'nin diliyle, "Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü." Hayvanlara yaklaşımımızın özünü oluşturmaktadır bu söz. Çünkü merhamet yalnızca sevdiklerimize gösterdiğimiz bir duygu değil, yaratılmış olanlara duyduğumuz saygının adıdır.

Susuz kalmış bir hayvana su vermek, kışın aç kalan bir canlıya yiyecek bırakmak veya yaralı bir hayvanın tedavisine vesile olmak geçmişten gelen bu merhamet mirasını yaşatmak anlamına gelir.

Bilimsel yöntemleri kullanırken dinin zemine yerleştirdiği "merhametli olmak ve sorumlu olmak" öğretisini unutmamak gerekir.

Araştırmalar, hayvanlara karşı olumlu tutum geliştiren fertlerde empati becerisinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Gözümüzün nuru çocuklarımızın hayvan sevgisiyle yetişmesi, onların merhamet, sorumluluk ve paylaşma duygularıyla bezenmesine vesile olmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte kontrolsüz hayvan popülasyonlarının hem insanlar hem de hayvanlar açısından çeşitli sorunlar oluşturabileceği de bilinmektedir. Bu nedenle bilimsel yöntemleri kullanarak tedbirler almak ve toplum düzenini sağlamak büyük önem taşımaktadır. Bilim bize neyi nasıl yapacağımızın yöntemini, din ise amacını öğretir. Bilimsel yöntemleri kullanırken dinin zemine yerleştirdiği "merhametli ve sorumlu olmak" öğretisini unutmamak gerekir.

Sonuç yerine...

Allah'ın sessiz varlıkları olan hayvanlar, toplumun merhamet aynası gibidir. Camımızın önünde kanat çırpan bir kuşta, sevgimizi hissetmek için ayaklarımıza dolanan bir kedide, bahçemizde bakımızı üstlendiğimiz bir köpekte aslında insanlığımızı da görürüz. Hayvanlarla bağ kurmak bize kendimizi iyi hissettirir.

Merhamet, güçlü olanın güçsüze uzattığı eldir. İslam medeniyeti, merhameti sadece insanlara değil, bütün mahlûkata yöneltmiştir. Bugün bizlere düşen görev, bir taraftan merhameti kuşanırken diğer taraftan sorunları görmezden gelmemektir. Yapılması gereken; insanların güvenliğini, hayvanların yaşam hakkını ve toplumun huzurunu birlikte koruyan çözümler üretebilmektir.

"Konuşamayan, derdini anlatamayan canlılara karşı nasıl davranıyorum?" sorusuna vereceğimiz cevap, insanlığımıza dair bir cevap olacaktır.

Yunus Emre'nin diliyle, "Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü." Hayvanlara yaklaşımımızın özünü oluşturmaktadır bu söz. Çünkü merhamet yalnızca sevdiklerimize gösterdiğimiz bir duygu değil, yaratılmış olanlara duyduğumuz saygının adıdır.

Sokak Hayvanı Kimdir?

Musa MERT
Dr., Eğitimci

"Bir kavramın en büyük başarısı, gerçeği açıklaması değil; sorgulanmasını engellemesidir."

Bazı sorular vardır; cevabını öğrendiğinizde değil, sorulduğu an sizi başka bir insan yapar.

Okul bahçesinde nöbetçiyim. Bir teneffüs öğrencilerimden biri yanıma geldi. Bahçe kapısının demir parmaklarının arasından minik elini uzattı. Yol kenarında perişan bir halde uyuyan kediyi göstererek, "Hocam, bu kedinin evi neden yok?" diye sordu. Ders zili bizi uyarıncaya kadar ikimiz de bir süre sessizce kulağı yırtık o kediye baktık.

O an anladım ki, zihnimizde hazır bekleyen o kavramlar aslında gerçeği açıklamak yerine onu görünmez kılıyordu. İşte tam o esnada zihnimde o soru yankılandı: "Sokak hayvanı kimdir?"

İlk duyulduğunda tuhaf gelir.

Çünkü hayvanlar için "nedir?" diye sorarız. "Kimdir?" sorusunu insanlara mahsus kabul ederiz. Fakat belki de tam bu yüzden bu soruyu yeniden sormak gerekir. O günden sonra ne zaman sokakta bir hayvan görsem, o çocuğun sorusu zihnimde yeniden yankılanmaya başlar. Çünkü bazen bir kavramı anlamanın yolu, onu alışılmış yerinden çıkarıp yeniden düşünmektir.

Bugün dilimize yerleşmiş olan "sokak hayvanı" ifadesi üzerine neredeyse hiç düşünmüyoruz. Oysa insan yalnızca yaşadığı dünyayı kurmaz; o dünyayı isimlendirir de. Sonra bir gün gelir, verdiği isimlerin içinde yaşamaya başlar.

Önce kelimeleri yavaşça önümüze koyalım: Sokak. Hayvan.

Sonra yeniden bakalım.

"Sokak" bir varış noktası değil, bir geçiş alanıdır. İnsanlar sokakta yaşamak için değil, bir yerden başka bir yere ulaşmak için bulunurlar. Bu yüzden sokak; ev, yuva veya aidiyet mekânı değildir.

"Hayvan" ise Arapça "hayat" kelimesiyle aynı kökten gelir. Kelimenin kökünde canlılık, dirilik, hayat vardır; değersizlik değil. Canlı olan demektir. Hayat taşıyan, nefes alan ve varlığını sürdüren...

Şimdi bu iki kelimeyi yan yana getirelim: Sokak. Hayvan.

Bir geçiş mekânı ile bir canlılık hâli...

Ve ortaya "sokak hayvanı" dediğimiz kavram çıksın.

Fakat tam burada durup düşünmeye yeniden başlamalıdır. Çünkü zooloji kitaplarında "sokak hayvanı" diye bir tür yoktur.

Kurt vardır. Tilki vardır. Kedi vardır. Köpek vardır. Ama sokak hayvanı yoktur. Bu nedenle "sokak hayvanı" biyolojik değil, toplumsal bir kategoridir. Bir türün değil, bir durumun, hatta daha ileri gidersek bir sorunun adıdır.

Çünkü biz kurtlara "orman hayvanı" demeyiz. Balıklara "deniz hayvanı" demeyiz. Kartallara "dağ hayvanı" demeyiz. Buna ihtiyaç duymayız. Çünkü orman, deniz ve dağ onların doğal yaşam alanıdır.

Oysa sokak hiçbir canlının doğal yaşam alanı değildir.

Sokak ne kedinin tabiatıdır.

Ne köpeğin habitatıdır.

Ne de insanın evidir.

Sokak, insanın inşa ettiği yapay bir mekândır. Bu yüzden sokak hayvanı dediğimizde aslında bir canlı türünü değil, medeniyetin çözemediği bir problemi isim-

"Hayvan" ise Arapça "hayat" kelimesiyle aynı kökten gelir. Kelimenin kökünde canlılık, dirilik, hayat vardır; değersizlik değil. Canlı olan demektir. Hayat taşıyan, nefes alan ve varlığını sürdüren...

lendiriyoruz. Belki de bu yüzden aynı dili insanlar için kullandığımızda içimiz ürperir.

"Sokak çocuğu" deriz. "Sokakta yaşayan insan" deriz. Ve bunun normal olmadığını biliriz. Hiç kimse bir çocuğun ait olduğu yerin sokak olduğunu düşünmez. Çünkü herkes bilir ki sokak bir yaşam alanı değil, bir mecburiyettir.

Peki, neden güzel kalpli o öğrencim gibi aynı soruyu hayvanlar için sormuyoruz?

Belki de bazı kavramlar, açıklamaktan çok normalleştirmeye yarar. Bir soruna isim veririz. Sonra verdiğimiz isim zamanla sorunun üzerini örter. Artık kimse, "Bu canlı neden burada?" diye sormaz. İsim, açıklamanın yerine geçmiştir.

Oysa düşünce tam da burada başlamalıdır.

Bir köpeğin kaderi gerçekten asfalt mıdır? Bir kedinin fıtratı gerçekten beton koridorlarda yaşamak mıdır? Yoksa bunlar, insanın çözemediklerine verdiği isimler midir?

Aslında mesele hayvanlardan önce insanla ilgilidir. Hayvanlar şehir kurmaz. İmar planı yapmaz. Kanun çıkarmaz. Ormanları küçültmez. Canlıları terk etmez. Bütün bunları insan yapar. Bu yüzden sokakta gördüğümüz her sahipsiz canlı, biraz da insanın sokağa dökülmüş, görünür hâle gelmiş sorumluluğudur.

Belki de bu nedenle şu soruyu da sormak gerekir:

İnsanların yaşam alanlarını işgal eden hayvanlar mıdır? Yoksa hayvanların yaşam alanlarını işgal eden insanlar mı?

Bu sorunun kolay bir cevabı yoktur.

Modern şehirlerin tarihi aynı zamanda tabiatın geri çekiliş tarihidir.

Yollar uzarken patikalar kaybolmuştur, binalar yükselirken ufuklar daralmıştır.

İnsan, yeryüzünü dönüştürmüş sonra da dönüştürdüğü dünyanın sonuçları karşısında şaşkınlığa düşmüştür.

Fakat burada başka bir yanlışa da düşmemek gerekir.

Hayvanların yaşam alanlarını daraltmış olmamız, şehirleri sahipsiz hayvan kolonilerine dönüştürmeyi meşrulaştırmaz. Bir çocuğun korkuyla parka çıkamadığı, yaşlı bir insanın sokakta yürümekten çekindiği veya insanların saldırıya uğradığı bir tabloyu görmezden gelmek de hakikate sırt çevirmektir. Çünkü merhamet, gerçekliği inkâr ederek büyümez; ona bakarak olgunlaşır.

İslam medeniyetinin emanet anlayışı tam da burada anlam kazanır.

Kur'an, varlığı insanın hizmetine sunarken insanı da sorumluluğun merkezine yerleştirir. İnsana verilen üstünlük bir ayrıcalık değildir, bir yükümlülüktür. Emanet, sahip olmak değil, hesabını verebilmektir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aç bırakılan bir deveyi görünce sahibini uyarması da susuz bir köpeğe su veren kişiyi övmesi de

aynı hakikati göstermektedir:

Merhamet yalnızca bir duygu değil, bir sorumluluk biçimidir; üzülmekten çok üstlenmekle ilgilidir. Belki de çağımızın en büyük ahlaki yanılgılarından biri tam da burada başlamaktadır. Sorumluluk istemeyen merhamet... Fedakârlık istemeyen vicdan... Bedel ödemeyen duyarlılık... Duygular büyürken yükümlülüklerin küçülmesi...

Oysa bir toplumu merhametli yapan şey ne kadar ağladığı değil, ne kadar sorumluluk aldığıdır. Medeniyet yalnızca merhamet değildir. Yalnızca güvenlik de değildir. Medeniyet, çatışan hakları adaletle yönetebilme sanatıdır. Bir çocuğun güvenliği ile bir canlının yaşamı karşı karşıya geliyorsa ortada çözülmemiş bir kamu sorunu vardır. Bir hayvanın korunması ile toplum düzeni birbirine rakip hâle gelmişse ortada eksik bırakılmış bir sorumluluk vardır.

Gerçek çözüm taraf seçmek değildir. Doğru soruyu bulmaktır. Bugün yeniden sormalıyız:

Gerçekten sokak hayvanlarını mı konuşuyoruz? Yoksa sokakta görünür hâle gelen insan ihmallerini mi? Aradan geçen onca zamana rağmen öğrencimin yumuk eliyle göstererek sorduğu o soruyu unutamıyorum: *"Hocam, bu kedinin evi neden yok?"*

Belki de meselenin özü burada gizlidir. Yetişkinlerin yıllarca tartıştığı meseleleri çocuklar bazen tek cümleyle ortaya koyar. Biz kavramları konuşuruz. Onlar hakikati görür. Biz alışırız. Onlar şaşırır. İşte bu yüzden bir eğitimci olarak bazı soruları çocuklardan öğrenmek gerektiğine inanırım.

Bazen bir toplumun en büyük problemi çözemediği meseleler değildir. Zamanla normalleştirdiği meselelerdir. Bazen bir kavram gerçeği açıklamak yerine onu görünmez kılar. Ve bazen bir medeniyet, terk ettiği canlılardan önce terk ettiği sorumluluklarla yüzleşmek zorundadır.

Bu yüzden yazının başındaki soruya şimdi daha sakin cevap verebiliriz:

Sokak hayvanı kimdir?

Belki de o, bir köpek değildir. Bir kedi de değildir.

Belki de o, insanın sokağa bıraktığı sorumluluğun ta kendisidir.

Çünkü sokak hayvanı diye bir şey yoktur.

Sokakta bırakılmış sorumluluklar vardır.

Merhamet yalnızca bir duygu değil, bir sorumluluk biçimidir; üzülmekten çok üstlenmekle ilgilidir. Belki de çağımızın en büyük ahlaki yanılgılarından biri tam da burada başlamaktadır. Sorumluluk istemeyen merhamet... Fedakârlık istemeyen vicdan... Bedel ödemeyen duyarlılık... Duygular büyürken yükümlülüklerin küçülmesi...

Müslüman Bilinç ve Hayvan Hakları

Muhammed Fesih KAYA

İnsanın yaratılışındaki sır, onu diğer varlıklardan ayıran akıl, irade ve sorumlulukla ilgilidir. Kuran'da "Andolsun, biz insanı en güzel biçimde yarattık" (Tin, 4) buyrularak insanın eşrefi mahlûkat olduğu vurgulanır. Bu üstünlük yalnızca şekil ve surette değil, aynı zamanda emaneti yüklenme ve yeryüzünde halifelik görevinde kendini gösterir. Dolayısıyla insanın asli vazifesi, neslini devam ettirmek, aile kurmak, toplumu şekillendirmek ve dünyayı ıslah, ihya ve inşa etmektir. Bu görev, yalnızca insana değil, Allah'ın yarattığı bütün canlılara karşı sorumluluk taşır.

Hayvanlar Allah'ın sessiz varlıklarıdır. Onların yaratılışında da hikmet vardır, doğayı dengelemek, insana hizmet etmek, sadakat ve vefa örneği sergilemek. Kuran'da "Allah, sizin için hayvanları yaratmıştır, onlardan binek edinirsiniz, onlardan yersiniz" (Mü'min, 79) buyrularak bu gayeye işaret edilir. Bir köpeğin sadakati, bir kedinin sevimliliği veya bir kuşun zarafeti insana huzur verir, aynı zamanda merhamet ve sorumluluk bilincini hatırlatır. Müslüman bilinç, hayvanı yalnızca fayda sağlayan bir varlık olarak değil, Allah'ın ayetlerinden biri olarak görür. Bu bakış, merhamet, adalet ve sorumlulukla birleştiğinde hem bireysel takvayı hem de medeniyetin ahlaki temelini güçlendirir. Hayvanı evlat yerine koymak ise varlık mertebelerinin karıştırılmasıdır. İbn Sina ve Farabi, insanı "nâtık" yani düşünen varlık olarak tanımlar. Bu tanım, insanın yalnızca biyolojik bir canlı olmadığını, aynı zamanda anlam üreten, sorumluluk taşıyan bir varlık olduğunu gösterir. Hayvanı evlat yerine koymak, bu hiyerarşiyi tersyüz etmek ve insanın varlık mertebesindeki üstünlüğünü inkâr etmektir. Sosyolojik açıdan ise bu eğilim, modern bireyin yalnızlığının ve sorumluluktan kaçışının bir tezahürüdür. Çocuk yetiştirmek sabır ve fedakârlık isterken, hayvanı evlat edinmek bireysel tatmini öne çıkaran bir tercihe dönüşmektedir. Bu, aile kurumunun zayıflaması ve bireyciliğin aşırı yüceltilmesiyle birleşmektedir.

Modern şehirleşme, hayvan, insan ilişkisini daha karmaşık hale getirmiştir. Sokak hayvanları doğal yaşam alanlarından kopmuş, apartman hayatında fıtratlarına uygun olmayan koşullarda varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Endüstriyel yapı mama üretimi, veterinerlik hiz-

metleri ve barınaklarla hayvanların yaşamını kolaylaştırırken, aynı zamanda merhameti ticarileştirmekte ve tüketim kültürüne dönüştürmektedir. Böylece saf bir insani erdem olan merhamet, kapitalist sistemin araçsallaştırdığı bir duyguya dönüşmektedir. Türkiye'de sokak hayvanları meselesi bu paradoksu açıkça ortaya koymaktadır, bir tarafta açlık ve çaresizlik, diğer tarafta saldırılar ve ölümler. Belediyelerin çalışmaları çoğu zaman siyasi zemine kaymakta, barınakların yetersizliği ve kısırlaştırma eksiklikleri sorunu derinleştirmektedir. Avrupa ve ABD'de ise hayvan refahı yasaları, zorunlu kayıt ve mikroçip uygulamaları, sistematik kısırlaştırma programları ve güçlü barınak altyapısı sayesinde sokaklarda başıboş hayvan bırakılmamaktadır. Hollanda'da "topla, kısırlaştır, aşıla, yerine bırak" yöntemiyle sorun çözülmüş, Almanya'da sahipsiz hayvanlar ömür boyu barınaklarda korunmuş, İskandinav ülkelerinde terk oranı neredeyse sıfıra indirilmiştir. Bu örnekler, merhametin duygusal bir refleks olmaktan çıkıp hukuki ve kurumsal bir sorumluluk haline getirildiğinde kalıcı çözümler doğurduğunu göstermektedir.

Çözüm: Merhamet ve Hikmet Dengesi

Müslüman bilinç açısından çözüm, yalnızca duygusal reflekslere dayalı değil, **hikmetle birleşmiş sorumluluk** çerçevesinde olmalıdır. Bu bağlamda geniş çözüm önerileri şunlardır:
Belediyeler ve kamu otoritesi: Modern, geniş ve hijyenik barınaklar kurulmalı, sistematik kısırlaştırma ve kayıt programları uygulanmalı, mesele siyasi bir araç olmaktan çıkarılmalıdır.

Şehir planlaması: Hayvanların doğal yaşam alanlarını yok eden anlayış terk edilmeli, yeşil alanlar ve ekolojik denge gözetilmelidir.

Hukuki düzenlemeler: Hayvan refahı yasaları güçlendirilmeli, merhamet bireysel vicdanın ötesinde kurumsal bir sorumluluk haline getirilmelidir.

Kapitalist endüstri denetimi: Mama ve veterinerlik hizmetleri hayvanların yaşamını kolaylaştırıyor, bu faydalar inkâr edilmemeli, ancak merhametin ticarileştirilmesi ve tüketim kültürüne dönüştürülmesi kamu otoritesi ve sivil toplum tarafından denetlenmelidir.

Toplumsal bilinç: İnsanlara yalnızca "besleme" değil, sorumluluk bilinci kazandırılmalı, hayvanı evlat yerine koymak yerine, ona kendi yaratılış gayesi içinde merhamet göstermek öğretilmelidir.

Uluslararası örneklerden öğrenmek: Avrupa ve ABD'deki başarılı uygulamalar Türkiye için yol haritası olarak değerlendirilmeli, önleyici politikalar ve kurumsal sorumluluk ön plana çıkarılmalıdır.

Sonuç

Hayvanlara evlat muamelesi yapılması ve sokak hayvanları meselesi, yüzeyde farklı gibi görünse de aynı kökten beslenmektedir, insanın kendi yaratılış gayesini unutması. Müslüman bilinç, hayvan haklarını yalnızca duygusal bir merhamet meselesi olarak değil, Allah'ın koyduğu düzenin bir parçası olarak görmelidir. Merhamet, ölçüsüz duygusallık değil, hikmetle birleşmiş sorumluluktur. Hayvanlara şefkat göstermek, onları aç bırakmamak ve eziyet etmemek farzdır. Fakat bu sorumluluk, toplumsal düzeni ve ekolojik dengeyi ihmal ederek değil, onları güçlendirerek yerine getirilmelidir. Böylece merhamet, tüketim kültürünün bir aracı olmaktan çıkıp, insanın yaratılış gayesini gerçekleştiren sahici bir değer haline gelir. Dünya, yalnızca insana ait olmayan, bütün canlıların pay sahibi olduğu bir emanettir.

Başıboş Şehirler

Hüseyin Nasrullah İNAN

En son ne zaman yaşadığınız ev, sokak veya mahalleyle ilgili bir tasarrufta bulundunuz? Duvarına asılan bir güzel hat tablosunun evi nasıl şenlendirdiğini en son ne zaman seyrettiniz? Yahut sokağınızı adımlarken "şu duvarın rengi hardal yeşili olsaymış dut ağacıyla güzel bir insicam oluştururmuş", "şuraya mermerden güzel bir çeşme, yanına da hayvanların nasipleneceği bir küçük yalak..." fikrinin tüm bedeninizi kuşattığı bir an oldu mu hiç? Küçük istisnaları bir tarafa bırakırsak hepimizin ortak cevabı sanırım belli... İçerisinde ömrümüzü tükettiğimiz şehirler bizim değil. Her gün dönüp durduğumuz şehirlere yabancıyız. Bu neden böyle?

Marksist teorinin neomarksist kent kuramcısı olan devamcıları bunu pek güzel açıklamışlar. Marx'a göre kapitalist üretim biçimi insan ve ürün arasında bir yabancılaşmaya sebep olur. Ürünü üreten işçi ürettiği ürün üzerinde herhangi bir denetim kuramaz. İnsanı insan yapan bilinçli tercihler ve özgür üretim kapasitesi bastırılır. Ürün-insan arasındaki bu yabancılaştırıcı ilişki toplumsal ilişkilerde de kendini üretir ve insan-insan, insan-mekân arasında da bir yabancılaşmayı her gün yeniden üretir. Burada kentler ve insanlar kapitalist üretim tarzının devridaimini mümkün kılan birer araçtan ibarettirler ve tabii karakterlerini yitirmişlerdir. Bu sebepledir ki kapitalist üretim çarklarının içerisinde özgürlüğüne şerh konulmuş şekilde dönüp duran insan, komşusuna, yaşadığı sokağa veya mahallesine yabancılaşmıştır. Bilincine şerh konulmuş insan onların varlığını unutmuştur.

İnsanoğlu, Allah-u Teala'nın yeryüzündeki halifesi olarak yüce ferdiyetine şerh düşecek tüm fetişist tavırları reddetmekle mükelleftir. İnsan çevresindeki mekânın idrakine varabilme ve ona güzel ekle-

meler yapmak suretiyle süsleme hakkını terk edemez. Yine insan komşuluktan, sokak dayanışmasından ve kendi dışındaki canlıların sorumluluğundan kaçmamalıdır. Efendimiz'in (sav) "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." Hadis-i şerifi çok üstün bilgi seviyelerine ihtiyaç duymaksızın herkesin mutlaka bir şekilde duyduğu meşhur bir hadistir. Buraya onlarcası da yazılabilir lakin bu hadis-i şerif tek başına İslam'ın yüce insan telakkisine dair yeterli fikir verecektir. Bugün yaşadığımız yabancılaşma durumunu parçalayan bir nasihat olarak komşunun varlığına dair sorumluluk, her bir ferdin insan-insan ve insan-mekân ilişkilerinde kuşanması gereken bilinç seviyesine dair bir ölçü koyar.

Çevresindeki insanlar ve mekân ile ilgili yüksek bilinç seviyesine ulaşmış ferdler bir sorumluluk bilincini de bu doğrultuda kuşanırlar. Şahsi mesuliyet hissi doğrultusunda kendisiyle komşusu veya sokağı arasına girerek yabancılaşmaya yol açan unsurları tabii sınırlarına geri gönderir. Mahallesinde veya sokağında yapılacak bir iş varsa bunu belediyeye havale etmek yerine kendi üzerine vazife görür. Yoldan geçen insanın, sokaktaki kuşun, kedinin suyu hakkında düşünür çözümler üretir. Kendi evini, komşuluk ünitesini, sokağını inşa etme ve çekip çevirme konusunda net bir sorumluluk üstlenir. Medeniyetimizin tarih boyunca İslam'ın yüce ölçülerini tatbik ettiği birçok mimari eser bugün hala görevini icra ediyor ve bize nasihat ediyor. Ayazma Camii'nin kuş evleri, kabirlerde bir küçük manevrayla inşa edilmiş su yalakları, birbirinden güzel çeşmeler bugün hala ayaktadır, insanı ve çevresini yüceltmeye devam etmektedir.

Bugün kentlerimizle ilgili tartıştığımız birçok meseleyi ele alırken kapitalist yabancılaşma ile İslam'ın yüce ferdiyet telakkisi çerçevesinde düşünmekte fayda görüyorum. Başıboş sokak köpekleri meselesini de bu çerçevede ele almalıyız. Bugün sokaklarımızda ciddi bir güvenlik problemi olmaya devam eden bu mesele insanın çevresiyle kurduğu arızalı yabancılık ilişkisinin bir sonucudur. Kentin bir baştan öbür başa betona gömüldüğü, tabiatın bencilce ayarlarıyla oynandığı ve sömürüldüğü bir durumda insan dahi yabancılaşmışken hayvanların zulme duçar olmayacağı beklenemez. Bu noktada belediyelerin büyük büyük tesisler kurarak milyonlarca lirayı boşa harcaması bir çözüm değildir. Köpeklerin toptan itlaf edilmesi de bir çözüm değildir. "Patili dostlarımız" denerek hayvanların bencilce evlere mahkûm edilmesi veya insan seviyesine yükseltilmesi de apaçık zulümdür. Bunların hiçbiri çözüm değildir.

Çözüm bellidir. Sokağındaki köpek popülasyonunu takip etmesi gerekenler o ilçenin belediyesi değil komşuları olmalıdır. Mekânsal planlama aklı hayvanların da doğal avlanma imkânlarına izin verecek şekilde tabiatla iç içe olmalıdır. Yine planlama, komşuların sokaklarındaki sorunlara anlık çözümler üreteceği ruhsatı komşulara vermelidir. Bu ölçü tutturulduğunda ne insafsızca itlaf söylemleri ne de hayvanı insan mertebesine çıkaran zulüm durumu ortaya çıkacaktır.

İnsanoğlu, Allah-u Teala'nın yeryüzündeki halifesi olarak yüce ferdiyetine şerh düşecek tüm fetişist tavırları reddetmekle mükelleftir. İnsan çevresindeki mekânın idrakine varabilme ve ona güzel eklemeler yapmak suretiyle süsleme hakkını terk edemez.

Nüfus Kimin için ‘Beka’, Kimin için ‘Fena’ Meselesi?

Yusuf SELMAN

Türkiye’de 60’lı, 70’li ve 80’li yıllarda hemen her yerde ve kesimde bir devlet politikası olarak ‘nüfus plânlaması’ndan söz edilir; kastedilen şey, çok yüksek olduğu belirtilen nüfus artış hızımızın düşürülmesidir; zaten, siyaseten idolümüz olan ve ayak izlerini takip ettiğimiz batı Avrupa ülkelerinde nüfus artışı neredeyse sıfır dolayında değil miydi! Geleneksel yaklaşımla çelişiyor olsa da, belki biraz da modernliğin gereği gibi görülmüş olsa gerek, benimsenmiş bu devlet politikası çerçevesinde okullarda ve kamuya hitabın mümkün olduğu her yerde ‘çok çocuk değil, az çocuk’la mutlu gelecek tabloları çizen bir söylemle nüfus artış hızının azaltılması için alınması gereken tedbirler anlatılır.

Bu ‘nüfus plânlaması’nın ne kadar sonuç alıcı bir etkisi olduğu tartışılır olsa da, şehirleşmenin, sanayileşmenin, kadın nüfusun eğitim ve iş hayatına katılımının ve feminizmin filizlenen her formunun söz konusu dönemde Türkiye toplumunun nüfus artış hızını azaltan bir etkiye sahip olduğu kuşkusuzdur; nüfus artış hızı düşer, hem de hızla. 1960 – 2000 arasında Türkiye nüfus artış hızına dair resmî istatistik değerlerine bakıldığında 1970’te %2.5 olan nüfus artış oranının 2025’e gelindiğinde %0.5’e düşmüş olduğu görülür. Açıkça görülen şey bu tespit edilmiş olan durumun göz ardı edilemeyecek olduğu ve ilerideki zaman dilimlerinde olumsuz sonuçlarıyla karşılaşılacak olan büyüklükte bir düşüş olduğudur.

Ve şimdi ise, on-yıllar boyunca ülke çapında bir devlet politikası olarak benimsenmesi için çaba gösterilmiş nüfus artış hızını düşürme politikasını lanetleme ve tövbe zamanıdır. Ama artık modernleşmesi (batılılaşması) için çok gayret göstermiş olduğunuz bu toplumda 'az çocuk' ve hatta 'hiç çocuk' bir konfor ve hatta bir modernlik faktörü olarak algılanmaktadır; tarım toplumu olmaktan çıkış çok çocuk edinme arzusunu ve motivasyonunu zaten kırmıştır, şehre göç ve şehir hayatının da ebeveynleri çok çocuk konusunda teşvik eden bir rol oynadığını söylemek mümkün değildir. Dahası, etkinlik kazanmış modern / batılı kültürel motiflerle aile yapıları da kırılganlaşmıştır, Dolayısıyla, ebeveynlere çok çocuk –en az 'üç'- öneren otoriteler aslında, sokakta dominant hâle gelmiş kültür formasyonları karşısındaki tutum dâhil, şehirleşme ve tarım politikaları ile birlikte bütün bir hayat tarzı yaklaşımlarının o öneriye ne kadar hayat şansı tanıdığı sorusunun cevabı üzerinde düşünmek durumundadır.

Yazımızın başlığında yer alan 'fenâ' kelimesinin Arapça kökenli olduğu ve yok oluş anlamına geldiğini biraz mürekkep yalamış olanlar bileceklerdir. Konuya mizâhî bir boyut eklemek gibi görünebilecektir belki ama, tam tersi yönde gelişen bir başka nüfus hareketi sokak hayvanlarıyla –özellikle de sokak köpekleriyle- ilgilidir. 90'lı yıllardan itibaren ülkemizdeki insan nüfusundaki artış hızı alarm verici bir hızla düşerken, sokak köpeklerindeki nüfus artışı oranı tam tersine, hızla yükselmiş ve insanların onlara durum ortaya çıkmış görünmektedir. Kaçınılmaz olarak, bu durum, ülkede merkezî yönetimin ve yerel yönetimlerin gündemlerinin önde gelen maddelerinden birisini oluşturmuştur.

Sokak hayvanlarına duyulan dengesiz ve hesapsız bir sevgi duyarlılığı görüntüsü popülist yaklaşımlı (bu, halkın düşünce ve tutumu konusunda çok da duyarlı oldukları anlamına gelmez) belediye otoritelerini konuya ilişkin pasif bir tutum sergilemeye itmişken, ülke çapında artan köpek saldırı vakaları vaka-i âdiyeden hâle gelip mâğdur vatandaşların çığlıkları görmezden gelinemez hâle geldiğinde (2025 yılından itibaren) siyasî otorite hukuki düzenlemeler de yaparak bu ilginç gelişmeye müdahale etmiş durumdadır. Konu bir tarafıyla tebessüme açık olmalı ki akla biraz mizaha kaçan düşünceler getiriyor. Örneğin, böylesi bir duruma tanıklık etmiş olan eski bir Türk büyüğü, bu durumda veciz bir sözünün kayda geçmesi gibi bir lütfu esirgemezdi muhtemelen: ama bendeniz de bir Türk küçüğü olarak konuya bir yeşillik olsun diye ancak "sokak hayvanları sevgisiz bırakılamazlar ama başıboş da bırakılamazlar; onları Türk baytarlarına emanet ediniz" gibisinden bir şeyler söyleyebiliyorum. Ayrıca, itiraf edelim ki, kedilere ilişkin bir şikayet pek de duyulmamaktadır; onlar istedikleri yerde ve istedikleri gibi yayılıp yatabilir, bizi görmezden gelip vakur duruşlarını sürdürebilirler, ya da bir ricaları olduğunda tüm bedenleriyle bacaklarımıza sürtünebilirler. Bu kapsamı sınırlı yazıda sokak hayvanları üzerine derin değerlendirmelere ya da önerilere yer vermeye girişmeyi çok anlamlı bulmadığımdan yine biraz humor duygusuna hitap eden bir cümleyle bitirelim: Büyük şehirlerimizin bulvarlarında çok ilginç görüntülere rastlamak nadir olmaktan çıkmıştır; bu şehirlerimizin en mûtenâ semtlilerinin yaya kaldırımlarında sere serpe yayılıp yatmış sokak köpeklerini gören bir yabancı turist pekâlâ şöyle düşünebilir: 'bunlar da Türklerin kutsal inekleri galiba!''.

Başıboş mu Sokak Hayvanı mı?

Mucahid YILDIZ

Bir meseleyi iyi bir şekilde anlayabilmek için tarihi geçmişi hakkında sağlıklı bilgilere sahip olmak gerekir. Günümüzde batıda en çok dikkat çeken sokak hayvanları problemi, kedilerin yarısı kadar irilikte 'sıçan' adını da verdiğimiz iri farelerdir. Büyük şehirlerde sayıları giderek artan bu çok zararlı kemirgenler, kendilerine yiyecek bulabilmek için, tabiri caizse göçebe hayatı yaşamaktalar. Dolayısıyla şehir çevresindeki köyleri de ihmal etmiyorlar.

Ortaçağ Avrupa'sında veba salgını gibi çok tehlikeli hastalıklara sebep olan bu sıçanlardan bir türlü kurtulamıyor batı. Bu meselenin arkasında, batılıların hayvanlara nasıl bir bakış açısına sahip oldukları yatmaktadır. Hepsi olmasa da yeni neslin önemli bir kısmı, ataları gibi, çevreye hastalıklar yayan fareleri sevimli görürken, onları temizlemek göreviyle dünyaya gelen kedileri, esrarengiz kötülük sembolleri olarak görmekteler.

Ortaçağ Avrupa'sında kilise, hassaten kara kedileri, Hristiyanlık öncesi dini temsil eden, büyücü hayvanı ve şeytan olarak görüyordu. Bu tavır yıllar boyunca devam etmiş, yeni neslin de birçoğunu şuuraltı etkilemiştir.

Türkiye'mizi gezen bazı turistler, İstanbul'u 'kediler şehri' olarak vasıflandırırken, ortalıkta bir tane bile sıçan, hadi biz buna iri fare diyelim, görmediklerinden hayran oluyorlar. Zira kendi ülkelerinin sokak-

larında bir tane başı boş kedi bile göremezsiniz. Ama akşam saatleri yaklaştığında, sokakta yürürken önünüzden iri farelerin kaçıştığını görebilirsiniz.

Almancada 'Streuner' kelimesiyle ifade edilen başıboş sözü, sadece hayvanlar için değil, aynı şekilde gayesiz bir şekilde oradan oraya dolaşan insanlar için de kullanılır. Batıda bu anlamda, memleketimizdeki gibi başıboş dolaşan iri farelerden başka sokaklarda herhangi bir cins hayvan görme ihtimali sıfırdır.

Maalesef güzel memleketimizin bazı sahil şehirlerinde sokaklarda domuzların dahi serbestçe dolaşmaya başladığını gördük. Sözde hayvanseverlik adına, insanlara zarar veren köpek ya da domuz gibi hayvanları bu şekilde insanlar arasında serbest bırakmak her şeyden önce insanlığa karşı yapılmış en büyük kötülüklerden biridir. Zira bu hayvanlar, hem insanlara saldırmakta, hem de çok çeşitli hastalıkların yayılmasına sebep olmaktadırlar.

Doğuda, hususen Müslüman ülkelerde sokaklarda daha çok köpeklerin çoğalmasını isteyenlerin kahir ekseriyetinin, batıya hayranlık duyan şahıslardan müteşekkil olduğunu görüyoruz. Halbuki batıyı her zaman örnek almak gerektiğini savunan bu güruh, sokak köpekleri söz konusu olduğunda, batının bu problemi nasıl çözdüğünü görmezden geliyorlar.

Almanya'da ikamet ettiğim şehirde yaklaşık 250 bin insan yaşıyor. Şehrin beş kilometre dışında bir hayvan yurdu bulunuyor. Burada 26 köpek 100 kedinin barınabileceği kadar yer var. Ayrıca birçok başka cins kaplumbağa ve sürüngenler gibi hayvanların barındırılabileceği yerler de mevcut.

Bu yurtta köpekler için yalnızca 26 yer bulunması dikkat çekici değil mi? Yurda aldıkları köpeklerin sahipleri tarafından tüm masrafları karşılanıyor ve bu aylık olarak oldukça külfetli bir maliyet. Şayet sahipleri bu ücreti ödeyemezler veya ödemezlerse, bu hayvanlar 'einschlaefern' yani uyutulma usulüyle hayata veda ettiriliyor. Kanunen hayvanların öldürülmesi yasak, ancak bazı özel durumlarda uyutulmaları serbest.

Hayvan yurdunda köpekler için bu kadar az yer bulunmasının kanaatimce bir başka sebebi de, Avrupalıların evlerinde besledikleri evcil hayvanların başında köpeklerin yer alması ve insanlardan çok bu hayvanlarla olan hissi bağlarının daha kuvvetli olması. Nadiren de olsa bazı sözde hayvan severler, bıktıklarında köpeklerini otoyollardaki dinlenme tesislerine bırakıp kaçabiliyorlar.

Almanya'da resmi kayıtlara göre 10,5 milyon ev köpeği yaşıyor. Başıboş yaşayan ise sıfır. Şayet böyle bir köpek dışarıda görülürse, derhal yetkililere bildiriliyor, yakalanarak en yakın hayvan yurduna götürülüyor. Yani o yukarıda sözünü ettiğimiz batı hayranı güruhun şiddetle karşı çıktıkları bir usul ile sokaklardan uzaklaştırılıyor. Şimdiye kadar hiç duymadım ama, şayet domuzlar şehrin sokaklarında görülse, eminim ya hayvanat bahçesine, ya da kasaplara teslim edilir.

Bu yurtta köpekler için yalnızca 26 yer bulunması dikkat çekici değil mi? Yurda aldıkları köpeklerin sahipleri tarafından tüm masrafları karşılanıyor ve bu aylık olarak oldukça külfetli bir maliyet. Şayet sahipleri bu ücreti ödeyemezler veya ödemezlerse, bu hayvanlar 'einschlaefern' yani uyutulma usulüyle hayata veda ettiriliyor. Kanunen hayvanların öldürülmesi yasak, ancak bazı özel durumlarda uyutulmaları serbest.

Eşref-i Mahlûkat vs. Homo Sapiens

"dilce susup
bedence konuşulan bir çağda
biliyorum kolay anlaşılmayacak"

İbrahim Halid ALDEMİR

Ülkemizde son zamanlarda gündemden bir türlü düşmeyen/düşürülmeyen "sokak hayvanları" meselesi; ilk bakışta bir halk sağlığı, hayvan refahı yahut şehir planlaması problemi gibi görünüyor. Fakat esasında, meselenin derininde çok daha kritik bir tartışma var: "İnsanın dünyadaki yeri nedir? Varlık hiyerarşisi bakımından değerlendirildiğinde bir insanın canıyla sokakta yaşayan bir köpeğin canının farkı var mıdır?" Bu sorulara verilen cevaplar, bir fikriyatın mekanla, diğer canlılarla ve dolayısıyla tüm tabiatla olan ilişkisinin mahiyetini gözler önüne serecektir. Bu bağlamda İslam düşüncesinin bahsi geçen sorulara verdiği cevaplarla modern Batı düşüncesinin cevaplarını kıyas etmenin, güncel tartışmaların bir bakış açısı zafiyetinden kaynaklandığını delillendirebileceği fikrindeyim.

İslam bize oldukça nizamî ve hikmet dolu bir evren modeli sunuyor. Varlığa bakışımız bu iki direk üzerine kurulu. Hak Teala, evreni yaratırken hiyerarşik bir düzen (nizam) gözetmiş ve yarattığı her şeyi bir amaca (hikmet) bağlamış. Evrenin merkezinde insan var. Fakat bahsi

geçen merkezîlik modern insanın doğaya tahakküm eden diktatoryasından elbette farklı. İnsan dağların dahi yüklenmekten kaçındığı "emaneti" kabul edendir ki emanet dediğimiz akıl, irade ve mükellefiyet olsa gerektir. Hayvanlar ise Sünnetullah üzere yaşarlar, meşreplerince hareket ederler. Dolayısıyla iradî bir iyilik yahut kötülük yapma olanakları bulunmaz. İnsan, akıl ve iradesini kullanarak ve dahi mükellefiyet bilincini kuşanarak iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, adaleti zulümden ayırabilir. Onu "**eşref-i mahlukat**" kılan da bu mükellefiyettir, emanet olarak kullandığı bedeni değil.

Ayrıca insan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Bu halifelik, insanı yeryüzünün sahibi kılmaz; ona emanet edilen mülkü asıl sahibinin iradesine uygun şekilde idare etmeyi kapsar. Dolayısıyla aşkın olandan dünyaya doğru varlıklar arasında dikey bir hiyerarşi bulunur. Allah her şeyin yegâne sahibidir, tüm kudret O'ndadır ve her şey muhakkak O'na geri dönecektir. İnsan ise yalnızca emanetçidir, bekçidir; muhatap alınacak olandır. Hayvanlara gelince bu canlılar ve aslında doğanın tamamı Allah'ın insanlara verdiği emanetlerdir, ötesi değil.

İnsanın ve hayvanın yerlerini varlık sahasında iyice idrak ettikten sonra "İslam düşüncesine göre hayvanlara nasıl muamele edilmeli?" bahsini açabiliriz. Müslümanların hayvanlara gösterdiği şefkat ve merhamet, rastgele bir acıma duygusu olmaktan uzaktır. Müslümanlar, merhameti adalet çatısı altında değerlendirir ve nizamın korunması için bir araç olarak kullanır. Hayvanlar da yeryüzünde yaşayan ümmetlerdendir ve dolayısıyla onlara haksız müdahalede bulunmak, yok yere saldırmak yahut sebepsizce canlarına kıymak halifelik makamına yaraşmaz. Klasik dönemden bize kalan izler, hatıralar, mimari yapılar halifelik makamının ne derecede sahiplenildiğini ve buna uygun hareket edildiğini gösterir. Hayvanlara hizmet için kurulan vakıflar, çeşitli camilerin duvarlarına inşa edilen kuş evleri, hayvanlar nasiplensin diye oluştu-

Klasik dönemden bize kalan izler, hatıralar, mimari yapılar halifelik makamının ne derecede sahiplenildiğini ve buna uygun hareket edildiğini gösterir. Hayvanlara hizmet için kurulan vakıflar, çeşitli camilerin duvarlarına inşa edilen kuş evleri, hayvanlar nasiplensin diye oluşturulmuş su havuzları ve yalaklar medeni

rulmuş su havuzları ve yalaklar medeniyetimizin hasbîliğinin ve hassaten halifeliğin ne kadar içselleştirildiğinin yansımalarıdır. Fakat bu düzenin en önemli parçası adalettir; bir hayvanın varlığı, yaşadığı konum, meşrebi eşref-i mahlukat olan insana zarar vermeye; onun güvenliğini, sağlığını ve canını tehdit etmeye başladığı anda insan mutlak olarak öncelikli kabul edilir. İnsan canını riske atan bir merhamet fazilet değil, ifsad olarak görülür.

Batının aydınlanma olarak adlandırdığı günlerden beri dünyaya yayılan düşünce akımına genel olarak modernizm demekte bir beis olmasa gerek. Modernizm/modernite yanında bir çeşit sekülerlik getirmiş görünüyor, bu sekülerlik de insanların dünyasından aşkın olanı çıkarır. Dolayısıyla insanın ve diğer canlıların varlık hiyerarşisindeki yerinde can alıcı değişiklikler ortaya çıkar. Önce doğa ve hayvanlar ruhsuz birer makine olarak algılanmaya başlar, ardından bilhassa evrimsel bakışın etkisiyle insanın kendisi sâfi biyolojik bir robota, yüksek bilişsel kapasiteli gelişmiş bir primata indirgenir. Böylelikle ruhunu yitiren "**Homo Sapiens**", felsefî manada doğanın bir nesnesi haline gelir. İslam'ın teklif ettiği dikey hiyerarşinin yerine yatay bir hiyerarşi teklif edilir.

Eğer insan sadece atomlardan meydana gelen bir robotsa, ruhu yoksa, mükellefiyeti bulunmuyorsa ve ahlakî bir yaratıcı da aslında hiç var olmamışsa insanın herhangi bir hayvandan var olmak bakımından bir farkı yahut üstünlüğü yoktur. Moderniteye göre üstünlük iddiası yalnızca bir türcülük (speciesism) kibrinden ibarettir. Böylelikle insan ve hayvan etik ve hukuki açıdan aynı yatay varoluşsal çizgiye konulur.

"Sokak hayvanları" meselesi, işte bu iki fikrin çatıştığı yerde neşvünemâ buluyor. Modern insan, aşkınla olan bağını yitirdiği için bir çeşit anlam krizine sürükleniyor. Hudutsuz şehirleşmenin ve kapitalizmin hayatlarımıza entegre ettiği yabancılaşma, insanı kendi türünden uzaklaştırıyor, beton yığınları arasında bir başına bırakıyor. İnsan olmanın mükellefiyetinden beri duran modern zihin; fıtratında yer alan ahlakî tatmin ihtiyacını ve merhamet duygusunu, hiçbir sorumluluk talep etmeyen, iradesiz

SPOT Moderniteye göre üstünlük iddiası yalnızca bir türcülük (speciesism) kibrinden ibarettir. Böylelikle insan ve hayvan etik ve hukuki açıdan aynı yatay varoluşsal çizgiye konulur.

"Sokak hayvanları" meselesi, işte bu iki fikrin çatıştığı yerde neşvünemâ buluyor. Modern insan, aşkınla olan bağını yitirdiği için bir çeşit anlam krizine sürükleniyor. Hudutsuz şehirleşmenin ve kapitalizmin hayatlarımıza entegre ettiği yabancılaşma, insanı kendi türünden uzaklaştırıyor, beton yığınları arasında bir başına bırakıyor.

varlıklar olan sokak hayvanları üzerinden doyurmaya çalışıyor.

Türkiye'de bilhassa başıboş köpekler üzerinden tartışılan sokak hayvanları meselesi, uzunca süredir yerel bir yönetim sorunu olmaktan çıktı. Artık sosyolojik, sınıfsal ve ideolojik bir çatışma alanındayız. Sosyal medyada başıboş köpeklerin avukatlığına soyunan birtakım kimseler dahi mevcut. Hal böyle olunca var olmak bakımından insanın yerini, insanın kendisine hatırlatmak mecburiyetinde kalıyoruz.

Üst düzeyde güvenlik ağları bulunan sitelerde yaşayan, sokağın kendisiyle hiçbir zaman yüzleşmemiş bir "elit" -züppe- zümre; kendi sahte vicdanlarını tatmin etmek uğruna, taşranın ve kenar mahallenin çocuklarını sokağın vahşetine kurban vermekten geri durmuyor. Bu ölümler, onlar için "Golden"ların, "Terrier"lerin yaşam kalitesi uğruna ufak birer feda. Güneş doğmadan okul yoluna düşen çocukların veya hareketleri artık çokça sınırlanmış büyüklerimizin başıboş köpek sürüleri tarafından parçalanması karşısında akıl almaz bir kayıtsızlık sergiliyorlar. Bu kayıtsızlık, memleketimizdeki varoluşsal çöküşün bir tezahürüdür.

Haricen "mama lobisi" olarak adlandırılan, devasa bir rant çarkının etrafında şekillenen yapı, "merhamet" ve "yaşam hakkı" kavramlarını açıkça istismar ve manipüle ediyor. Sayısı zaten oldukça az olan ve ufak bir gayretle atılmaya çalışılan hukuki adımlar; ucuz bir Batı taklidi için radikal aktivizmle sabote edilmeye çalışılıyor. Bir çocuğun yaşamıyla bir köpeğin içgüdüsü aynı teraziye konuyor, insanın değersizleştirilmesi meşrulaştırılıyor. Bu durum, Türkiye'de bahsi geçen zümrenin kendi -belki de zaten bizden saymamalıyızdır- medeniyet köklerine, kendi insanına ve fıtratına duyduğu yabancılaşmanın izharıdır.

İnsan ve hayvan elbette eşit değildir. Şehir, insanın güvenliği ve yaşamı etrafında şekillenen medeni bir alandır. Hayvanların yaşamına saygı duyup verilen emanete sahip çıkılmalı ve ona merhamet edilmeli, ancak bu merhamet, insanın can güvenliğini ve emniyetini tehdit edecek boyutlara geldiğinde nizam altına alınmalıdır.

Çözüm, insanın "eşref-i mahlukat" olmaklığını, yani adaletle hükmetme iradesini ve mükellefiyetini yeniden idrak edip yaşadığı memleketin nizamını bu hiyerarşiye uygun şekilde tesis etmesindedir.

Haricen "mama lobisi" olarak adlandırılan, devasa bir rant çarkının etrafında şekillenen yapı, "merhamet" ve "yaşam hakkı" kavramlarını açıkça istismar ve manipüle ediyor. Sayısı zaten oldukça az olan ve ufak bir gayretle atılmaya çalışılan hukuki adımlar; ucuz bir Batı taklidi için radikal aktivizmle sabote edilmeye çalışılıyor. Bir çocuğun yaşamıyla bir köpeğin içgüdüsü aynı teraziye konuyor, insanın değersizleştirilmesi meşrulaştırılıyor.

Sâhibsiz Köpekler*

Tâhirü'l-Mevlevî

Sebîlürreşâd, Cilt: 12, Sayı 290, 20 Mart 1330-6 Cemâziyelevvel 1332, s. 69-70.

صاحبسز کوپکلر

طوپ قاپی وخاصکی جاده‌لرینك برلەشدیکی یوسف پاشا چشمه‌سنك اوکنده حالتە کوره بر میدانجق واردرکه ـ اللە برداها کوسترمه‌سین ـ معهود حریق کبردن صوکرا آقسرایدن بوقاری محلاتك (پشیلطولومبا) سی برقی طوتمشدر .

مارتك ۱۰ نجی پازارایرتەسی کونی بورادن کچه‌جکم صیرادە کلوب کچنلردن واطرافده کی قهوه‌خانه‌لرده اوطورانلردن برچوغنك یولاورتاسنده بریکوب بر شیئه باقدقلرینی کوردم .

بن‌ده اوقالابالغه صوقولوب سبب اجتماعی آکلامق ایسته‌دم . بر ده باقدم‌که : ایریجه برکوپك ، یه‌دیکی زهرلی لقمه‌نك تأثیرندن وجدانسوز اوضاع‌ایله قیورانیور ودلخراش خیریلتیلرله جان‌ویرمه‌یه چالیشیوردی .

جابالانوب دیدیجمه‌سنی ، تعبیر مخصوصیله جان چکیشمه‌سنی متحیرانه اولمقدن زیاده متأثرانه تماشایه‌دنلره آراصیرا سونوك نظرلریله باقیوردی‌که بو مسترحمانه باقیشلر ، باش اوجنده‌کی اصحاب مرحمتك جداً یورەکنی یاقیوردی .

Topkapı ve Haseki caddelerinin birleştiği Yusufpaşa Çeşmesi'nin önünde haline göre bir meydancık vardır ki –Allah bir daha göstermesin– ma'hûd harîk-ı kebîrden sonra Aksaray'dan yukarı mahallâtın "Yeşil Tulumba"sı yerini tutmuştur.

Mart'ın 10'uncu Pazartesi günü buradan geçeceğim sırada gelip geçenlerden ve etraftaki kahvehânelerde oturanlardan birçoğunun yol ortasında birikip bir şeye baktıklarını gördüm.

Ben de o kalabalığa sokulup sebeb-i ictimâ'ı anlamak istedim. Bir de baktım ki: İrice bir köpek yediği zehirli lokmanın te'sîrinden vicdân-sûz evzâ' ile kıvranıyor ve dil-hıraş hırıltılarla can vermeye çalışıyordu.

Çabalanıp didinmesini, ta'bîr-i mahsûsuyla can çekişmesini mütehayyirâne olmaktan ziyâde müteessirâne temâşâ edenlere arasıra sönük nazarlarıyla bakıyordu ki bu müsterhimâne bakışlar, başucundaki ashâb-ı merhametin cidden yüreğini yakıyordu.

Zavallı mahlûk, henüz sekerâtını ikmâl etmemiş ve hareket-i mesmûmânesiyle hayât-ı sefîlânesine nihâyet vermemişti ki kalabalığın arasından iki tane kürekli peydâ oldu.

[70] Şimdiki ünvânları nedir? İyi bilmiyorum. Eski süprüntü arabacılarından olan bu adamlardan biri elindeki küreği keskinlemesine hayvanın boynuna bastırdı. Arkadaşı da küreğini daha canlı bulunan köpekceğizin karnı altından daldırıp salkım saçak kaldırdı... Üst tarafı ne oldu bakamadım.

میازار موری که دانه کشست

که جان دارد و جان شیرین خوشست

(okunuşu: "Miyâzâr mûrî ki dâne-keşest ki cân dâred u cân-ı şîrîn hoşest")

(anlamı: "Dane taşıyan karıncayı incitme; çünkü onun da canı vardır ve tatlı olan candır."

Beytini söylenerek yürürken diğer bir manzara karşısında bulundum: İki tane fino köpeği sokak ortasında müstekreh bir vaz'iyet almış, duruyor, kuyruğu, kulağı düşük uyuz bir tazı da bacağını kaldırmış sebzeci dükkânının önündeki yapraklara siyiverdi. Düşündüm ki hem-cinslerinden birinin* birkaç gram striknin ile vücûdu kaldırılırken bunların böyle salma bırakılmasındaki sebeb ne idi. Sonra boyunlarındaki tasmalardan bunların sâhibli olduğu için serbest gezdiklerini, öbürünün de kimsesiz bulunduğu için zehirlendiğini anladım...

Hazin meşhûdâtım bu kadar. Şimdi de muhik mahsûsâtımı söyleyim:

Şehremâneti, birkaç sene evvel dâmen-dermiyân olarak sokak köpeklerini bir hengâme-i vâlâ ile toplayıcıların kancasından kurtulan yahud arabalara yüklü kafeslerin aralığından fırlayan, hulâsası: Bakiyyetü'l-eb'âd bulunanlarla nesl-i cedîd olarak türeyenleri de böyle sokak ortasında zehirletip kaldırıyor.

İşittiğime göre; köpeği öldürüp kuyruğunu vesîka olarak gösterene de beş kuruş ikramiye veriyormuş! Yine duyduğuma nazaran bu kuyruklar, birer yağlı kuyruk halini bulmuş ve herbiri birkaç defa getirilip gösterilmeye başlamış da bunların fennen çâre-i imhâsı olup olmadığı Emânet Kimyahânesi'nden sorulmuş!

Mart'ın 10'uncu Pazartesi günü buradan geçeceğim sırada gelip geçenlerden ve etraftaki kahvehânelerde oturanlardan birçoğunun yol ortasında birikip bir şeye baktıklarını gördüm.

Ben de o kalabalığa sokulup sebeb-i ictimâ'ı anlamak istedim. Bir de baktım ki: İrice bir köpek yediği zehirli lokmanın te'sîrinden vicdân-sûz evzâ' ile kıvranıyor ve dil-hıraş hırıltılarla can vermeye çalışıyordu.

Günâhı söyleyenler boynuna. Bizce karanlıktır!

Buraları lâzım değil. Elzem ve ehem olan bir şey varsa o da şu alenen tesmîm-i kilâb fecî'asına hitâm verilip serseri köpeklerin ortadan kaldırılmasına başka bir çâre bulunmasıdır ki insâniyet de bunu iktizâ eder sanırım.

Bir de sâhibli, yani tasmalı köpekler için bir ta'lîmâtnâme yapılsa ve bunların:

Hem-nev'a karşı pür-cûş ü bî-hûş-
Ser der-hevâ ve dünbâle ber-dûş

(anlamı: "İnsan, kendi türüne karşı bile coşkun ve aklını yitirmiş bir hâlde; başı havalarda, fakat kuyruğu omzunda (çekingen ve ürkek bir duruş içinde) görünür.")

olarak salma-gezmeleri ve gezdirilmeleri biraz takyîd edilse. Çünkü biraz yukarıda naklettiğim hâlât-ı kerîheden fazla olarak kaldırım üzerinde giderken, yahud otobüste, tramvayda otururken bir küçük beyin yahud civilize bir küçük hanımın şeref-i refâkatini hâiz bir köpeğin bacaklara sürünüp düğü yahud mütebasbıs bir lisân ile elleri yaladığı oluyor.

Bunların ünsiyet neticesi olarak sâhiblerinin elini ve burnunu yalamasına bir şey denemezse de temiz bir müslüman, şer'an murdâr olan bir salya ile elinin telvîs edilmesine rızâ gösteremez. Keşkül ismindeki eser-i eşherin müellifi Şeyh Bahâeddîn Âmilî İran Hükümdârı Şah Abbâs'ın huzuruna çıkarılmış. Şah'ın ortada dolaşan köpeği şeyhe sokulup yaltaklanmak istemiş. Onun çekinip toplanması ise Şah'ın hiddetini ve:

– Şeyh Efendi! Eteğiniz kirlenmesin diye mi çekiniyorsunuz? Suâlini mûcib olmuş. Şu nâgeh-zuhûr suâle irticâlen inşâd eylediği:

در چهره ندام از مسلمانی رنك

آن روسپیم که از بودن من

بر مدارد شرف سك اهل فرنك

*دوزخ راتنك واهل دوزخ راننك

Bunların ünsiyet neticesi olarak sâhiblerinin elini ve burnunu yalamasına bir şey denemezse de temiz bir müslüman, şer'an murdâr olan bir salya ile elinin telvîs edilmesine rızâ gösteremez.

(Okunuşu: Dar çehrem ez muslimânî reng ber-nemîdâred şeref-i seg-i ehl-i fereng

anlamı: "Yüzümde Müslümanlığa ait bir iz, bir renk kalmamıştır; (ben) Frenk (Batı) köpeklerinin bile şerefine sahip gibiyim."

Okunuşu: Ân rû-siyâhem ki ez bûden-i men dozeh râ neng ve ehl-i dozeh râ neng.

Anlamı: "O kadar yüzü kara biriyim ki, benim varlığım cehenneme bile utanç verir; cehennem ehli bile beni kendinden saymaz.")

Rubâ'îsini okuyup

– Dâmen-i nâ-pâkimden seg-i şehâmetiniz murdâr olmasın fikriyle çekinmiştim! Cevabını verip yakasını kurtarmış.

Tabiîdir ki böyle bir temâs-ı gayr-ı marzîye dûçâr olanların hemen hepsi de Şeyh Bahâüddîn gibi mütezelzil ve deryâ-dil bulunmaz. Hattâ onun cevabını vermeye değil, meâlini düşünmeye bile tenezzül etmez.

Binâenaleyh Şehremâneti, tab'an titiz olanların iğbirârını mûcib olmamak için sâhibli köpeklerin etvâr-ı âzâdegîsini biraz ta'dîl, kalben şefik bulunanların inkisârını bâdî olmamak için de kimsesiz köpeklerin izâle-i vücûdu hakkındaki usûlü tebdil etse pek ziyâde isâbet eylemiş olacaktır.

Bunların fino ve tazı olması diğerinin sokak köpeği bulunması cinsiyetlerinin mugâyeretini îcâb etmez sanırım. Bunlar köpek oğlu köpek de o bî-çare çakal oğlu köpek değil â!

Bu yazıda kullanılan görsellerin kaynağı: https://blog.iae.org.tr/en/exhibitions/istanbul-with-dogs

Binâenaleyh Şehremâneti, tab'an titiz olanların iğbirârını mûcib olmamak için sâhibli köpeklerin etvâr-ı âzâdegîsini biraz ta'dîl, kalben şefik bulunanların inkisârını bâdî olmamak için de kimsesiz köpeklerin izâle-i vücûdu hakkındaki usûlü tebdil etse pek ziyâde isâbet eylemiş olacaktır.

15 Temmuz: Nevri Dönmüş Sade İnsanların Tarihe Düştüğü Not

Kemal KAHRAMAN
Dr., Tarihçi-Yazar

"İşittik ve itaat ettik" demişlerdi.
Yanlış anlaşıldılar.
Onların işittiği de itaati de başka bir şeydi.
Nereden bilecekler.

/Boyunlarında çenelerine dayanmış halkalar,
Önlerinde *arkalarında*
Çepeçevre kuşatan setler
Baksalar da göremezler/

Dediler ki; Bizi de işitince nasıl olsa itaat eder bunlar.
Hep öyle oldu yakın tarihte.
Düdük çaldı hayat durdu.
Seçilmiş Başbakan darağacına gönderildi.
İşkenceler, hakaretler.
Millete gözdağı verildi.
O gün bugün atıfta bulunurlar.
Birilerini hizaya getirmek istediklerinde.
Fakat bu başka bir geceydi.
İlk silah sesleri duyulduğunda Kudüs'te yankı buldu.
İsrail oğulları evlerinde duramadı.
Onları böyle pür heyecan sokaklara döken neydi?
Ağlama duvarında ağıtlara ara verildi.
Bu bir sevinç günüydü.
"Bir devir sona eriyordu."
Kudüs'ün bekçileri evlerine çekildi.
Can kulağıyla dinlediler, Dersaadet'ten gelecek haberleri.
Hanzala Aksa avlusunda haykırıyordu;
"Hala 10 yaşındayım ve dünyadaki diğer çocuklar gibi büyümek istiyorum!"
Batı başkentleri heyecanla izliyordu;
"Bizim çocuklar sonunda başaracak!"
Bu ülkeyi tanımadıkları anlaşıldı.
Belki tanıdıkları ülke bu değildi.
İstanbul gecenin karanlığında mübarek bir sesle uyandı.
Salânın nuru durdukça bu topraklar karanlıkta kalamazdı.
Sokaklar doldu, caddeler taştı, mermiler uçuştu.

Tekbirler geceyi aydınlatan silah seslerine karıştı.
Ekranlarda bu topraklara yabancı olmayan ilanlar.
Ama işittikleri başka bir şeydi, itaat etmediler.
Aksine en değerli varlıklarını ortaya koydular.
Bir emanet olarak verilen canlarını.
Gencecik fidanlara ağıtlar düzenler ortalarda yoktu.
Çiçekleri koparmayınız, gençleri öldürmeyiniz diyenler
Kim bilir hangi kuytularda uygun zamanı kolluyordu.
Genci yaşlısı kadını erkeği meydanlardan sabah namazlarına koşarken,
Ufukta fecrin ışıkları şehirlerin üzerindeki manevi tül perdesini kaldırırken,
Yüzlerce yıldır şehit kanlarıyla sulanan bu toprakların
Yalnız olmadığı anlaşıldı.
Minareler anladı, kubbeler anladı, hazirelerde mahzun kabirler anladı.
Evlerin çatıları anladı, sokaklar, meydanlar anladı.
Ankara'da ay yıldızlı uçaklarla bombalanan Meclis anladı.
Vatan evlatlarıyla kucaklaşan tanklar anladı.
Dünyanın gözü kulağı üzerlerindeyken,
Birden içlerindeki kahramanlık ruhu çıktı ortaya.
Bıçak kemiğe dayanmıştı.
Şehzadebaşı, Fatih, Kocatepe
Saraçhane, Taksim, Boğaziçi kucakladı insanları.
Sabahın ilk ışıkları bir müjde gibi yayıldı yeryüzüne.
Bu kez Kudüs sokaklarında Filistinliler vardı.
Coşkuyla, sevinçle haykırdılar.
İşgalciler büyük bir hayal kırıklığıyla karanlığa çekilirken,
Filistin bayrakları, Hanzala resimleri kapladı her yanı.
İstanbul'un umudu Kudüs'ün umuduydu.
Bunu böyle bildiler.
Kudüs'ün umudu, Şam'ın, Kahire'nin, Cezayir'in umuduydu.
Bunu böyle bildiler.
15 Temmuz evet Türkiye'de yaşandı.
Ama Kudüs'te, İslam âleminde, Batı başkentlerinde çok yakından izlendi.
Belli ki önemli beklentiler vardı.
"Onların çocukları" başaramadı.
Bizim çocuklar, camiden, kahvehaneden, evden, sokaktan
Neredelerse oradan çıkıp geldiler.
Silahlara karşı durdular.
Sokaklar destan kıvamındaydı.
Onlara bir isim bulmak da
Ebubekir Eroğlu'na nasip oldu.
Bir şaire de bu yakışırdı doğrusu;
Nevri dönmüş sade insan!
Bu insanın neler yapabileceğini tarih gördü.
Dünyanın sade ve karmaşık insanları gördü.
Bazıları bunca zaman sonra görmekte hala zorlanıyor.
Belki de görmezden geliyor.
Ama inançlı ruhlar elinde kalem
Tarihe yeni notlar düşmeyi bekliyor.

"İşittik ve itaat ettik" demişlerdi.

Yanlış anlaşıldılar.

Onların işittiği de itaati de başka bir şeydi.

Nereden bilecekler.

FETÖ'nün Karakter Kodları

Hüseyin AKIN

Zeyyat A. Bey anlatıyor:

"Gezi olayları başladığında bir okulda öğretmendim. Öğretmenlerin de yönlendirmesiyle öğrenciler bu olayların içerisine çekilmeye çalışılmış ve okulda olaylar çıkmıştı. Okula müfettişler çağrılmış ve öğretmenlerin ifadesi alınmıştı. Teftiş yapan üç müfettişin üçü de dini hassasiyetlerini her fırsatta dışarıya vurmaktan çekinmiyorlardı. Soruşturma bittiğinde bu olaylara sebebiyet veren kişilerin ceza alacağı konusunda hiç şüphemiz yoktu. Fakat sonuç hiç düşündüğümüz gibi olmadı. Soruşturma sonucu olaylara sebep olan kişiler değil olayları engellemeye çalışan kişiler disiplin cezalar aldılar." Teftiş esnasında namaz arası verecek, konuşmalarda salat-u selam getirecek kadar dini bütün bu şahısların kendilerine verilen vazifeleri nasıl bu denli ustalıkla yerine getirdiklerini şimdi daha iyi anlıyorum."

Zeyyat Bey'in şimdi daha iyi anlıyorum dediği şey FETÖ karakterinden başka bir şey değildi. Hayat bu tipler için maskeli balo gibidir. Çoklu ilişkilerinde sosyalleşme kılıfı altında saklambaç oynarlar ve ilginç bir şekilde kolay kolay yakalanmazlar.

FETÖ'cü karakterler dini kimlik biçimini bedenlerine kazınmış bir dövme gibi taşırlar. Bıyıklarından boyunlarına, alınlarından şahadet parmaklarına kadar bu dövmeyi görmek mümkündür.

FETÖ karakterini anlayabilmenin kodlarından biri de "Maklube" kelimesidir. Her ne kadar mideye hitap eden bir sözcük gibi dursa da asıl yerleştiği yer kafa, yani beyindir. Zira maklube kelimesinin anlamı ters çevrilmiş, alt üst edilmiş demektir. Kavramları tersyüz ederek körpe dimağlara sunma işlemi de bir maklube geleneğidir. Nasıl maklube pişirirken haşlanmış kuşbaşı et tencerenin en altına dizilir, üzerine kızarmış patates, patlıcan ve biber gibi sebzeler yerleştirilir ve onun da üzerine yıkanıp baharatlanmış pirinç eklenirse insan yetiştirme tarzları da böyledir. Bütün hedef en alttakilerin en iyi ve en özel şekilde yetiştirilmesidir. Abi-abla sisteminin tabakaları da bu tarzda şekillenir. İlkokul, lise, fakülte...Maklube tepsisi ters çevrilir ve İlkokul (En iyi şekilde, en ideal ısıda pişirilen kesim) en üste çıkarılmış olur.

"Hizmet" kelimesi de anlamı sonradan çözülecek özellikte bir sözcük. Hadim değil hizmetçi yetiştirmeye işaret olsun diye sanki. Bu kelime öylesine insanların-özellikle gençlerin ve çocukların-gözünün içine sokulur ki hizmet gören insan kendini hep borçlu hisseder. Zamanla bu his minnet duygusuna, minnet duygusu da mihnete evrilir. Minnet duygusu şahsiyetini tam oluşturmamış kişilerde ait olduğu bütünün parçası olup orada yok olmaya kadar gider. Farkında olmadan en muhtaç zamanlarınızda elinizden tutan kişinin hakimiyeti altına girmiş olursunuz. Aile ikinci ya da üçüncü plandadır artık. İçten içe bir anneye ve bir babaya ihtiyacınız olmadığına inandırılmış olursunuz.

Ümmet hiç telaffuz edilmeyen kavramlardandır. Ne okyanus ne deniz ne de göl ile tanışmanıza müsaade edilir. İlla havuz ve illa cemaat ve illa platform! Küçüldükçe büyüyeceğiniz telkin edilir. "Küçük olsun bizim olsun" sözü bu anlamda mücerret şeylerin mülkiyetleştirilmesi noktasında bir mottodur. Müfredatın özü şudur: "Gölü hafızanda diri tut denizi ve okyanusu unut" Kamplar bu amaca hizmet eden unutturma kurslarıdır.

Dinler Arası Diyalog tek ayak üzerine ayakta durmaya zorlanan sehpa gibidir. Uzakta bir silüet vardır, ama insan mı, hayvan mı, eşya mı belli değildir. Dindarlar arası ya da inanan insanlar arası iletişim denilse anlarız. Fakat deve ile kuşu çiftleştirip deve kuşu üretmeye benzeyen bir garabet yukarıda sözünü ettiğim unutturma kursunun bir ünitesi olmaktan öteye geçmiyor.

Katalog Evlilikler: Evlilikler o kadar hissiz ve hızlı olmalı ki zamanı gelince boşanması da o denli kolay olsun için tanışarak, görerek evlenmenin yerine katalogdan seçme usulü yaygınlaştırılmıştır. Halbuki hiçbir kız ya da erkek katalogda durduğu gibi durmaz. Evlilik bir şirketleşme, dernekleşme ya da kulüpleşmeye dönüştürülür. Bir nesil yetiştirmekten ziyade bir çarkı çekip çevirmektir asıl maksat.

Tedbir: Kendini gizleme usulüdür. Bu o kadar ileri safhaya kadar gider ki kişi neredeyse kendi gerçekliğini bile unutur. Fetö tipi mankurtlaşma da diyebileceğimiz tedbir stratejisinin geldiği noktayı 15 Temmuz hain kalkışmasında net olarak görmüş olduk. Kimin aslında gerçekte kim olduğunu bu meşum atmosferde hayret ve şaşkınlıkla görebildik. İç yüz ile dış yüz arasında nasıl bir strateji oluşturduğunu ne yazık ki 250 şehit ve 2 bin 193 kardeşimiz gazilik mertebesine ulaştıktan sonra anladık.

İslam'ın şahsiyet libası üzerlerinde eğreti ve pejmürde duranlar inandıkları değerleri kendilerine benzetenlerdir. Selam olsun İslam'ın şahsiyet libası üstlerinde şık duranlara !

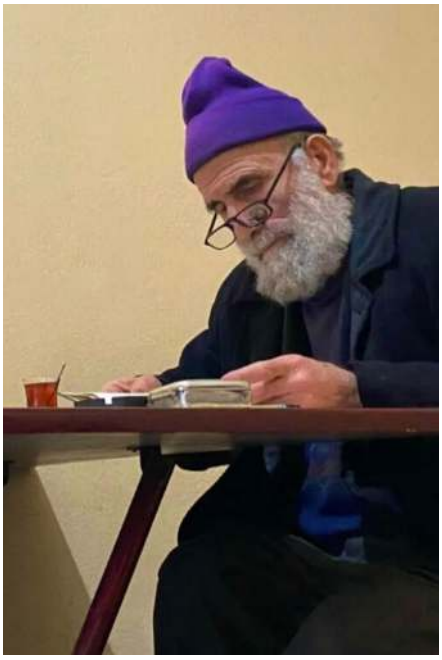
Dinler Arası Diyalog tek ayak üzerine ayakta durmaya zorlanan sehpa gibidir. Uzakta bir silüet vardır, ama insan mı, hayvan mı, eşya mı belli değildir. Dindarlar arası ya da inanan insanlar arası iletişim denilse anlarız. Fakat deve ile kuşu çiftleştirip deve kuşu üretmeye benzeyen bir garabet yukarıda sözünü ettiğim unutturma kursunun bir ünitesi olmaktan öteye geçmiyor.

Raşit Hocamın Ardından

Mustafa Cemil EFE

Üstümüzde ateşten gömleklerle yaşıyoruz bu çağda. Öyle telaşlı, öyle korkmuş ve öyle tutsak ki halimiz, bir ufacık ferahlık için tüm servetimizi verecek gibiyiz. Bir rüzgâra kapılmışız, bir sel almış da sürüklüyor sanki bizi taşlara vura vura. Tüm bedenimiz kanlar içinde "an"'lar yaşıyoruz. Maskeler takıyoruz, yalanlar söylüyoruz. Var olma sebebimizden uzak, kulluk bilincinden uzak, tuzaklar kuruyoruz kendimize. Çaldığımız tüm kapılar, çaldıklarımızı saklamak için açılsın istiyoruz. Bize asla bizim gibiler gelsin istemiyoruz! Bizi arındıracak, duru bir dua ile kalbimizi ferahlatacak, başka diyarlardan, başka seslerle, başka anlamlar gelsin istiyoruz. Bazı insanlar buluyor aradığını, bazıları bulup yitiriyor ve kimi de hiç karşılaşmıyor bu tevafuklar dünyasında. Nasılsa bulmak bir tevafuksa, bulmamak da tevafuktur!

Mütefekkir dostumuz Sıtkı Çoban "Raşit Hoca benim kabul edilmiş duamdır." demişti. Bir duanın kabul edildiğini anlamak ne güzel şeydir. Bir kilit kırılır, bir ışık saçılır cihana, bir umut belirir insanın sadrında. Öyle net ve emin söylemişti ki derin düşüncelere daldım. Kabul edildiğine inandığım duaların, kabul edilmesini umduğum duaların belki de hiç birisi kulluğumu güzelleştirmek için değildi. Varlığımı bu dünyaya görünür kılmak için kurguladığım bir çemberde dönüyordum. Benim olmayan bir duanın peşine gittim o gün. İyi ki de gitmişim…

Raşit hoca hakkında bir şeyler söylemek benim için oldukça zor. Zira benden çok daha iyi tanıyan, senelerdir dizinin dibinde olan insanlara karşı ayıp etmiş olmak istemem. Bu vesileyle kendi zaviyemden tarihe bir not düşmek kastı ile bunları yazıyorum. Tüm gönül ehli dostlarımızdan affımı istirham ederim.

2011 yılında Raşit Hoca'yı ilk gördüğüm yer, Sıtkı Çoban'ın saadetli hanesiydi. Salonda benim yazdığım Celi Sülüs bir Lafz-ı Celal duvarda asılıydı. Koltuklar ve sandalyeler sohbet için hazırlanmıştı. Yatsı namazı kılınmış ve hocanın gelişi bekleniyordu. Bu sırada Sıtkı Çoban zengin kütüphanesinden birkaç kitap gösterdi. Kadim eserlere olan ilgisi, ilme dair iştiyakı beni her zaman heyecanlandıran bu insan, kanaatime göre cihanda sayısı azalmış dertlilerden. O sebeple Raşit Hoca'dan bahsedileceği zaman Sıtkı Çobansız bahsetmek benim için imkânsız. Zira sonraki yıllarda hocanın sohbetlerine O olmadan hiç katılmadım.

Yarım saat kadar sonra Raşit Hoca geldi ve sırayla elini öptük. Ben elini öperken Sıtkı Çoban beni hocaya tanıttı Hattat olduğumu söyledi hoca da "aferin aferin" diyerek oturacağı yere geçti ve "İzmit'ten İstanbul'a gelmek için derince'den geçmek gerekiyor, Derince'den geçmeden İstanbul'a ulaşmak mümkün değil. Enteresan mı... enteresan." dedi. Raşit Hoca'dan ilk duyduğum cümleler bunlardır. Sonraları bir iki sohbette Derince ilçesinin isminden yola çıkarak insanın bir yerden bir yere ulaşması için önce mutlaka derinlere inmesi gerektiğinden bahisle çok güzel sohbetler yaptığını hatırlıyorum. Raşit Hoca, Ömer Lekesiz abimizin hoca hakkında yazmış olduğu yazıda da bahsettiği gibi üzerinde bir palto ve başında mor bir bere ile, son derece sade ve temiz, güler yüzlü ama nispeten sert görünen birisiydi. Yüzünde çok derin çizgiler olan ve bir şeyler bildiği anlaşılan güzel bir insandı. Ben de kendisini ilk gün gördüğüm kıyafetler haricinde başka bir kıyafet ile görmedim ve sanki hiç eskimiyorlardı. Yukarıda zikrettiğim bu çağın herhangi bir popülist tuzağına düşmediği ve tüm gayreti ile Allah için yaşamayı şiar edinmiş bir insan gördüm. Hemen söylemekte fayda var, Allah ondan razı olsun ve bizi onunla tanıştıran Sıtkı Çoban'dan razı olsun.

Biz hocadan çok şey öğrendik ve ondan öğrendiklerimizi kendi talebelerimize dilimiz döndüğünce aktarmaya gayret ettik. O kadar ilginç tespitleri, öyle muhteşem yaklaşımları vardı ki gerçekten ilimden lezzet alan bir insan olarak bu doyumsuz sofralarda edindiğim tatların tarifi yok. Hocayı ilk tanıdığım gün ile vefat etmeden önce gördüğüm son gün arasında geçen yaklaşık 15 yıllık zamanda hiçbir meselenin göründüğü gibi olmadığını, derinlerinde çok büyük hikmetler barındırdığını, onun vesilesiyle öğrendim. Çaresi olan dertlere Allah'ın sebeplerle, çaresiz dertlere ise sebepsiz yardım ettiğini ondan öğrendim. Zamanın hiç de bizim zannettiğimiz gibi akmadığını, kişilere göre uzadığını veya kısaldığını ondan öğrendim. Bir meselenin illetini, insanın gayretini, garb'ı, gurbeti, şarkı. Tekrarı ve tekerrürü ondan öğrendim.

O'nun "enteresan" dediği bütün konulara ne kadar enteresan olduğunu anlayabilmek için çok çalıştığımı, tüm aldığım notları tekrar tekrar okuduğumda devamlı yeni kapıların açıldığını ve nispeten de olsa hocaya enteresan gelen şeyin enteresanlılığını keşfettiğim o anları çok sevdim ve ben bu sevmeyi de hocadan öğrendim. Sıtkı Çoban'ın kabul olunmuş duasını yaşarken sanki ben de o duanın bir parçası oluverdim. Ne kadar şükretsem azdır.

Bir şeyi bilmek, bilmediğini bilmekle oluyormuş. Raşit Hoca bize bilmediğimizi bildiriyordu ve biz bilme yolculuğuna hocayla çıkıyorduk. Bilmenin manasını bize bulduran Raşit Hoca, her zaman "karakter" meselesini konu etti. Sebepleri işledikten sonra "onu ruhunda ne kadar derine indirebilirsen o kadar karakterin olur" dedi. Şahsım adına söylüyorum, hocanın anlattıklarını karakter haline getirebildiğimi düşünmüyorum ama, bilmenin lezzetini onunla doyasıya yaşadım.

Vefatından kısa bir süre önce rahatsızlanıp hastaneye yattığını duyunca, "Raşit Hoca bile ölüyor biz mi kalacağız" dediğimi hatırlıyorum. Bu dünyada öldüğüne çok şaşırdığım insanlar oldu. Çünkü bize bazı insanlar sanki ölmeyecekmiş gibi geliyor. Dünyaya bağlılıktan bahsetmiyorum, hoca da zerre kadar dünyaya bağlılık olmadığı için bize sanki hiç ölmeyecekmiş gibi geliyordu. Yüce Mevla onu cennetinde cemali ile müşerref eylesin!

Anlatacak o kadar çok şey var ki hangi birini söylesem sayfalar dolusu yazılabilir. En son görüşmemizden kısa bir hatıra paylaşayım. Beni gördüğü an mutlu olduğunu hissetmiştim. Sohbetlere gidemediğim zaman Sıtkı Çoban'a beni sorup "Hattat ne yapıyor, selam söyle" dediğini biliyorum. Bu son görüşmede hocanın elini öperken elimi hafifçe sıkmış, sonra da etrafındakilere dönüp "hattattır bu arkadaş, İstanbul'dan geliyor. Maşallah maşallah dünya çapında hattattır." diyerek beni övmüştü. Kısacık cümlelerle insana kendisini çok iyi hissettiren, yine kısacık cümlelerle insana ne kadar az şey bildiğini gösteren tam bir belagat ustasıydı. Kusursuz bir Hafız, tane tane ve net konuşan, muhataplarına söylediğini mükemmel bir dille anlatan hatipti. Sadece anlattıklarıyla değil, yaşam şekli ile de İslam'ın örnek bir temsilcisiydi.

Raşit bir "Refik"ti ve geçti bu dünyadan.

Müslümanlığına, edebine, ahlakına, iyiliğine ve cömertliğine, ilmine, izzetine, sade yaşamına, talebeleri için gayretine ve bitmek tükenmek bilmeyen heyecanına şahidiz.

Vesselam...

Filistin Sözlüğü

Elif ATABAŞ
Yazar, https://balkandays.blogspot.com/

"İnsicam Dergisi'nin 58. sayısında tefrika edilmeye başlanan Filistin Tarihi serisine, bu bölümde sizlere çok güzel bir müjde ile geldim. Filistin tarihi okumalarımıza eşlik edecek, kütüphanelerimizin baş ucu kitabı niteliğinde olacak olan "Filistin Sözlüğü" okurlarıyla buluştu."

"Filistin Sözlüğü", sözde İsrail'in 7 Ekim 2023'te başlattığı saldırılara karşı bilimsel bir duruş sergilemek amacıyla bir araya gelen geniş ve nitelikli bir akademik kadro tarafından, iki yılı aşkın süren yoğun bir emeğin sonucunda hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir ve Prof. Dr. Metin Uçar'ın editörlüğünü üstlendiği bu kapsamlı projede, 273 akademisyen ve araştırmacı görev almıştır. Çalışma, disiplinler arası bir derinlik sağlamak amacıyla son derece geniş bir editoryal yapıya sahiptir. Eser; Tarih, Hukuk, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Medya, Ekonomi, Tıp, Psikoloji, Eğitim, İlahiyat, Ahlak, Edebiyat, Sanat, Şehir ile Toplum ve Kültür olmak üzere 15 ayrı alan editörlüğü altında şekillendirilmiştir. Kavramların küresel ölçekteki doğruluğunu ve literatürdeki karşılıklarını güvence altına almak için Türkçe, Arapça, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde editörlük masaları kurulmuştur.

"Kelimelerle fethederiz toprağı... Çünkü sözcükler, mülksüzleştirilenlerin elindeki son sığınak, işgal edilemeyen tek vatandır."

Mahmud Derviş'in bu veciz sözü aslında sözlüğün ortaya çıkma amacını çok güzel özetliyor. Zira klasik anlamda bir sözlük, kelimelerin anlamlarını, kökenlerini ve kullanımlarını tanımlayan bir referans

kaynağıyken; "Filistin Sözlüğü", bu geleneksel tanımı bir adım öteye taşıyarak **"epistemik (bilgiye dayalı) bir direniş"** aracına dönüştürüyor. "Filistin Sözlüğü"nü tam da bu bakış açısıyla incelemeli ve kütüphanelerimizin baş ucu eseri yapmalıyız. Çünkü "Filistin Sözlüğü" siyonizm lehine asimetrik olarak yerleşmiş kavramları sorgulamak ve gerçekliği yeniden inşa etmek amacıyla literatüre kazandırılmıştır.

"Sözlüğün yazılış amacı, emperyalist güçlerin fiili işgallerden önce başlattığı "fikri işgali" ve kelimelere gizlenmiş yalanları açığa çıkararak **kavramların işgaline son vermektir**. Eser, uluslararası ilişkilerdeki "realizm" ve "neo-realizm" gibi bilimsel kılıflı yaklaşımların güçlü olanı (İsrail) nasıl meşrulaştırdığını deşifre eder. Bu bağlamda sözlük; sadece bir kelime listesi değil, anti-emperyalist ve anti-kolonyalist bir kavram seti sunan entelektüel bir intifada ve hafıza koruma aracıdır."

"Filistin Sözlüğü" basıldığı günden itibaren oldukça rağbet görmesinin yanında hacimli yapısıyla okuyucuların standart bir sözlükten ne farkının olduğu konusunda merakını uyandırmaktadır. Bu nedenle bu bahsi biraz daha açmakta fayda görüyorum. Evvela klasik bir sözlükte kelimelerin anlamları nesnel bir şekilde açıklanırken, "Filistin Sözlüğü" "tarafsız" gibi görünen kavramların arkasındaki siyonist manipülasyonları ve asimetrik anlamları açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Örneğin Filistinlilerin evlerini zorla ele geçirenlere senelerdir "yerleşimci" denirken sözlükte bu kullanım "gaspçı yerleşimci" olarak ifade edilir ve bundan sonra da literatürde bu şekilde kullanılmasını hedefler. Aslında sizler sadece bir sözlüğe değil, Filistin tarihinde kavramları nasıl doğru kullanacağınız konusunda bir rehberi de satın almış olacaksınız. Zira bu minvalde sözlüğün içinde 630 madde ve 738 gönderme bulunmaktadır. Her maddenin altında bulunan kaynakça üzerinden yeni okumalar yapabilirsiniz. Tamamen profesyonel bir akademik eser titizliğinde hazırlanan kaynakça bölümünde büyük bir bilimsel hazine sizleri bekliyor. Sözün özü bu sözlük size Filistin tarihi kapılarını açan bir kaynakça niteliğindedir. Üstelik bunu yaparken de maddi olarak vereceğiniz bedelle Gazze'ye doğrudan bağış yapmış oluyorsunuz. Zira sözlüğün tüm geliri Gazze'ye bağışlanacaktır.

Bir başka açıdan standart bir sözlük kelimelerin hangi bağlamda ve cümlelerde kullanıldığını verip geçerken, "Filistin Sözlüğü", kelimeler üzerinden uluslararası ilişkiler teorilerinin güçlü olanı haklı göstermek için nasıl araçsallaştırıldığını inceler. Bu konuda sözlüğün tanıtım metninde geçen şu örneği vermek yerinde olacaktır. Metnin tamamına referanslardaki linkten ulaşabilirsiniz.

"Kasım 2023'te bir kişi, New York'ta cadde üzerinde seyyar satıcılık yapan Orta Doğulu bir Müslümana hakaretler yağdırdı. Aslında uzun zamandır satıcıyı taciz ediyordu ve sadece bu tacizlerden sonuncusu kayda alınmıştı. Sözleri acımasızdı ve insanlık dışıydı: "Binlerce Filistinli çocuğun öldürülmesinin yeterli olmadığını" söylüyor, Hz. Muhammed'e hakaret ediyor, seyyar satıcıyı işkenceyle (tırnak sökmek) tehdit ediyordu

"Kelimelerle fethederiz toprağı... Çünkü sözcükler, mülksüzleştirilenlerin elindeki son sığınak, işgal edilemeyen tek vatandır."
Mahmud Derviş'in bu veciz sözü aslında sözlüğün ortaya çıkma amacını çok güzel özetliyor.

(Al Jazeera, 2023). İlk duyulduğunda, ABD'de çokça karşılaşılan sıradan bir İslamofobik saldırıya benzeyen bir eylem olarak görüldü. Ancak adamın kimliği ortaya çıktığında meselenin ne kadar vahim olduğu da anlaşıldı. Mezkûr kişi, üst düzey Amerikalı eski bir diplomat olan Stuart Seldowitz idi. Üst düzey bir bürokrat olarak "iki devletli çözüm" masalarında oturmuş olan Seldowitz'in, kameralar karşısında "binlerce Filistinli çocuğun öldürülmesinin yeterli olmadığını" söylemesi ve İsrail ordusunu tüm sivil katliamlarına rağmen "ahlaki bir ordu" olarak tanımlaması, bu teorik arka planın sahada nasıl bir "kötülüğe" hizmet ettiğinin kanıtıdır."

Normal sözlükten farkı konusuna son olarak şunu da eklemek gerekir ki "Filistin Sözlüğü" alışılmışın dışında, anti-emperyalist ve anti-kolonyalist yeni bir kavram seti inşa ederek entelektüel bir hafıza yaratmayı amaçlamaktadır. Nasıl ki artık ülkemizde "Coğrafi Keşifler" yerine "Sömürgeciliğin Başlangıcı" ifadesi literatürde yer almaya başladıysa, "Filistin Sözlüğü" ile hem gündelik konuşmalarımızda kullandığımız dil hem de akademik yazılarımız doğru kullanıma kavuşacaktır.

"Sözlükler genellikle sadece anlamları ortaya çıkarmaya çalışır; vicdanla ya da ahlaki bir sorumlulukla ilgilenmez. Filistin Sözlüğü'nün ise ahlaki ve vicdani bir boyutu var. Biz burada tarihin canlı tanıklarıyız ve sadece var olan bilgiyi aktarmadık, yeni bir bilgi ürettik."

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

"Uluslararası literatürde 'sömürgeci yerleşimcilik' olarak geçen kavram hakikati tam örtmüyordu. Biz buna 'gaspçı yerleşimcilik' *dediğimiz anda hakikati ismiyle koymuş olduk. İsrail siyasetinin soykırımı taşıdığı noktayı ifade etmek için de* 'siyonazizm' *ya da* 'siyofaşizm' *kavramlarını tartıştık."*

Prof. Dr. Metin Uçar

Yazarın Notu:

Genel temayülü bozmadan yazarın notu bölümünde "Filistin Sözlüğü" için yazdığım kavramları da kısaca tanıtarak bu ayki yazımı nihayete erdirmek istiyorum. Bir sonraki sayıda yine sürpriz bir makaleyle devam edeceğim.

Filistin Akademik Düşünce Platformu'nun iki yıllık bir çalışma sonucu hazırladığı ve Anadolu Ajansı tarafından basılan "Filistin Sözlüğü" siyonist anlatının epistemolojik sömürgesine karşı oluşturulan yapı sökümü eseridir. Okuru bir yandan bilgilendirirken diğer yandan da ürettiği yeni kelimelerle literatürdeki yanlış kullanımları düzeltmeyi hedeflemektedir. Bu devasa eserin mutfağında yer alan 273 araştırmacıdan biri olduğum için huzurlarınızda bir kez daha şükrediyorum. Bu kıymetli eserde sanat alanında kaleme aldığım maddelerle (**Anahtar Heykelleri, Naci el-Ali, Güçlüklerin Devesi, Hanzala, Süleyman Mansur-1, Heba Zagout** ve **Zeytin Ağacı**), Filistin davasının sadece siyasi bir mücadele değil, aynı zamanda köklü bir varoluş mücadelesi olduğunu anlatmak istedim. Sözlük için yazdığım yedi madde; Filistin kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan sanatçıları, direnişin görsel simgelerini ve toprağa bağlılığın köklü sembollerini içermektedir.

Naci el-Ali ve Hanzala:

Filistin direniş edebiyatında akla ilk gelen isimlerden biri Naci el-Ali ve ölümsüz eseri Hanzala'dır. Naci el-Ali'nin çizgileriyle hayat bulan, arkası dönük ve on yaşında bir çocuk olarak resmedilen Hanzala, Filistin halkının yaşadığı haksızlıkları tüm dünyaya duyuran bir adalet simgesidir. Burada amaç sanatın, işgal altındaki bir halk için nasıl bir **"entelektüel intifada"** aracına dönüştüğünü bilimsel bir perspektifle ortaya koymaktır.

Bu bölümde kısaca da olsa sözlüğü nasıl kullanmalıyız, sorusuna da değinmek isterim. Her kütüphanede bulunması gereken ve geliri tamamen Filistin'e bağışlanacak olan bu eser size her daim okuma ve izleme serüveninizde yardımcı olacaktır. Örneğin Filistin ile ilgili yukarıda okuduğunuz metinde "intifada" kelimesini bilmiyorsanız, hemen

sözlüğü açıp okuyabilir ve devamında yer alan kaynakça eserler üzerinden konuyla ilgili okumalarınızı derinleştirebilirsiniz.

Süleyman Mansur ve Heba Zagout

Filistin resim sanatının usta isimleriyle devam edelim. Süleyman Mansur-1 maddesiyle, Filistin sanatının yaşayan efsanelerinden birinin biyografisini ve sanat anlayışını Sözlük'e taşımaya çalıştım. Mansur'un en önemli çalışmalarından olan **"Güçlüklerin Devesi"** (Camel of Hardships) eserini de müstakil bir madde olarak yazdım. Bu resimde Mansur, Filistinlilerin vatan hasretini ve sırtlarındaki ağır mülksüzleştirilme yükünü nasıl bir sabırla taşıdıklarını ortaya koymaktadır.

Bir diğer sanatçımız olan **Heba Zagout** maddesi, İsrail'in son saldırılarında hayatını kaybeden genç bir sanatçının anısını yaşatmaktadır. Bu madde, siyonist şiddetin sadece fiziksel değil, aynı zamanda Filistin'in estetik ve sanatsal geleceğini de hedef alan bir "kültürkırım" girişimi olduğunu belgelemektedir.

Zeytin Ağacı ve Anahtar Heykelleri

Zeytin ağacı ve anahtar Filistin tarihinde en önemli sembollerdendir. "Zeytin Ağacı" maddesi, bu kadim bitkinin Filistin tarihindeki ekonomik ve kültürel yerinin ötesinde, toprak üzerindeki tarihsel hak iddialarının sarsılmaz bir kanıtı olduğunu vurgular. Zeytin ağacı, işgalcilerin sökme çabalarına rağmen kök salan Filistin varlığının adeta bir yansımasıdır.

"Anahtar Heykelleri" maddesi ise, 1948 Nekbe (Büyük Felaket) sırasında evlerinden edilen Filistinlilerin yanlarına aldıkları anahtarların, bugün devasa heykellerle simgelenen "Geri Dönüş Hakkı"na (Right of Return) nasıl dönüştüğünü anlatır. Bu maddelerle Filistin kimliğinin mekânsal ve tarihsel sürekliliğini, nesneler üzerinden kurulan anlam dünyasıyla yeniden vurgulamak istedim.

Yazmış olduğum bu yedi madde, eserin "sanat" (SA) bölümünde yer almaktadır. Bu çalışmalar, siyonist anlatının yok saymaya çalıştığı Filistin kimliğinin, sanat ve semboller yoluyla nasıl dimdik ayakta kaldığını göstermektedir. Sanat bölümündeki tüm maddeler, Filistin davasının sadece sayılar veya siyasi krizler silsilesi değil, yaşayan ve üreten bir halkın, direnişi hayatın her alanında devam ettirdiğinin ispatıdır. Yazımı sanat bölümünün editörü olan Seçkin Sevim hocama ve katkı sunan tüm hocalarıma teşekkür ederek sonlandırmak istiyorum.

Referanslar:

Sözlüğün içeriğine ulaşmak için:

1. Sarıkaya, E. H., Atalan, Ş. B., & Düğeroğlu, M. (2026). *Filistin Sözlüğü*. AA Yayınları Filistin Akademik Düşünce Platformu. https://www.academia.edu/168305006/Filistin_S%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC

2. Anadolu Ajansı Yayınları. (2026). *Filistin Sözlüğü*. https://www.aa.com.tr/tr/aa-yayinlari/filistin-sozlugu/3957260

3. Kitapyurdu. (t.y.). *Filistin Sözlüğü*. Erişim tarihi: 9 Haziran 2026, https://www.kitapyurdu.com/kitap/filistin-sozlugu/757390.html

4. Filistin Akademik Düşünce Platformu sosyal medya hesapları:

5. Instagram Hesabı (@filistinakademikdusunce), Erişim 9 Haziran 2026, https://www.instagram.com/filistinakademikdusunce/

6. Filistin Akademik Düşünce X Hesabı (@filistinakademikdusunce), erişim 9 Haziran 2026, https://x.com/filistinakademikdusunce

7. Uçar, M. (2026). Giriş: Siyonist işgalin dilsel araçlarını anlamak ve anlam dünyasını gerçeklikle yeniden örmek. H. Y. Başdemir & M. Uçar (Ed.), "Filistin sözlüğü" içinde Ankara: AA Kitap.

70'lerden Bugüne Sosyal, Kültürel ve Siyasî Gelişmeler Ortamından Kesitler (4) 90'lar: Anadolu Yıldızının Parlayışı

Yusuf YAZAR
Araştırmacı-Yazar

90'lı yıllar dönemini Türkiye için, S. Zweig'den ödünç aldığım bir ifadeyle, Anadolu yıldızının parladığı bir dönem olarak gördüğümü, ve bu yıldızın sonraki on-yıllar boyunca da parlaklığını önemli ölçüde muhafaza etmiş olduğunu vurgulamak istiyorum. Düşünce ve gözlemlerimi yeterince güzel bir biçimde cümlelere dökebilecek miyim emin değilim, ama kısaca vurgulayayım. Kanaatimizce, her kula, topluluğa ve toprağa yıldızının parlaması lütfûnun bahşedildiği bir an (ya da bir dönem) bulunur; kıymeti bilinir ve gereğince bir tutum sergilenirse yıldız daha da parlar, yol gösterici olmaya başlar. Anadolu, yüzyılı aşkın bir dönem boyunca iltica talep edenlere kapısını aralık tutmuştur; bu ilticagâh olma niteliğinin Anadolu toprağına (Türkiye'ye) bereket celbettiğini ve yıldızına parlaklık kattığını düşünmüşüzdür hep; Bosna (1992-95) ve Gazze (2023 – hâlen devam ediyor) ilgisinin ise bu parlaklık potansiyelini daha da kesifleştirdiğini.

'90'lı yıllar' tabirinin bize hemen hatırlattığı büyük gelişmelerin başında, aramızdaki inanç bağı olan Bosnalıların, maruz kaldıkları büyük Sırp baskı ve zulmü karşısındaki muhteşem direnişi gelir; bu savaşı unutulmaz kılan şeylerin birisi ise, birçok başka Müslüman ülke toplumu gibi Türk toplumunun da olay karşısında duyarlılığını zir-

veye taşımış olduğudur. Bir başka gelişme ise, bölgeyi de etkileyecek sonuçlarının yansımaları sonraki on-yıllara yayılacak olan, Kuveyt'i işgal etmesini ardından Irak silahlı güçlerinin ve askerî kritik tesis ve altyapısının ABD liderliğindeki güçler tarafından büyük ölçüde imha edilmesidir (1991); (Irak daha sonra 2003 yılında ABD liderliğindeki Batılı güçler koalisyonu tarafından işgal edilecektir). 90'lı yıllar döneminin daha büyük diğer büyük uluslararası olay ise Sovyet Sosyalist (Demir Perde) blokunun dağılması ve sonrası dönemde blok içindeki Türkî cumhuriyetlerin kendi bağımsızlık süreçlerini başlatmış oluşlarıdır. 90'ların bu çalkantılı ortamına damgasını vuran motto ise, bir tutum farklılaşması sürecine işaret olarak Türk cininin şişeden çıkmakta olduğunun sinyalini veren, 'Adriyatik'ten Çin Denizi'ne ifadesidir. Türk siyasetçilerin ağızlarını büzüşlerinden, 'Ömer' diyecekleri anlaşılmıştı.

Üzerinde özel olarak durmak istediğimiz bir konu ise, dindar çevrelerin 90'lı yıllarda Müslüman bilinç ve ruhunun engellenemez bir işlevi olan 'iyilik' duygusunun tecelligâhı olarak keşfetmiş olduğu 'sivil toplum' girişimlerinin, o iyilik dünyasının yıldızları olarak parlamış olması olayıdır. Zaten 90'lar, dindar kesimlerin temsilcilerinin talepkâr seslerinin siyasal platformlarda olduğu gibi sosyal ortamlarda da yankı bulduğu yıllardır. Yetmiş yaşına ermiş olan yeni siyasal rejimiyle Türkiye'de, arada bir gerilmeler olsa da normalleşme sürecinde epeyce yol katedilmiş gibidir; belki de kalmış görünen son bir 28 Şubat dönemecidir. (2016'nın '15 Temmuz'u ise, darbe olmanın ötesinde, bir 'ihanet' örgüsüne dayanan bir başka kategoridir.)

Türkiye'nin, örneğin 2023 yılı şubatında Kahramanmaraş merkezli yaşanmış olan ve çok sayıda il sınırlarını kapsayan ve ağır can kayıpları ve yıkıma yol açan depremin yaralarını 3 yıl gibi çok kısa sayılabilecek bir süre içerisinde büyük ölçüde sarabilmesi ve yıkılan şehirleri yeniden inşa ve imar güç ve iradesini gösterilebilmiş olması sıradan bir olay ve durum değildir. Hem deprem sırasında ve hem de depremle birlikte başlayan aktivitelerde kamunun yanı sıra yer almış olan sivil yardım insiyatiflerinin deprem bölgesindeki bulunuşlarını bölgedeki normalleşme süreci boyunca sürdürmüş olmaları, bin yıldır Anadolu toprağına ruh üfleyen inançtan beslenen iyilik potansiyelinin çıtasının ne kadar yüksekte tutulmakta olduğunu göstermiştir.

Türkiye 80'li yılların ikinci yarısında başlamış olan ve giderek 90'lı yıllarda sistematik saldırılarla ciddiyeti ve büyüklüğü görülmüş ve 40 yıla yakın bir süre devam edecek olan 'PKK terörü' ile tanışır. Türkiye'nin 80 öncesinde yaşamış olduğu şey, mahiyeti farklı olan 'anarşi' idi. Şimdi (90'lı yıllarda) ise, çok katmanlı bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirip mücadele etmesi gereken bir problemle karşı karşıya olduğu anlaşılmıştı. Problemle baş edilmeyi zorlaştıran önde gelen sebeplerden biri ise, yabancı istihbarat birimlerinin de bir aktör olarak işin içinde olmalarıydı; yani konunun derin bir dış bağlantı ayağı vardı. Bu arada, PKK terörüyle on yıllar boyunca "*dağda bayırda, çatkta ve batakta*, *her zaman ve her yerde*" ve 'her şekilde' mücadele verirken Türk ordusunun büyük

90'ların bu çalkantılı ortamına damgasını vuran motto ise, bir tutum farklılaşması sürecine işaret olarak Türk cininin şişeden çıkmakta olduğunun sinyalini veren, 'Adriyatik'ten Çin Denizi'ne ifadesidir. Türk siyasetçilerin ağızlarını büzüşlerinden, 'Ömer' diyecekleri anlaşılmıştı.

bir tecrübe, dinamizm ve kabiliyet edinmiş olduğunun; ve bu tecrübe, dinamizm ve kabiliyetin onu çok kıskanılan değerli bir düzeye yükseltmiş olduğunun da altı çizilmelidir.

Ve tabii, neresinden tutsak elimizde kalacak olan 28 Şubat (1997) tiyatrosu. Kimin hangi akılla ve ne adına nasıl sahiplendiği anlaşılamaz sürreal bir tiyatro. Gelecek için bir siyaset dersi olarak kısaca da olsa üzerinde durmak iyi olabilir.

Görüldüğü gibi 90'lı yıllar değerlendirmesi için detaylandırabileceğimiz alt konu başlık sayısı, tümü de İnsicam'ın bu sayısında yer verilemeyecek kadar fazla; dolayısıyla bu bölümde yalnızca dört alt başlığa yer verip diğerlerini sonraki sayıda yer alacak bölüm için bırakmak doğru olacaktır.

90'lı Yıllarda Bosnalıydık

İslâm'ı hayatlarının tümünü kuşatan ve anlamlandıran güneşi olarak gören çevreler için 90'ların uluslararası olayı tabii ki Bosnalı Müslümanların Sırp zulmü karşısında sergilemiş oldukları muhteşem direnişti (1992-1995). Kendisini soykırım uygulamaları biçimimde ortaya koyan zulüm karşısındaki bilinçli direnişin Türkiye'deki İslâmî duyarlığa sahip yapının kendisine olan güvenini artırıcı bir katkı yapmış olduğuna da kuşku yoktur. Çünkü, bu yapı içinde yer alanların her birisi, Müslüman Türk'ün Bosnalı Müslümanların durumuna duyarsız olmadığını ve bu duyarlığını kendi içinde alevlendirerek en sıkı bir biçimde sergilemekten geri durmadığını görmüştür. Kanaatimce bunun, Avrupa ülkelerinin ve ABD intelijansiyasının Türkiye üzerine olan kanaatlerini değiştirici bir etkisi de olmuştur; bölgenin devi olmaya aday bir ülkenin aslî unsurları tarihlerinin ve fıtratlarının beslediği harlı bir ateşle uyanmış ve atmosferi elektriklendirmiştir. Zaten, Demirperde sisteminin çöküşü sonrasında Türk siyasî liderlerin dillendirdiği o söylem Türk toplumunda açığa çıkmış o Bosna hassasiyetinin de bir yansıması değil miydi: "Adriyatik'ten Çin Denizi'ne"!

Bosna Savaşı'nın Türkiye'deki Müslüman toplum üzerindeki dolaylı etkisi ise, Bosnalı Müslümanlar için olan önlenemez yardım duyarlığının Türkiye'deki sivil toplum yapılanmasını motive ediş şeklindeki katkısıdır. Türkiye'deki Müslüman topluluklar Seksenli yıllarda fazlasıyla benimsedikleri 'dışa açılma' konseptinin de bir yansıması olan desteklerini hissettirmek üzere bir şekilde ve aslındaysa her şekilde, bugün Gazze'de hâlâ sürmekte olan Siyonist katliamını aratmayacak soykırımcı Sırp askerleri ve çetelerinin kuşatması altındaki Bosna'ya uzanmanın çarelerini ve sınırlarını zorlamış ve Bosna direnişinin aynı zamanda kendi direnişleri olduğu hissini yaşamış ve yaşatmışlardır.

Bosna savaşı[1] Türk halkına Bosnalılarla acıyı paylaşma deneyimi fırsatı vermiştir; ve Anadolu ruhu bu fırsatı yardım ve destek için her yola başvuran bir sancıya dönüştürürken hesapsız olduğunu göstermiştir. Bereketli Anadolu duyarlığı acı paylaşımı ve yardım çabasında iki coğrafya parçasındaki insanlar söz konusu olduğunda hesapsız olacağını ve sınır tanımayacağını göstermiştir: Bosna ve Gazze.

Bir not daha düşmek gerekir: kendi köklerinin sâfiyetiyle beslenen Anadolu irfanı, Bosna için duyarlık meşalesini yakarken 'Türkiye'nin savunması ya da güvenliği Balkanlar'da başlar' filan gibi, 'hesap' kokan, ucuz, okumuş adam jeopolitik klişeleriyle meşgul de değildir; zaten saf yardım ve destek niyet ve çabasının bereket celbedişi de bu sayedir. Anadolu'nun bereket kaynağı olmasının temelindeki sır ise, en az bir yüz elli yıldır bu yurdun Balkanlardan, Kafkaslardan ve Ortadoğu coğrafyasından olduğu kadar uzaktaki Afganistan ve Afrika topraklarından az ya da çok muhacire kapısını hep açık tutmuş olmasıdır.

Yardım Duygusu ve Sivil Toplumun Meydan Alışı

Bana 90'lı yılları en çok hangi ana gelişme ya da durum ile özdeşleştirirsin diye sorulsa, önde gelen cevap alternatiflerinden birisi olarak, 'dindar çevrelerin kendilerini en doğru ve etkili ifade aracı olarak yardımı ve yardım amaçlı sivil toplum örgütlenmesini keşfedip ona odaklanmış oluşları' cevabını seçerdim. Serbestliğin görece olarak artmakta olduğu hissedilen 90'lı yıllar Türkiye ortamında iyiliğin dönüştürücü gücü olarak 'yardım' motifi, bu toplumun inanç genlerinde bulunan bir öz olarak, engellenemez bir biçimde harekete geçmiş gibidir.

İlk 90'lı yıllarla yeni sınırları test etmekten geri durmayan yardım odaklı sivil inisiyatif oluşumu

1 Bosna Savaşı'nda, Boşnak Müslümanlar 60 bini aşkın şehit (yaklaşık olarak yarısı sivil) vermiştir.

1992-1995 Bosna Savaşı sırasında yardım götürme çabasını ileri boyutlara taşır; Türk kamuoyunun bu savaş sırasında sergilediği duyarlık bunun gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yetmiş yaşına ulaşmış ve kendi içinde bulanık akan suları da durulmuş durumdaki yeni siyasal rejim için ülkedeki dindar yapının 'tehdit' olarak algılanmasının artık gülünç bir yaklaşım olduğu kanaatının yaygınlaştığı bir vasatta, büyük ve 'millî' bir sosyal sarsıntı olarak hissedilen 1999 İzmit (Gölcük) Depremi'yle birlikte, dönüştürücü güç olarak bu büyük sivil potansiyel, dost düşman her çevreye zâhir olur[2].

Burada, konuyla ilgili bir kavram olarak 'vicdan' kelimesini modern sözlüklerin tam açıklayıp ifade edebildiklerini düşünmüyorum; çünkü, bugünkü modern, batıcı ve laik Türk bakışı ve anlayışı içinde yer almış olan şekliyle bu kavram, kullanıldığı kapsam itibariyle, kavramın dinî kökenini bir tarafa koymuş olan aydınlanmacı modern Batı düşüncesi atmosferinde geliştirilmiş versiyonu olarak tevarüs edilmiş olmalıdır. Açıkça görmüş olduğumuz şey, Avrupalı efendilerin Afrika ve Asya'daki, zulmün her türünü en keskin boyutlarıyla içeren sömürgecilik uygulama ve operasyonlarına tanık olduğunda, modern Batı düşüncesi öncülerinin ve Avrupalı entelektüel temsilcilerin iç kanamalar geçirmek yerine, o tanık oldukları tahammülü ve anlatılması zor zulümleri 'beyaz adamın yükü'[3] diye tanımlayarak 'vicdan'larını rahatlatabilmiş olduğuydu; onların zihin dünyasında yer alan, işte öylesi sahte, içi boşaltılmış bir 'vicdan' kavramıydı.

İzmit Depremi'nde 28 Şubat darbecisi (1997) baskıcı resmî otoritelerin, tanık oldukları bu yumuşak güç (sivil yardım inisiyatifi) için şükretmek yerine dehşete kapılmış gibi gard yükselten pozisyon alışları anlaşılmaz tuhaf bir fotoğraf vermişti. Sebep tahmin edilebiliyordu: onlar, kendi tekellerinde olduğunu sandıkları devlet güç ve otoritesi hükmü altında olan yardım tekelini sivil girişimlere kaptırmak, dolayısıyla onlara zemin kaptırmak istemiyorlardı**;** referansları dinî ve İslâmî olan çevrelerin kontrolündeki kuruluşların toplum üzerinde etkinlik kazanmasından ise özellikle endişe duyuyorlardı. Ama nafileydi; kader hükmünü gerçekleştirmiş Türk sivil toplumu İzmit Depremi ile rüştünü ispat etmişti; "Ne yapsalar boş, göklerden gelen bir karar var"dı[4]. (Nitekim Türkiye, 1999 İzmit (Gölcük) Depremi'nde görmüş olduğu vicdanî iyiliğin kapsayıcılığını, derinliğini ve gücünü 2023 Kahraman Maraş Depremleri'nde daha da gelişmiş olarak görecekti; üstelik bu sefer, kamu insiyatifi de sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte, hem koordinasyon rolüyle ve hem de emrindeki devasa yardım kuruluşu vasıtasıyla bu büyük afetin sonuçlarıyla yüzleşmede ve yaraların sarılmasında ciddi biçimde yer alacaktı.) Apaçık ortadaydı, Türkiye yepyeni bir profille ayaktaydı. Belki, harekete geçmiş olan bu kapsayıcı yumuşak gücün sınırlayıcı bir tarzda merkezî bir kontrol altına alınması fikir ve girişimini gözden geçirmek faydalı olabilirdi. Çünkü bu tür faaliyetlerin gerçekten de sivil kalması gerektiğini, devlet otoritesi kontrol ve yönlendirmesinde çok da yeşeremediğini, yeşerse bile veriminin az olduğunu hep görmüştük. Bugün Uganda'dan Myanmar'a, Kosova'dan Mezar-ı Şerif'e uzanan ilgi hâlesini oluşturabilmiş ve bu büyük ilgiyi taşıyabilecek bir birikim edinmiş mevcut Türk sivil toplumu ve inisiyatifinin, Türkiye'nin 'Afrika Açılımı' girişiminin ete kemiğe kavuşturulmasında da katkısının büyük olacağı açıktır.

İyiliğin 'vicdan'la ciddi bir şekilde ilişkili olduğunu belirtmekte yanlış bir şey yok; ve vicdanı, yüce yaratıcının bir bağış olarak, insan yaratılışı (fıtratı) içerisinde iyiyi kötüden ayırtettiren sezgiyi mümkün kılan bir meleke olarak bahşettiğini düşünmenin de. Dolayısıyla, vicdanın ilâhî bir boyutu ve derinliği bulunmaktadır ve kalple irtibatlı bir olgudur; zihinsel boyut onun gerçekleştiriliş şekli ve tarzıyla ilgilidir. Ve tabii, 'iyilik' odaklı zuhur etmiş sivil toplum organizasyonlarının yönetici ve temsilcileri, iyilik duygusunu vicdanın harekete geçirdiği gerçeğinin farkında

2 Bu dönüştürücü güce (isterseniz buna Türkiye'nin sahip olduğu büyük ve önemli bir 'yumuşak güç' olarak bakabilirsiniz) sahip olmanın mutluluğunu, daha büyük ve yine gerçekten millî bir afet olarak bakılabilecek olan 2023 Kahraman Maraş Depremleri ile yaşayacaktık.

3 'Beyaz adamın yükü': Emperyalist girişimlere destek veren bir şair olan Rudyard Kipling'in meşhur şiirinin başlığıdır (1899). Şiir, Filipin-Amerikan savaşını konu edinir ve ABD'yi Filipin halkı ve toprakları üzerindeki sömürge kontrolünü ele geçirmeye teşvik eder. Bu arada Filipinler 300 yılı aşkın bir zamandır İspanyol sömürgesi durumundadır. (Magellan'ın 1521'deki seyahati sırasında buraya gelmesi İspanyol sömürgeciliğinin burada başlamasının ilk adımını oluşturmuştur). 'Beyaz adamın yükü' deyimi, sömürge ülkelerinde Avrupalı sömürgeci güçlerin varlığını ve egemenliğini meşrulaştırıcı bir deyiştir ve özetle Avrupalı'nın sözde 'medenîleştirici' misyonuna atıfta bulunur.

4 Sezai Karakoç'un 'Ey Sevgili' başlıklı şiirinin son satırlarından birisi.

ve bilincindedir. Dolayısıyla ve doğal olarak, muhatap oldukları kişi ve toplumla empati oluşturabilme kabiliyetleri dolayısıyla sivil girişimlerin kamu örgütlenmeleri aracılığıyla olana göre çok daha etkin olabildikleri durumu defalarca tanık olunmuş bir gerçekliktir. Altını çizmek istediğimiz sonuç ifadesi ise, yardım amaçlı faaliyetlerde asıl olanın sivil toplum organizasyonları olduğudur; kamu iradesinin daha çok koordinasyon, yönlendirme konumunda kalarak verimliliğin artırılmasını mümkün kılması tabii ki önemli bir hususdur. Kamu otoritesinin büyü katkısı ise hem iç ve hem de dış yardım faaliyetlerinde (yardımın tedariğinden çok ulaştırılmasında ve bunun yeterince hızlı yapılabilmesinde) izin, vize ve benzeri konulardaki desteğiyle olabilir.

Ve 'iyilik', her gün daha da derinleşen ve kollara açılan büyük bir mecradır. Belki dikkatli olunması gereken bir husus; her niceliksel büyümenin kendi bozulma potansiyelini de büyütecek olduğudur; her niceliksel büyüme ve örgütlenme güce dönüşme ve kullanışlı olma özelliği taşır, iyilik motivasyonlu ve eksenli de olsa sivil toplum örgütlenmesi de bu özelliklerin amacı bulandıran etkilerinden muaf olamaz. Çok değerli olan sâfiyet de öyle değil midir; dolayısıyla üzerine titizlenme gerekir.

Sovyet Bloku Çökünce (1991)

Türkiye için kartları ve oyun plânını gözden geçirme imkânı doğar; 'dışa açılma'ya karar vermiştik bir kere, bu bağlamda yeni ve özlenen adımları atmanın tam da zamanıdır.

Daha önce, 1973 Petrol ambargosu ve Türkiye'nin 1974 Kıbrıs müdahalesi sonucu karşılaşmış olduğu ABD silah ambargosu karşısında konjonktürün zorlaması sonucu, Ortadoğu'daki İslâm ülkelerine yönelmek zorunda kalındığında Türkiye siyasetine yön verenler, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı sonrası yıllarıyla irtibatlı olarak Ortadoğu'daki Arap ülkelerine karşı zihinlerde önyargılar olarak oluşmuş olan bariyerleri önemli ölçüde yıkmış durumdaydılar ve dolayısıyla ilişkilerde umut verici bazı mecralar zuhur etmiş durumdaydı. Sonuç olarak da Türkiye'nin özelde Ortadoğu'daki Arap ülkelerine ve genelde İslâm dünyasını oluşturan ülkelere karşı olan dış politikası önemli ölçüde revize edilmiş, belli yakınlaşmalar sağlanmış ve Batı'ya dönük ve sâdık tek yönlü dış politika tutumu belli ölçüde daha doğru ve tutarlı çok katmanlı bir tutuma çekilir olmuştu. Aslında bu gözden geçirme ve tutum revize süreci yaklaşık bir yirmi yıldır, hemen tüm alanlarda sınırlı ölçüde de olsa devam ediyordu. Bu çerçevede söylenebilecek olan şey, daha önce de vurgulamış olduğumuz gibi, Türk iç politikası ve sosyal yapı açısından, Kemalizm ve Laiklik anlayışları da kendi kabuğunu çatlatmak, bir diğer deyişle deri değiştirmek isteyen bir yaklaşım sergilemekteydi. İşte böyle bir vasatta, Sovyet Sosyalist sisteminin çöküşü[5] Türk dış politikası için, özellikle Türk dünyasıyla ilişkiler açısından eşsiz bir imkân ve zemin doğurur ve Türkiye bu imkânı değerlendirici girişimlerde bulunmakta gecikmez. Ama tabii ki bu, her boyutuyla iniş ve çıkışları olabilecek, titizlikle yürütülmesi gerekli olan ve on yıllar içinde sonuçları devşirilebilecek bir süreçti.

İlk adımlarda Türkiye'nin bir 'ağabey' ülke rolü oynamak istiyor gibi görünmesinin sıcak karşılanmış olduğunu söylemek zordur; muhatap kim olursa olsun, olay bir 'dış ilişkiler' işiydi ve orada 'ağabeylik' statüsüne yer olamazdı. Dahası, karşıda hâlen, münfesih de olsa KGB kökenli yöneticilerin olduğu ve bağımsızlık adımları konusunda tereddütleri olan bir ülkeler grubu vardı. Ayrıca, Sovyet Bloku'nun (nam-ı diğer 'demir perde') çözülüşü sonrasındaki on yıl boyunca bir zâfiyet yaşamış olsa da Rusya yavaş yavaş yeniden imparatorluk reflekslerine geri dönecek ve Türkistan'a yeniden 'arka bahçe' olarak bakma iştahını tazeleyecekti.

Yalnızca coğrafî anlamda değil siyasî duruş itibariyle de en yakın görünen Azerbaycan'da bile bağımsızlık kazanma sürecinde ilerlemenin ihtiyatlı olması gerekiyordu; çünkü bağımsızlık arefesindeki bu ülkelerde hâlâ Rusça konuşuluyordu ve ciddî bir Rus nüfus vardı (özellikle Kazakistan'da). Zaman birçok sorunu çözecekti, çünkü kendisine dayanılan sağlam bir ortak kök vardı. Bugün bölgeye baktığımızda, ilişkilerde hâlâ gerçekleşmesi umut edilecek gelişmeler vardır, ama aslında bu gelişmeler o toplumların (belki bizim toplumumuzun da) kendi kök ve gelenekleriyle irtibatlarını zihinsel olarak sağlam bir biçimde algılayıp dünya tasavvurlarının ana belirleyicisi hâline getirmesi ile de çok yakından ilişkilidir.

5 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 25 Aralık 1991'de Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un istifası ve parlamentonun 26 Aralık 1991'de Sovyet Birliği'nin feshini onaylaması işle birlikte resmen çökmüştür.

Zoraki Darbenin İsmi: '28 Şubat' (1997)

'28 Şubat', burnu irtica kokusu almaya ayarlı hassasiyetin son sahne alışında sergilemiş olduğu vodvilin ismidir. 12 Eylül (1980) darbesi için gösterilen ana gerekçelerden birisi 'irtica'nın Türkiye'nin genç cumhuriyeti (o sırada 60'ına merdiven dayamıştı) için büyük tehdit hâline gelmiş olduğu vurgusuydu; sonuçsa darbe kışkırtıcılığı yapan laikçi entelijansiya için hayal kırıklığıydı: hedef alınmış bir kesim olarak söz konusu takunyalı 'mürteci' kesim aleyhine bulunabilmiş olan şeylerin yalnızca bir tutam vehim olduğu anlaşılmıştı ve dolayısıyla 80 darbesinin asıl hedeflerinden birisi olan dindar kesime tehditkâr söylem eşliğinde bolca parmak sallanılmış ama kayda değer bir ceza faturası kesilememişti. Dolayısıyla, hayal kırıklığı içindeki laikçi entelijansiya tatmin olmamıştı; oynanacak son bir *vodvil* olmalıydı. Bu kez hedef, doğrudan ve yalnızca, siyasî özgüveni yükselmiş görünen dindar kesimdir.

Siyasî iddialarını daha yüksek perdeden seslendirir hâle getirmiş dindar topluluğun önde gelen siyasî temsilcisi olan ve o günlerdeki hükümetin koalisyon ortağı lideri olarak Başbakanlık görevinde bulunan Erbakan'ın 'kanaat önderi' ve 'tarikat şeyhi' olarak bilinen bazı kişilere Başbakanlık konutunda iftar yemeği vermesi[6] sivil ve asker kanatlarıyla darbeci kesime aranan bahaneyi sağlamıştır; bazı gazete ve kanallarda bu olay 'Başbakanlıkta tarikat zirvesi' etiketiyle yer alır. Ana akım medyanın plazalarda konu üzerinde değerlendirmeler yaparak 'zinde kuvvetler'e çağrıda bulunuşu, Türk medyasının algı oluşturmada can-siparâne görev yapan büyük bölümünün zavallılığını sergileyen bir fotoğraf olarak akıllarda kalacaktır. Böylece, 12 Eylül 80 Darbesi'nin tamamlayıcı bir halkası gibi tasarlanmış olan '28 Şubat' (1997) post-modern darbe tiyatrosunun sahnelenmesi *mâkûl* bir gerekçeye (her ne kadar darbeci kültürün aktörleri geleneksel olarak böyle bir gerekçeye ihtiyaç duymuyorsa da) dayandırılarak sahnelenmişti. 'Bir kısım medya'nın yanı sıra bürokrasinin de bu tiyatroda rol alması sağlanmış ve çevik bir generalin de orkestra şefliğinde o tek perdelik muhteşem 'sezon finali' icra edilmişti.

Başlangıçtaki güçlü söylemi, etkilerinin 'bin yıl' değilse de uzun sürecekmiş olduğu izlenimi vermiş olsa da dindar kesimin öncü aktörleri oynanan siyaset oyununda ustalaşmış görünmektedir; gelen sert topu mahirane bir biçimde göğüslerinde yumuşatmışlar, ve sonrasında da direnişlerini mâğdurlar olarak avantajı önlenemez bir sürece dönüştürmüşlerdir; zaten küresel aktörler de darbeye alkış tutmuş değildiler. Darbeci üniformalı ekip ve sivil medya baronları Batı'nın resmi ve açık bir destek sergilememiş oluşu karşısında şaşkındılar. Oysaki aynı Batı 1960 ve 1980 askerî darbelerine resmen ve açık destek vermişti.

Ortaya çıkmış sonuç görüntü, 'irtica tehdidi' olarak tanımlanmış olan 'laiklik karşıtı faaliyetler'inden dolayı hedef alınmış dindar kesimin genel olarak masumiyetlerinin yeniden tescilinden başka bir şey değildi. Dolayısıyla bu, dindar kesim temsilcilerinin daha atak davranabilmelerine yol açan bir durum olmuştur. Dolayısıyla, etkilerinin bin yıl sürmesinin hayal edildiği bu tek perdelik vodvilin icracıları tabii ki iddialarının altında kalmış ve bir kez daha dindar kesim, darbecilerin neredeyse komik olan iddiaları karşısında aklanmış ve yeni siyasî maçlar için meydanda yerini almıştı. Mamafih, dinî hassasiyetleriyle bilinen kesim mensup ve temsilcilerinin direnci darbeler karşısında güç kazanarak çıkmış olsa da, o eğilimin siyasî zeminlerdeki alanı genişledikçe ve o zeminlere daha fazla adapte (ve angaje) oldukça baskısı altında kaldığı dünyevîleşme karşısında direncini ve kimliğini ne ölçüde muhafaza edebileceği merak konusu olacaktır ve zaten bu kesim içinde yer alanlarda bu konuda ayak direyip direnmemesi gerektiği konusunda müteredditkalınacaktır; çünkü 'zamanın ruhu' oldukça ayartıcı ve davetkâr görünmektedir. Bir Afrika atasözünden ilham alarak söyleyecek olursak, siyasetle sarmaş dolaş olduğumuzda giderek müzik değişecekti, müzik değişince hâliyle dans da değişecektir.

6 11 Ocak 1997 tarihinde gerçekleşen bu iftar dolayısıyla medyada, böyle bir şeyin Cumhuriyet tarihinde ilk kez vuku bulduğu yorumları yer alır.

Bilgi, Karakter ve Medeniyet Arasında Sıkışan Eğitim Sistemi

Mustafa GÜLALİ
Eğitimci-Yazar

Modern eğitim tartışmaları uzun zamandır teknik meselelerin gölgesinde yürütülüyor. Sınav sistemleri, müfredat değişiklikleri, yeni modeller ve yönetmelikler çoğu zaman tartışmanın merkezine yerleşiyor fakat asıl mesele gözden kaçıyor: Nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz? Çünkü eğitim, bilgi aktaran sıradan bir mekanizmanın ötesinde, insan tasavvuru inşa eden bir medeniyet alanıdır. Bir toplumun okul anlayışı, aslında onun insan anlayışının aynasıdır.

Bugün eğitim sisteminde yaşanan kırılmaların önemli bir kısmı da buradan kaynaklanmaktadır. Uzun yıllar boyunca sorgulanmadan kabul edilen "öğrenci merkezli eğitim" yaklaşımı, teoride özgürlükçü ve çağdaş bir model olarak sunuldu ancak pratiğe bakıldığında bu yaklaşımın çoğu zaman öğretmeni geri plana iten, disiplini zayıflatan ve eğitimi ortak ciddiyet zemininden uzaklaştıran sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Öğrenciyi merkeze yerleştirmek adına sorumluluk fikrinin aşındığı, emeğin ve sabrın ikinci plana itildiği bir eğitim anlayışı ortaya çıktı. Hâlbuki hakiki eğitim, bireyin yalnızca arzularını büyüten bir süreçten ibaret sayılamaz; nefsini terbiye eden, iradesini kuvvetlendiren ve insanı olgunlaştıran bir terbiyeyi ifade eder.

İslam düşüncesinde ilim, salt enformasyon birikimi anlamına gelmez. İlim; hikmetle birleştiğinde değer kazanır. Bu nedenle eğitim, sadece zihni dolduran bir faaliyet olmaktan öte, kalbi ve karakteri de inşa eden bir terbiyedir. Bugün ise birçok okulda bilgi çoğalırken anlam derinliği azalmakta; öğrenci düşünmeyi değil, yetişmeyi öğrenmektedir. Sürekli hızlanan sistem, insanın tefekkür kapasitesini zayıflatmaktadır. Oysa medeniyet kuran toplumlar, hızlı bilgi tüketenlerden ziyade derin düşünebilen insanlar yetiştiren toplumlardır.

Reformların Gölgesinde Yorgun Düşen Eğitim

Türkiye'de eğitim sistemi uzun süredir kesintisiz bir değişim hâli yaşamaktadır. Kredili sistemden merkezi sınav modellerine, 4+4+4 düzeninden yeni müfredat anlayışlarına kadar birçok uygulama büyük iddialarla yürürlüğe girdi fakat önemli bir kısmı sahada kalıcı karşılık üretemedi çünkü eğitim, siyasi dönemlerin hızına göre yön değiştirebi-

lecek bir alan sayılmaz. Her yeni yönetimin kendi sistemini kurma isteği, eğitimde sürekliliği zayıflatmakta; öğretmeni, öğrenciyi ve veliyi sürekli belirsizlik içinde bırakmaktadır.

Bugün uygulamaya konulan modellerde de benzer bir sorun görülmektedir. Özellikle etkinlik merkezli yaklaşımın aşırı biçimde öne çıkarılması, bazı alanlarda düşünsel derinliği geri plana itmektedir. Öğrenci çok sayıda etkinlik yapmakta fakat kavramlar arasında güçlü zihinsel bağlar kurmakta zorlanmaktadır. Bilgi parçalanmakta, düşünce dağılmakta ve öğrenme yüzeysel bir ezber döngüsüne dönüşmektedir.

Oysa klasik eğitim gelenekleri, insan zihnini sistemli düşünmeye alıştıran güçlü bir disipline sahipti. Medrese geleneğinde de modern dünyanın güçlü akademik kurumlarında da asıl mesele, zihni eğitmekti çünkü dağınık bilgi, hikmet üretme kapasitesinden uzak kalır. Eğitim ancak anlam bütünlüğü kurabildiğinde insanı inşa eder.

Sorunun bir başka boyutu ise eğitim yönetiminde ortaya çıkan liyakat krizidir. Eğitim kurumları, kişisel sadakat ilişkileriyle varlığını sürdürebilecek yapılar olmaktan ziyade; ehliyet, adalet ve birikimle ayakta duran kurumlardır ancak bugün birçok eğitimci, sahadan uzak karar mekanizmalarının gerçek problemleri göremediğini düşünmektedir. Oysa hakikat çoğu zaman raporlarda görünür hâle gelmez; öğretmenin yorgun bakışında, öğrencinin dikkat dağınıklığında ve okul koridorlarının sessizliğinde kendini hissettirir.

Öğretmenin İtibarı ve Okulun Dağılan Ruhu

Bir toplumun öğretmene bakışı, geleceğe dair zihinsel ve ahlaki yönelimini de açığa çıkarır. Öğretmenin saygınlığının aşındığı bir zeminde, eğitimin taşıdığı ruh da doğal olarak incelir, zayıflar. Bugün öğretmenlik mesleği yalnızca ekonomik sıkışmışlıklar içinde değildir; aynı zamanda görünmeyen bir manevi yıpranma hattında da ilerlemektedir.

Çünkü eğitim, bilgi aktaran sıradan bir mekanizmanın ötesinde, insan tasavvuru inşa eden bir medeniyet alanıdır. Bir toplumun okul anlayışı, aslında onun insan anlayışının aynasıdır.

Öğretmenin saygınlığının aşındığı bir zeminde, eğitimin taşıdığı ruh da doğal olarak incelir, zayıflar. Bugün öğretmenlik mesleği yalnızca ekonomik sıkışmışlıklar içinde değildir; aynı zamanda görünmeyen bir manevi yıpranma hattında da ilerlemektedir.

Geçim kaygısının gölgesinde çalışan, bürokratik baskının sürekliliği altında nefes alan ve toplumsal itibar alanı giderek daralan bir öğretmenin, eğitim idealini diri tutması her geçen gün daha zor bir hâl almaktadır.

Oysa kadim İslam medeniyetinde muallim, yalnızca ders aktaran bir kişi olarak konumlanmazdı. Muallim; ahlakı taşıyan, davranışıyla örnek olan ve şahsiyet inşa eden bir rehberdi. Talebe ile hoca arasındaki ilişki, salt akademik bir aktarımın ötesine geçer; zamanın ruhunu aşan bir irfan bağına dönüşürdü. Bugün eğitim sisteminin kaybettiği en temel unsurlardan biri, bu irfan damarının zayıflamasıdır.

Öğretmen yetiştirme politikaları da benzer bir yüzeysellik riski taşımaktadır. Eğitim niteliği; gösterişli projeler, geçici kampanyalar ya da hızlı çözümlerle yükselmez. Asıl mesele, karakteri güçlü insan yetiştirme iradesidir. Buna paralel olarak okul yöneticiliğinin cazibesini yitirmesi, kurumsal yapıyı da zayıflatmaktadır. Yetkinin sınırlı, sorumluluğun ağır ve görevlerin süreklilik hissinden uzaklaştığı bir yönetim modeli, eğitim kurumlarında kalıcı bir istikrar üretmekte zorlanmaktadır.

Ölçme ve değerlendirme sistemi de giderek gerçek başarıyı kavramaktan uzaklaşmaktadır. Notların yukarı çekildiği, buna karşın düşünme kapasitesinin gerilediği bir tablo belirginleşmektedir. Okullardaki yüksek ortalamalar ile merkezi sınav sonuçları arasındaki açılma, sistemin kendi içinde ciddi bir gerilim taşıdığını göstermektedir. Başarıyı yalnızca sayısal göstergelere indirgeyen yaklaşım, zamanla öğrenme arzusunu ve çalışkan öğrencinin iç motivasyonunu da aşındırmaktadır.

Üniversite Takıntısı, İmam Hatipler ve Kimlik Meselesi

Modern eğitim sisteminin en belirgin yanılgılarından biri, başarıyı tek bir kalıba sıkıştırmasıdır. Üniversite diploması, neredeyse mutlak başarı ölçüsüne dönüşmüştür. Oysa hayat, tek tip insan üretmeye uygun bir alan değildir. Her birey farklı kabiliyetlerle yaratılmıştır; kimisi düşünce üretir, kimisi sanatla derinleşir, kimisi emek ve zanaatla varlık gösterir.

Bu dar bakış, mesleki eğitimin de itibar kaybına uğramasına yol açmıştır. “Meslek lisesi memleket meselesi” ifadesi sıkça dile getirilse de uygulamada mesleki eğitim çoğu zaman ikincil bir alan gibi algılanmaktadır. Akademik başarıda zorlanan öğrencilerin zorunlu bir yönlendirmeyle meslek liselerine aktarılması ise çözüm üretmekten ziyade yapısal sorunu derinleştirmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında “ahilik” geleneği yalnızca meslek öğretimi sunmazdı; aynı zamanda ahlak, disiplin ve toplumsal aidiyet inşa ederdi. Usta-çırak ilişkisi, teknik becerinin yanında karakter terbiyesi de üretirdi. Bugün kaybolan yalnızca atölye kültürü değildir; emeğe yüklenen anlamın zayıflamasıdır.

Benzer bir değerlendirme ihtiyacı imam hatip okulları için de ortaya çıkmaktadır çünkü imam hatipler sıradan bir okul türü olmanın ötesinde, tarihsel hafızası, toplumsal karşılığı ve mede-

niyet iddiası taşıyan kurumlardır. Bu okulların kuruluş fikri; din ile dünyayı, ilim ile ahlakı, bilgi ile hikmeti aynı zeminde buluşturabilecek insan yetiştirme idealine dayanıyordu ancak günümüzde bazı imam hatiplerde akademik kalite ile manevi ve fikrî derinlik açısından belirgin zayıflamalar öne çıkmaktadır.

Bu sorunun temel sebeplerinden biri, niceliksel genişlemenin niteliksel derinliğin önüne geçmesidir. Çok sayıda okul açılması tek başına güçlü bir eğitim iklimi üretmemektedir. Bazı kurumlarda öğrencilerin ne sağlam bir akademik donanıma ne de derinlikli bir düşünce ve ahlak perspektifine ulaşabildiği görülmektedir. Dinî bilgi çoğu zaman ezber düzeyinde kalmakta; tefekkür, hikmet ve entelektüel derinliği besleyen bir atmosfer yeterince oluşmamaktadır. Oysa kadim İslam medeniyetinin ilim anlayışı, yalnızca bilgi aktarmayı değil; insanı ahlaken ve zihnen olgunlaştırmayı esas alır.

Özellikle uluslararası imam hatip liseleri çok daha stratejik bir perspektifle ele alınmak zorundadır. Bu kurumlar, Türkiye'nin son yüzyıldaki en önemli eğitim ve medeniyet projeleri arasında yer alır. Bugün dünyanın 100'e yakın farklı ülkesinden gelen öğrenciler Türkiye'de eğitim görmekte; burada yalnızca diploma edinmekle kalmayıp kültürel bağ, aidiyet ve dostluk ilişkisi de kazanmaktadır. Önümüzdeki 20-30 yıl içinde bu öğrencilerin önemli bir kısmı kendi ülkelerinde rehber, asker, iş adamı, akademisyen, bürokrat, siyasetçi, kanaat önderi veya entelektüel olarak etkin roller üstlenecektir. Bu yönüyle uluslararası imam hatiplerde yetişen her öğrenci, Türkiye'nin yalnızca mezunu değil; aynı zamanda gönül elçisi ve kültürel temsilcisi niteliği taşımaktadır.

Buna rağmen mevcut tablo çeşitli kaygıları da beraberinde getirmektedir. Sayısal büyüme ile nitelikli eğitim arasında uyum tam olarak kurulamamıştır. Bazı okullarda müfredat eksiklikleri, ders materyallerinin yetersizliği, planlama dağınıklığı, çok dilli eğitimde yaşanan zorluklar ve uzun vadeli akademik vizyon eksikliği dikkat çekmektedir. En kritik meselelerden biri de bu kurumlarda yetişmesi hedeflenen insan modeline dair bütünlüklü bir eğitim felsefesinin yeterince netleşmemiş olmasıdır. Bu durum, zaman zaman ciddi bir yönsüzlük hissi doğurmaktadır.

Oysa bu okullar yalnızca din eğitimi sunan yapılar olarak değerlendirilemez. Uluslararası imam hatipler; klasik İslam ilim geleneği ile modern akademik düşünceyi, ahlaki terbiyeyle entelektüel üretimi, yerel aidiyetle küresel ufku bir araya getirebilecek güçlü bir potansiyel taşımaktadır. Bu potansiyelin açığa çıkabilmesi için nicelikten ziyade niteliği merkeze alan yeni bir yaklaşım gereklidir.

Öğretmen seçiminden müfredat tasarımına kadar birçok alan yeniden düşünülmelidir. Bu kurumlarda görev alacak eğitimcilerin yalnızca branş bilgisiyle yetinmemesi; temsil gücü, kültürel birikim, yabancı dil yeterliliği ve medeniyet perspektifi açısından da donanımlı olması gerekir. Öğrenciyi yalnızca sınavlara hazırlayan bir yapı yerine; düşünmeye, okumaya, tartışmaya ve anlam üretmeye yönlendiren güçlü bir eğitim dili kurulmalıdır.

Çünkü imam hatiplerin geleceği yalnızca bir okul tartışması değildir. Bu mesele aynı zamanda Türkiye'nin medeniyet tasavvurunun, kültürel etkisinin ve İslam dünyasıyla kuracağı uzun vadeli ilişkinin de merkezinde yer alır.

Proje okulları etrafında süren tartışmalar da eğitimde fırsat eşitliği meselesini yeniden görünür kılmaktadır. Belirli okulların sem-

Bu durum yalnızca akademik başarıyla sınırlı bir mesele olarak kalmamakta, insanın iç dünyasında çok daha sessiz ve derin kırılmalar üretmektedir. Gençler bugün yoğun rekabet baskısı, geleceğe dair belirsizlik, yalnızlık duygusu ve anlam arayışının ağırlığı arasında sıkışmış bir ruh hâli içinde yaşamaktadır. Eğitim yapısı ise çoğu zaman öğrenciyi ölçülebilir performans göstergeleri üzerinden tanımlamakta; ruhsal dengeyi, duygusal dayanıklılığı ve manevi derinliği arka plana itmektedir.

bolik başarı merkezlerine dönüşmesi, diğer kurumlarda aidiyet duygusunun zayıflamasına yol açmaktadır. Eğitim politikalarının amacı birkaç vitrini parlatmak yerine, bütün sistemi aynı anda güçlendirecek bir denge kurmak olmalıdır.

Dijital Çağda Kaybolan Dikkat ve Anlam Arayışı

Çağımızın en belirgin kırılmalarından biri, dikkat sürelerinin giderek daralması ve zihinsel sürekliliğin parçalanmasıdır. Dijital kültür, insan zihnini sürekli uyarılan fakat nadiren derinleşebilen bir algı düzenine sürüklemektedir. Sosyal medya akışları, kısa video döngüleri ve ekran merkezli yaşam biçimi; düşüncenin ritmini hızlandırırken, tefekkürün doğal akışını zayıflatmaktadır. Sürekli uyaran altında kalan bir zihin, süreklilik taşıyan bir düşünce hattı kurmakta zorlanır; böylece bilgi artar, fakat anlam katmanları incelir.

Bu durum yalnızca akademik başarıyla sınırlı bir mesele olarak kalmamakta, insanın iç dünyasında çok daha sessiz ve derin kırılmalar üretmektedir. Gençler bugün yoğun rekabet baskısı, geleceğe dair belirsizlik, yalnızlık duygusu ve anlam arayışının ağırlığı arasında sıkışmış bir ruh hâli içinde yaşamaktadır. Eğitim yapısı ise çoğu zaman öğrenciyi ölçülebilir performans göstergeleri üzerinden tanımlamakta; ruhsal dengeyi, duygusal dayanıklılığı ve manevi derinliği arka plana itmektedir.

Oysa insan, salt zihinsel kapasiteyle açıklanabilecek bir varlık değildir. Kalp, ruh ve anlam ihtiyacı, varoluşun kurucu unsurları arasında yer alır. İnsan olmanın özü, yalnızca öğrenme yeteneğiyle sınırlı kalmaz; öğrenilenin iç dünyada karşılık bulması, anlam katmanlarına yerleşmesi ve ahlaki bir bütünlük içinde yeniden inşa edilmesiyle tamamlanır. Modern dünyanın en görünür açmazlarından biri, insanı teknik başarıyla tanımlarken onun iç dünyasında sessiz boşluklar ve derin bir yabancılaşma üretmesidir. Bu nedenle eğitim, meslek kazandırmaya indirgenmiş dar bir hazırlık alanı olarak ele alınamaz; insanın kendisini, hayatı ve varoluşu idrak ettiği geniş bir anlam yolculuğu olarak düşünülmelidir.

Kültür ve sanat alanındaki zayıflama da bu anlam kaybının en görünür yansımalarından biridir. Musiki, edebiyat, estetik duyarlık ve geleneksel sanatlarla bağın zayıflaması, yalnızca bilgi eksikliği üretmez; aynı zamanda hafıza sürekliliğini ve aidiyet bilincini de aşındırır. Kültür, geçmişten devralınan durağan bir miras olmaktan ziyade, kimliği sürekli yeniden üreten canlı bir anlam dokusudur. İnsan bu dokudan uzaklaştıkça hem kendisini hem de yaşadığı toplumu anlamlandırma imkânı daralır.

Türk musikisi, klasik edebiyat, mimari estetik ve geleneksel sanatlar eğitim hayatının doğal bir parçası hâline gelmeden güçlü bir kültürel aidiyet inşa etmek zorlaşır. Benzer biçimde sosyal ve sportif faaliyetler de yalnızca tamamlayıcı etkinlikler olarak görülmemelidir; bunlar şahsiyet gelişiminin, karakter inşasının ve toplumsal uyumun temel bileşenleri arasında yer alır.

Eğitimin Özünü Yeniden Hatırlamak

Eğitimin en derin ve en kalıcı zemini, çoğu zaman görünmez bir şekilde işleyen aile yapısıdır. Çocuğun karakter haritası, önce ev içindeki ilişkilerde şekillenir; sevgiyle kurulan temas, merhametle örülen dil, sorumlulukla beslenen düzen ve ölçü duygusuyla yerleşen davranış biçimleri, hayatın ilk yıllarında sessizce inşa edilir. Okul ise bu zemini ya besleyen bir iklim hâline gelir ya da zaman zaman onu zayıflatan bir etki alanına dönüşür. Bu sebeple sağlam bir karakter inşası yalnızca akademik yapılarla açıklanabilecek bir süreçten ibaret görülemez; kökleri hayatın gündelik akışında, ilişkilerin ahlaki dokusunda ve evin görünmeyen terbiyesinde yer alır.

Değerler eğitimi bu bağlamda, müfredatın içine eklenmiş birkaç başlık ya da dönemsel bir program alanı şeklinde daraltılamaz. Değer ancak yaşanan bir atmosferde karşılık bulur. Çocuk ahlaki kavramları soyut tanımlardan önce, canlı örnekler üzerinden öğrenir. Adaletin nasıl tecelli ettiğini görmek, merhametin nasıl hissedildiğini deneyimlemek ve doğruluğun nasıl bir hayat ürettiğine şahit olmak ister. Bu şahitlik, eğitimin en kalıcı öğrenme biçimini oluşturur.

Bugün eğitim sisteminin en temel ihtiyacı, yeniden "terbiye" fikri etrafında düşünmektir. Terbiye, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı bir süreç olarak görülemez; insanın iç dünyasını derinleştiren, davranışlarını anlamla buluşturan ve kişiliğini olgunlaştıran bir inşa biçimidir. İslam düşüncesinde "insan-ı kâmil" tasavvuru da bu ufku işaret eder: bilgiyi hikmete dönüştüren, ahlakı davranışa yansıtan ve varoluşunu sorumluluk bilinciyle bütünleştiren insan modeli.

Öte yandan eğitim yapısı, giderek artan proje, rapor ve evrak yükü arasında asli yönünü kaybetme riski taşımaktadır. Öğretmenin zihinsel ve duygusal enerjisi, öğrenciden çok bürokratik süreçlere yönelmekte; bu durum eğitim ilişkisinin canlılığını zayıflatmaktadır. Oysa eğitimin gerçek gücü, kâğıt üzerinde üretilen belgelerde değil, öğretmen ile öğrenci arasında kurulan doğrudan ve canlı etkileşimde ortaya çıkar.

Ders saatlerinin artırılması ya da takvimin yoğunlaştırılması gibi nicelik temelli yaklaşımlar, tek başına kalıcı bir iyileşme üretmez. Eğitim, özünde bir anlam kurma sürecidir; insan zihni yalnızca anlamlı bütünlükler içinde öğrenmeyi içselleştirir. Parçalanmış bilgi yığınları kalıcı bir düşünce üretmek yerine, geçici bir hatırlama düzeyi oluşturur.

Bu noktada ihtiyaç duyulan şey, yeni sloganlar ya da geçici düzenlemelerden öte; daha sahici, daha derinlikli ve daha tutarlı bir eğitim tasavvurudur. Bilgiyi hikmetle, başarıyı ahlakla, özgürlüğü sorumlulukla buluşturan bir yaklaşım… İnsanı yalnızca sınavlara hazırlayan bir yapı yerine, onu hayatın anlamına hazırlayan bir eğitim ufku…

Çünkü eğitim, yalnızca meslek kazandıran bir süreç olarak ele alınamaz. Eğitim, insanın kendini, toplumu ve yaratılış hikmetini idrak etme yolculuğunda ona istikamet kazandıran bir irfan alanıdır.

Kültür ve sanat alanındaki zayıflama da bu anlam kaybının en görünür yansımalarından biridir. Musiki, edebiyat, estetik duyarlık ve geleneksel sanatlarla bağın zayıflaması, yalnızca bilgi eksikliği üretmez; aynı zamanda hafıza sürekliliğini ve aidiyet bilincini de aşındırır.

Gazi Hüsrev'in Avlusunda Kaybolmak

Zübeyir ŞEKERCİ

Sabah erkenden kalkıp namazı kılıp yola koyuldum. Tren istasyonuna vardığımda henüz veznedar açılmamıştı. Günde sadece iki tren olduğu için (06.33- 17.09) sabahki treni kaçırmamak adına erkenden gelmiştim. Bir süre sonra vezne açıldı ve bileti aldım. İstasyon oldukça eski, Tito döneminde yapılmış ve öyle kalmış. Elinde bavulu olan bir amcaya yardım teklif ettim. Sonrasında biraz konuştuk. Kendisi aslen İngiliz ancak savaş esnasında buradaymış. İstasyonun tam karşısındaki tepeyi göstererek "orada keskin nişancılar vardı" dedi. Savaşın seyrinden, Tito'nun yönetiminden ve Gazze'den konuştuk biraz. Nihayet tren gelmiş ve yolculuk başlamıştı. Trenlerin kalitesi pek iyi olmasa da manzara fevkalade güzeldi. Tabi yolculuğun başından bu yanaki bütün yorgunluğum göz kapaklarıma galip gelmişti. Üç saat boyunca yarı uykulu şekilde geçirdiğim yolculuğun ardından Saraybosna'ya gelmiştim.

Trenden indikten sonra kalacağım otele yürüyerek gitmeyi tercih ettim. Yürürken şehirdeki hatıralarım zihnimde yeniden canlanıyordu. Başçarşı'ya geldiğimde kendimi huzurlu hissetmiştim. Gazi Hüsrev, Başçarşı, sebil ve sac börek... Otele eşyaları bırakıp kahvaltı için Sac Börek'e gittim. Sac Börek Saraybosna'nın en meşhur dükkanlarından olur. Kıymalı, patatesli ve ıspanaklı Boşnak börekleriyle bir hayli üne sahip. Börekçide Mostar otobüsünde tanıştığımız Mehmet Abilerle karşılaşmıştım. Kendisiyle sohbet ederken önümüzdeki kıymalı böreği afiyetle yedik. O kadar iyiydi ki ikinci tabağı yememek içten bile değildi.

Otele yerleştikten sonra bütün seyahatin yorgunluğunu atmak için iki üç saat dinlendim. Dinlendikten sonra şehri tekrar adımlamaya başladım. Bosna Hersek'in başkenti olan Saraybosna semavi dinlerin fertlerinin bir arada olmaklığından ötürü "Avrupa'nın Kudüs'ü" olarak anılır. Boşnakça'da Sarajevo, Osmanlı Türkçe'sinde ise "saray ovası, saray kasabası ve Saraybosna" şeklinde isimlendirilmiştir. Bjelašnica, Igman ve Trebevič dağlarının çevrelediği Bosna Nehri'nin bir kolu olan Miljacka/Milyaçka Irmağı'nın eşlik ettiği yüksek rakımlı bir şehir... Şehrin yakınlarındaki ufak bir yerleşkeye Roma Dönemi'nde bir yerleşim olduysa da bugünkü şehir Osmanlı dönemi kurulmuştur. Osmanlı'nın 15. yüzyılda Bosna'yı aşamalı olarak fethi nihayetinde 1448 yılıyla Saraybosna fethi tamamlanmıştır. On dokuzuncu yüzyıla kadar Osmanlı vilayeti

olan Saraybosna, akabinde Avusturya-Macaristan ve Yugoslavya tecrübesine sahiptir. Bosna Savaşı'nda tam 1425 gün muhasara altında kalan, keskin nişancıların "insan safarileri" düzenleyecek kadar canavarlaştığı ve çetniklerin çoluk çocuk gözetmeksizin katliam yaptığı bir belde olmasına karşın Aliya'nın önderliğinde mücadelesini vermiş ve istiklale kavuşmuştur.

İlk durağımız Saraybosna (Vijecnica) Kütüphanesiydi. 1892-96'da Avusturya-Macaristan döneminde Aleksandar Vitek tarafından belediye binası olarak düşünülen eser Endülüs mimarisine öykünülerek inşa edilmiştir. 1945'te kütüphaneye dönüştürülen eser bünyesinde nicelik ve nitelik bakımından oldukça önemli tarihi eserler barındırıyordu. 25 Ağustos 1992'de Sırplar tarafından hedef olan eser ciddi yıkıma uğramış ve iki milyon belge yok olmuştur. Günümüzde müze statüsündedir.

Şehri temaşa ederken kütüphanenin sol çaprazındaki İnat Kuça'ya yöneldim. Rivayete göre yapılacak belediye binasının orada mülkü bulunan bir adamdan arazi satın alınmak istenir. Adam bir türlü kabul etmez. Yoğun ısrar sonrasında tek bir şart koşar: Karşıya tam olarak aynı şekilde evi inşa edilecek. Bu yüzden "inat evi" olarak anılan bina bugünse hizmet veren bir lokanta. Biraz aşağı yürüdükten sonra I. Dünya Savaşı'nın kıvılcımını ateşlemesiyle nam kazanan Latin Köprüsü'ne gelmiştim. Köprünün inşası Saraybosna Sancağı tahrir defterinde 1541 yılı olarak geçer. İlk yapıldığında ahşap olduğu tahmin edilen köprüyü Hüseyin adında bir deri işçisi yaptırmıştır. 1565'te Ali Ayni Bey tarafından taş köprü olarak inşa edilmiş, 18. yüzyılda sel felaketinde büyük hasar görse de Abdullah Ağa tarafından tekrar inşa ettirilmiştir. Köprünün ismi kuzeydeki Latin mahallesinden gelmektedir. Dört kemer ve üç göz sütun şeklinde inşa edilmiştir. 28 Haziran 1914'te Avusturya Macaristan Veliahtı Franz Ferdinand'ın Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından suikaste uğraması dünya savaşı fitilini ateşlemiştir. Bosna Savaşı'nda da tahribata uğrayan köprü daha sonra tekrar restore edilmiştir. Köprünün ardından Aliya'nın kabrine doğru yola koyuldum. Bosna'nın hem fikri

Saraybosna semavi dinlerin fertlerinin bir arada olmaklığından ötürü "Avrupa'nın Kudüs'ü" olarak anılır. Boşnakça'da Sarajevo, Osmanlı Türkçe'sinde ise "saray ovası, saray kasabası ve Saraybosna" şeklinde isimlendirilmiştir.

hem fiili öncüsü "Bilge Lider"in kabrini yeniden ziyaret edecektim.

Kovaçi Şehitliği'ne geldiğimde önce mücahitlerin arasında geçerken Fatiha okumdum ve sonrasında merhum Aliya'nın kabrine vardım. Bosna Müslümanlarının fikri öncüsü, Mladi Müslümani (Genç Müslümanlar) üyesi ve hapishanede dahi okuma ve yazmadan vazgeçmemiş bir lider, Aliya İzzetbegoviç... Kabrinin dava arkadaşlarının arasında, onlarla bir arada ve mezar taşında sadece "Abdullah" yazacak şekilde olmasını o istemişti. Merhuma dua edip ruhu için Kur'an-i Kerim okurken "ziyaret"ine gelenlerin lakaytlığı hiç hoşuma gitmemişti. Kimisinin elinde "sigara", kimisi Fatiha okumaksızın poz vermek niyetinde kimisiyse nereye geldiğinden bihaber. Kovaçi Şehitliği'nin turistik bir lokasyona dönme tehlikesinden bir hayli rahatsız olmuştum. Bir süre kaldıktan sonra tekrar Başçarşı'ya indim. Başçarşı Camii'nin karşısındaki dükkânda kaymakla birlikte cevabi (köfte) sipariş ettim. O sırada Türk olduğu konuşmalarından belli olan iki hanımefendinin malum kola markasını sipariş vermeleri, menüde gördüğüm "alkolsüz" bira (nasıl oluyorsa?) beni hayli düşündürdü. Bir yandan soykırıma rağmen yeme-içmede "taviz" vermeyen Türkler, öte yanda soykırımı iliklerinde hissetmiş Boşnakların buna müsaade etmesi ve hatta gayrimüslim turistler için "alkolsüz" bira satması... Bosna'ya dair hamasi söylemleri bırakıp güncel duruma dair tefekkürü ve çabayı artırmanın gerekliliğini bir kez daha idrak ettim.

Yemekten sonra Avusturya Macaristan'ın işgalinde inşa edilen "west" bölgesini gezdim. Buradaki bölge mimarisi Batılı tarzdan oluşuyor. Yüksekçe ve birbirine yakın binalar bir anda Orta Avrupa'ya götürüyor sizi. Türkçe türkü söyleyenler, rap yapanlar ve turistlerle bir hayli canlı bir bölge burası. Derken yeterince yorulduğuma kanaat getirdim ki günü Mladi Müslimani'nin temellerinin atıldığı Moriça Han'da noktaladım. Gazi Hüsrev Bey Camii'nin karşısında olan Moriça Han 16. yüzyılda inşa edilmiş, bir vaktiyle kapasitesi oldukça geniş olan bir han. İsmini Mustafa Moriç Ağa'dan alan eser şimdilerde bir kafe işletmesi. Hanın otantikliği kaybolmuş, adeta bir "kıraathane"ye dönmüş. Nitekim burada da çok duramamış otele yolunu tutmuştum.

Ertesi gün öğlene doğru kaldığımız yerden şehri gezmeye, görmeye ve anlamaya devam ettik. İlk olarak Başçarşı'daki sebile gelmeden tam karşısındaki Muslihuddin Çekrekçi Camii'ne girdim. Dün Başçarşı'ya geldiğimde fark ettiğim bu mezkûr tarihi eser, en eski ikinci kubbeli cami olma özelliğine sahip. 1526 yılında Muslihuddin Hacı Mustafa tarafından inşa ettirilen caminin yaygın ismi Çekrekçi'dir. Hacı Mustafa'nın değirmenler için imal ettiği "çekrek/çıkrık" camiye bu atfı vermiştir. Otuz metreyi aşkın minaresi ve zarif kubbesi ile hoş bir camidir. Caminin şadırvanı içerisinde bulunuyor. Sade tezyini ve işlemeleriyle oldukça dikkat çekici. Tefekküre kısa bir mola verip camiden ayrılınca soluğu yeniden Başçarşı'da aldım. Osmanlı döneminde zamanla şehrin ticari, ilmi ve kültürel merkezi haline gelen bu çarşı, uhdesinde birçok önemli eseri bulunduruyor. Girişinde bulunan tarihi sebil 1753'te Mehmet Paşa Kukavica tarafından yaptırılmıştır. 1852'de çıkan yangında tahribata uğramış ve akabinde 1891'te tamir edilmiştir. Günümüzde başkentin sembollerinden biri olan ahşap sebil hala işlevini devam ettiriyor. Sebilden aşağı doğru ilerleyip Başçarşı Camii'ne geldim.

Başçarşı Camii'nin inşa tarihi tam olarak bilinmese de tarihi belgelerde 1528 yılı öne çıkıyor. Saraybosnalı hayırsever Hoca Durak (Havadža Durak) tarafından inşa ettirilen eser tek minare ve yeşil bezeli biri ana olmak üzere dört kubbeden oluşmaktadır. Bosna Savaşı'nda hasar görse de Türkiye'nin himayesinde 2021'de restore edilerek yeniden açılmıştır. Sade ve ferah avlusu, tezyin ve işlemelere sahip camii vakit namazlar dışında kapalı. Sadece kapı önündeki son cemaat yeri açık. Başçarşı Camii'nden çıkıp kendimi Gazi Hüsrev Bey Külliyesi'ne attım. Saraybosna'nın adeta kalbi olan bu eser olanca kalabalığına rağmen müthiş bir manevi hazza sevk ediyor insanı... Nitekim avluda sadece oturup bir süre kalmış ve etrafı gözlemiştim. İki haftalık seyahat boyunca manevi hazzı en yoğun yaşadığım yer şüphesiz Gazi Hüsrev'den başkası değildi. İstanbul'da Süleymaniye Camii neyse burada Gazi Hüsrev oydu sanki.

Gazi Hüsrev Bey Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde önemli devlet adamı Gazi Hüsrev Bey tarafından tam haliyle 1530-38 yılları arasında inşa edilmiştir. Bünyesinde medrese, han, kervansaray, sıbyan mektebi ve kütüphane bulunduran külliye özellikle Bosna Savaşı'nda ciddi

hasar görse de bugün büyük ölçüde aslı hüviyetini koruyor. Avlusu oldukça geniş. Caminin çaprazında 1541'de vefat eden Hüsrev Bey medfun. Klasik mimariye güzel bir örnek eserin cami giriş kapısındaki işlemeler oldukça ilgi çekici. Cami içerisinde yeşilden maviye raks eden tezyin gözü yormuyor. Camiinin medrese kısmı bugün eğitim vermektedir. Caminin hemen bitişiğindeki saat kulesi cami vakfına nispet edilir. Camiden çıkıp "kapalı çarşı"sına geçtim. Bugün yoğun olarak hediye dükkanlarının olduğu çarşı otantik havasını nispeten korumuş. Biraz dolaştıktan sonra soluğu yeniden Sac Börek'te almıştım.

Dükkân oldukça kalabalıktı. Yer bulmaya çalışırken üst dönemden arkadaşa rastlamış ve içeriye geçmiştik. Yanındaki arkadaşı da bizim üniversitenmiş. Aynı okulda yıllarca okuyup tanışmanın Saraybosna'ya nasip olması ilginç bir tevafuktu. Arkadaşlarla sohbet ederken şehrin maneviyatından, Aliya'dan ve onun mirasına sahip çıkan insanların varlığından konuşmuştuk. Yemekten sonra vedalaşıp ayrılmıştık. Otele geçip biraz vakit geçirdikten sonra Ferhadiye Camii'ne geçmiştim. Kahverengi tonlardan oluşan camii 1561-62 yıllarında Bosna Sancakbeyi Ferhad Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Başçarşı Camii gibi sade ve ufak avlusu bulunan eserin tezyini de yine sade. Avusturya Macaristan bölgesinde bulunan eser haliyle periferide kalmış izlenimi veriyor. Camiden çıkıp sönmeyen ateşin oraya kadar yürümüştüm. Bağımsızlığı ve barışı temsil eden anıt bugün turistik bir uğrak noktası. Tam oradayken ikindi ezanı okunmuş ve soluğu Gazi Hüsrev'de almıştım. İmamın etkileyici hitabeti mest etmişti. Camii cemaati görece kalabalıktı. Nitekim dört sene evvel geldiğimdeki genç nüfus yoğunluğu hâlâ etkindi. Namaz sonrasında Kovaçi'nin karşısındaki pizzacıya gelmiştim. Pekara Mahira, oldukça popüler bir pizzacı. Arkadaşımın tavsiyesi üzerine gelmiş ve siparişi vermiştim. 20 dakika sonra hazır olur dedikleri için vakti Aliya'nın kabrini ziyaret ederek geçirdim. O sırada maaile gelen Türklere rastlamıştım. Sonrasında pizzacıda tanışacaktım. Pizza mantarlı olduğu için pek sevmemiştim. O sırada Konyalı aile ile tanışmıştım. Eşi çocuğu ve anne babası ile gelen Muhammed abi ile muhabbet etmiştik. Ardından şehitliğin yukarısına, tepelere çıkmaya başlamıştım. İrili ufaklı mescitlere rastlıyor ancak hepsini kapalı halde görüyordum. Bir saate yakın yürüyüşün ardından bir hayli yorulmuştum. Aşağı indiğimde ise Budva'da tanıştığımız Türk çiftle karşılaşmıştım yine. Ayak üstü muhabbetin ardından ders dönem kaydı için otele dönmüştüm. Yatsı vakti geldiğinde yine Gazi Hüsrev'i tercih etmiştim. Aynı çiftle tekrar karşılaşmıştık cami yolunda. Selam verip hızlıca camiye yönelmiştim. Sünnet kılınırken bir Uzak Doğulu abi hayranlıkla cemaati izliyordu. Hidayeti için dua etmiştim o an. Namazdan sonra "west" kısmı gezmeye devam etmiştim. 19. Yüzyıl Katolik Kilisesi olan Kutsal Yürek'in önünde bir süre etrafı izledim. Daha sonra sönmeyen ateşin orada Filistin için protestoya denk geldim. Az kişi olsa da anlamlı bir iş yapıyorlar diye düşünürken dağılmışlar ve o sırada anıtın önünde "poz" arayan bir hanımefendi beni güldürmüştü. Seyahat ederken hatıra biriktirmek yahut "estetik" pozlarla sunulu ben de orada bulundum albümü oluşturmak...

Sac Börek'in arkasındaki sokağa girdiğimde bir barlar sokağı konsepti ile karşılaşmıştım. Kalabalık ve alkollü ortamdan rahatsız olmuş ve hemen uzaklaşmıştım. Sokağın çıktığı yer sebilin yanıydı. Daha sonra Milyaçka'nın oraya geçmiş ve bir süre soluklanmıştım. Bir süre sonra İmparator Köprüsü'nün hemen karşısındaki Hünkâr Camii'ne geldim.

16. yüzyıl eseri olan camiinin banisi Bosna Sancak Beyi İshak Bey veya İsa Bey'dir. Fatih Sultan Mehmet'e nispetle Sultan Mehmet Camii olarak da anılır. Geniş bir avlusu bulunan camii klasik dönem bir Osmanlı eseri hüviyetine sahip. Sütunlarla bezeli avlu formu klasik döneme iyi bir örnek. Avlunun hemen berisinde hazire bulunuyor. Camii uhdesinde zaman içerisinde diyanete bağlı kurum ve bir dönemde Gazi Hüsrev Bey vakfı eserlerinden müteşekkil kütüphane bulunmuştur. Camiye girdiğimde avlusunda birkaç kişi sohbet ediyordu. Kısa bir süre sonra dağıldıkları için ben de çıktım. Aşağı doğru yürüdüğümde kapalı bir cami bulunuyordu. Saraybosna, adım başı camiydi. Her gelişte bambaşka keşifler açıyordu. Nitekim bu seyahatimde de bambaşka şeyler öğrenmiştim. Gün bitmek üzere ve ben oldukça yorulmuştum. İki haftalık Rumeli seyahatim ertesi gün sona erecekti. Fiziken en yorulduğum seyahat olmasına karşın birçok şey öğretmişti bana. Ertesi gün şehirden ayrılırken tekrar gelmek için dua ediyordu. Aliya'nın memleketi ve Gazi Hüsrev'in avlusu beni evimde hissettirmişti.

Sürgün Dergisi 19. Sayısı Çıktı

www.surgun.net